

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra pedagogiky

Bakalářská práce

SMYSL ŽIVOTA DĚTÍ ŽIJÍCÍCH V DĚTSKÉM DOMOVĚ

Vedoucí práce: doc. PhDr. Ludmila Muchová, Ph.D.

Autor práce: Barbora Petruš

Studijní obor: Sociální a charitativní práce

Forma studia: Prezenční

Ročník: 3.

2020

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Datum: 29.4. 2020

Barbora Petřů

Poděkování

Touto cestou bych chtěla velice poděkovat paní doc. PhDr. Ludmile Muchové, Ph.D. za vlídné přijetí a vedení mé bakalářské práce a za její velice cenné rady. Další mé díky patří aktérům za sdílení jejich zkušeností a informací, za jejich otevřenost a ochotu. V neposlední řadě chci také poděkovat všem, kteří se podíleli při závěrečných úpravách práce a především za jejich podporu a pomoc.

Úvod	7
1 Svět dětského domova	9
1.1 Dětský domov jako instituce	10
1.2 Role sociálního pracovníka	12
1.3 Sociální práce a specifika práce sociálního pracovníka v dětském domově	13
2 Příčiny umisťování dětí do ústavní péče	16
2.1 Sociálně-právní ochrana dětí	17
2.1.1 Ústavní výchova	18
2.2 Poruchy rodiny ve vztahu k dítěti	18
2.3 Definice poruch rodiny	18
2.3.1 Členění rodinných poruch	19
2.3.2 Dotazník funkčnosti rodiny (DFR)	20
2.4 Rodičovství a jeho poruchy	21
2.4.1 Nejčastější typy poruch rodičovství	21
3 Smysl života	24
3.1 Otázka po smyslu existence	24
4 Charakteristika pracovníků v přímé péči o dítě v dětském domově	27
4.1 Charakteristika vychovatele v dětském domově	27
4.1.1 Kvalifikace vychovatele v dětském domově	28
4.1.2 Vykonávané pracovní činnosti vychovatele	29
4.1.3 Osobnost a kompetence vychovatele	30
4.2 Charakteristika sociálního pracovníka v dětském domově	31
4.2.1 Obecná charakteristika sociálního pracovníka	32
4.2.2 Kvalifikace sociálního pracovníka	33
4.2.3 Osobnost a kompetence sociálního pracovníka	34
5 Charakteristika dítěte a adolescenta v dětském domově	36
5.1 Předškolní věk	36
5.2 Školní věk	37
5.3 Adolescence	38
5.4 Psychické potřeby dětí	39
5.5 Úrovně potřeb podle Maslowa	40
5.6 Traumatizované dítě	42
5.7 Deprivace	43
5.8 Psychická deprivace	44

6	Shrnutí teoretické části	46
7	Praktická část	48
	7.1 Úvod	48
	7.2 Cíl a výzkumná otázka	49
	7.2.1 Cíl	49
	7.2.2 Výzkumná otázka	49
	7.3. Metodologie a technika sběru dat	49
	7.3.1 Kvalitativní výzkum	50
	7.3.2 Technika sběru dat	50
	7.3.3 Osnova rozhovorů	51
	7.3.4 Charakteristika zařízení a aktérů	52
	7.4 Vyhodnocení dat	52
	7.4.1 Kódování	53
	7.4.2 Kategorizování kódů	53
	7.5 Shrnutí praktické části	68
	Závěr	70
	Seznam literatury	72
	Internetové zdroje	74
	Seznam tabulek	76
	Seznam příloh	77
	Přílohy	78
	Příloha I – Přepis rozhovoru Os1	78
	Příloha II – Přepis rozhovoru Os2	86
	Příloha III – Přepis rozhovoru Os3	93
	Příloha IV – Přepis rozhovoru Os4	98
	Příloha V – Ukázka kódování	103
	Abstrakt	111
	Abstract	112

Základní výzkumná otázka – Jak vnímají vychovatelky/vychovatelé v dětském domově představy dětí o smyslu života?

Úvod

Bakalářská práce se zabývá tématem dětských domovů a dětí zde žijících. Zaměřuje se především na představy tamních dětí o jejich životě. Vždy mě fascinovaly příběhy lidí, obzvláště pak těch, kteří sami vyrůstali v dětském domově a dnes zastávají určité pracovní funkce, například dokonce post ředitele takovéto instituce. A právě v takovém dětském domově jsem ve svém dětství strávila mnoho času. Při možnosti zmapovat představy o životě dětí a jejich vnímání smyslu života, jsem neváhala a příležitost využila právě prostřednictvím této práce. Důvodem bylo také profesní hledisko, jelikož chci touto prací přispět ke zkoumání toho, jak děti prožívají otázku životního smyslu. Práci jsem koncipovala z pozice sociálního pracovníka, tudíž je do textu zahrnuta i problematika sociální práce v dětském domově a specifická role sociálního pracovníka v tomto zařízení.

Cílem bakalářské práce je zmapovat na základě provedeného výzkumu dětské představy o životě či jeho smyslu. Samotný výzkum předchází teoretická část. První kapitola přibližuje problematiku dětských domovů z pohledu institucionálního, zahrnuta je zde i tamní sociální práce a následuje výčet možných příčin, kvůli kterým se děti do dětských domovů dostávají. Abychom porozuměli, z jakého důvodu se dítě do dětského domova dostává, je v práci obsažena kapitola o rodině, o jejích funkcích, poruchách a o poruchách rodičovství. S oporou o odbornou literaturu, a to zejména Viktora E. Frankla, popisují fenomén smyslu života a otázku po smyslu existence. Kapitola umožňuje hlubší zamyšlení, které není směřováno pouze na děti z dětských domovů, ale týká se nás všech. Samotný výzkum a jeho cíl předchází charakteristika pracovníků, zejména vychovatelů. Dětský domov rodinného typu se snaží co nejvíce přiblížit rodině a proto je důležité, aby v dětském domově byly zastoupeny takové hodnoty, jako je přijetí, respektování jeden druhého, vzájemná po-

moc a podpora. V domově rodinného typu zastupuje vychovatel prakticky roli rodiče a na vývoj osobnosti dítěte má největší podíl. Abychom lépe porozuměli dětem v různých vývojových stádiích, je v práci obsažena také charakteristika dětí a specifických znaků v konkrétní věkové kategorii. Toto téma zpracovávám na základě vývojové psychologie, čerpala jsem především od Marie Vágnerové. S umístěním dětí do dětského domova je spojena i deprivace – emoční, sociální a kognitivní. Deprivace nevzniká po umístění dítěte do dětského domova. Děti sem s deprivací již přicházejí, a to v důsledku toho, že role rodičů nebyla naplněna a došlo k určitému selhání. Pokud jsou, podle většiny odborníků, nejdůležitější první čtyři roky života a pokud je právě v tomto období dítě vystaveno odmítání a zanedbávání péče, můžeme lehce usoudit, že deprivace již dávno vznikla. Celé toto téma a rovněž i následný můj výzkum obohacují inspirující úrovně potřeb podle Maslowa.

Druhá část práce je ryze praktická. Jejím cílem je zmapovat představy o životě a jeho smyslu u dětí žijících v dětském domově. Výzkumná část je zpracována na základě kvalitativního výzkumu. Prostřednictvím strukturovaných rozhovorů jsem se snažila zjistit, jak vnímají vychovatelky dětské představy o životě. Rozhovory jsou převedeny do psané formy a na základě zmapování výpovědí jsem veškeré informace utřídila do daných dětských věkových kategorií. Výzkumná část přispívá tomu, aby si čtenář mohl utvořit obraz o smýšlení těchto dětí a o tom, co tyto děti považují za nejdůležitější ve svém životě.

1 Svět dětského domova

První kapitola nás uvádí do světa dětského domova – co dětský domov vlastně je, jak zde děti žijí a jaké zaopatření je dětem poskytováno. Považuji za důležité popsat dětský domov, jelikož celá tato práce se zakládá na dětech z ústavní péče, a proto je potřeba seznámit se alespoň obecně s tímto zařízením. Z pozice sociálního pracovníka zde také zahrnuji sociální práci a její specifika.

„Dokud má člověk domov a tátu s mámou, zůstává pořád trochu dítětem, neopouští ho vědomí hlubiny bezpečnosti, kterou u nich najde.“¹

Jiřina Trojanová

Domov podle Albína Škoviery obsahuje čtyři prolínající se linie. V první řadě popisuje domov jako budovu, jako technický aspekt prostředí, ve kterém žijeme. Děti ideálně znají domov skládající se z kuchyně, dětského pokoje, koupelny, WC a ložnice rodičů – všechny tyto místnosti jsou společně obývány rodiči a dětmi. Dětské domovy, které suplují reálný život, taktéž nabízí stejné prostorové dispozice připomínající rodinné prostředí. Zásadní rozdíl je však v tom, že v dětských domovech jsou navíc místnosti, které v rodině nejsou běžné, jako je například kancelář pro vychovatele či jejich osobní WC a kuchyňka. Dle Škoviery můžeme vytvořit imitaci rodinného prostředí, ale bude v něm chybět zásadní věc – ona “třináctá komnata” – ložnice rodičů. Domov je místem, kde žijí sobě blízcí lidé, tj. rodiče, sourozenci, prarodiče. U dětského domova existuje v této otázce zásadní rozdíl. Ačkoliv jsou do dětského domova děti často umístěny se sourozenci, jsou zařazeny do skupiny cizích dětí, se kterými musí více či méně kamarádsky žít, ale jiné rodinné příslušníky zde nenajdeme. Nejbližší osobou v dětském domově je pro

¹ TROJANOVÁ, Jiřina. *Krásné citáty* [online]. [cit. 2020-03-17]. Dostupné z: <https://citaty.net/citaty/283003-jirina-trojanova-dokud-ma-clovek-domov-a-tatu-s-mamou-zustava-pora/>.

děti vychovatelka či vychovatel, kteří za nimi pouze chodí do zaměstnání, jak zmiňuje i Škoviera. Domov zabezpečuje i širší prostředí jakým je škola, kamarádi, sourozenci, učitelé a širší společnost, se kterou se jedinec dostává do kontaktu. Tyto skutečnosti dle autora může dětský domov nahradit. V linii čtvrté může dětský domov nabízet dvou- až třígenerační kontinuitu a daří se mu nahrazovat i důležité blízké vztahy, které ovlivňují jedince i v další fázi jeho života. Lidé, kteří vyrůstají v dětském domově, se do dětského domova často vrací, jelikož cítí právě tento domov za svůj “rodičovský dům”.

Za důležité autor zmiňuje rovinu vztahu mezi dítětem a vychovatelem, který nebude automaticky lepší, když se vytvoří pouze uspokojující a nadstandardní prostředí. Dítě v dětském domově by též podle autora nemělo být přehlcováno zbytečným luxusem (např. opakované rekreační pobyty v zahraničí), jelikož dítě v dětském domově je často materiálně nadstandardně zabezpečeno a pouze to posiluje jeho očekávání ve státní podpoře i v osobním dospělém životě. Často si ale po odchodu z dětského domova tyto veškeré zážitkové a materiální podmínky nemůže dovolit a to vede k frustraci.²

1.1 Dětský domov jako instituce

V zákoně č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně jiných zákonů jsou uvedeny tyto druhy zařízení: diagnostické ústavy, dětské domovy, dětské domovy se školou a výchovné ústavy pro mládež. Tato zařízení ovšem mohou být rozdělena podle věku dětí, popřípadě i pohlaví, podle jejich mentální úrovně, stupně poruch chování či zdravotního postižení. Zajištění ústavní výchovy je nadále upraveno v zákoně č. 89/2012 Sb., Zákon občanský zákoník, 4. díl o ústavní výchově.³

² srov. ŠKOVIERA, Albín. Dilemata náhradní výchovy: [teorie a praxe výchovné péče o děti v rodině a v dětských domovech]. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-318-5, str. 113–114.

³ srov. Zákon č. 89/2012 Sb., Zákon občanský zákoník, 4. díl o ústavní výchově. Ve znění platném k 17.2.2020, dostupné online na: <https://www.mesec.cz/zakony/obcansky-zakonik-2014/f4582031/>.

V dětském domově je základní organizační jednotkou rodinná skupina, kterou tvoří nejméně 6 a nejvíce 8 dětí různého pohlaví a věku. Pokud jsou do dětského domova umístěni sourozenci, jsou zpravidla zařazeni do jedné rodinné skupiny. V jedné budově jakožto dětském domově je možno zřídit nejméně 2 a nejvíce 6 rodinných skupin, do kterých jsou děti zařazovány s ohledem na jejich výchovné, zdravotní a vzdělávací potřeby.⁴

Dětský domov zpravidla pečuje o děti podle jejich osobních individuálních potřeb. Účelem dětského domova je zajišťovat péči o děti s nařízenou ústavní výchovou, které nemají závažné poruchy chování. Tyto děti se vzdělávají ve školách, které nejsou součástí dětského domova (§ 12 zákona č. 109/2002 Sb.). Dětský domov plní úkoly zejména výchovné, vzdělávací a sociální. Do dětského domova jsou umisťovány děti od 3 do nejvýše 18 let a po domluvě s ředitelem domova je zde možnost umístit nezletilé matky spolu s jejich dětmi.⁵

Zletilá nezaopatřená osoba, která se připravuje na budoucí povolání, avšak nejdéle do 26 let, má nárok na poskytování přímé péče v zařízení podle smlouvy uzavřené mezi zařízením a nezaopatřenou osobou nejdéle do 1 roku od ukončení ústavní výchovy.

Přímá zaopatření, která jsou poskytována dětem a nezaopatřeným osobám v zařízení, jsou následující:

- a) stravování, ubytování a ošacení
- b) učební potřeby a pomůcky
- c) úhrada nezbytně nutných nákladů na vzdělávání
- d) úhrada nákladů na zdravotní služby, léčiva a zdravotnické prostředky, které nejsou hrazeny ze zdravotního pojištění, pokud nebyly zdravotní služby vyžádány zákonnými zástupci dítěte

⁴ srov. § 4 zákona č. 109/2002 Sb., Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. Ve znění platném k 17.3.2020, dostupné online na: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-109>.

⁵ srov. § 12 zákona č. 109/2002 Sb., Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. Ve znění platném k 17.3.2020, dostupné online na: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-109>.

- e) kapesné, osobní dary a věcná pomoc při odchodu zletilých ze zařízení
- f) úhrada nákladů na dopravu do sídla školy⁶

1.2 Role sociálního pracovníka

Sociální pracovníci při své práci vykonávají různé prolínající se a odlišující se role. Řezníček ve své knize shrnuje a obecně sepisuje existující role, které pracovník zastává.

- V první řadě popisuje sociálního pracovníka jako *pečovatele* či *poskytovatele služeb*, který pouze napomáhá klientům zvládat každodenní život, jelikož nemusí být klienti vždy schopni vypořádat se s určitými těžkostmi vlastními silami vzhledem k jejich slabosti nebo jiné neschopnosti.
- Sociální pracovník je nadále *zprostředkovatel služeb*. V tomto případě sociální pracovník poskytuje kontakt s potřebnými sociálními zařízeními. Sociální pracovník se vyzná v ne vždy dobře koordinovaném přehledu nabídky sociálních služeb, tím pádem slouží jako informátor pro klienty a odhadce zdrojů pomoci.
- *Cvičitel (učitel) sociální adaptace* je další z rolí sociálního pracovníka, která je opodstatněná především v podporování chování jedince tak, aby veškeré problémy zvládal postupem času účinně řešit svými silami. Zastává tedy roli učitele a povzbuzovatele ve změnách v chování a preventivně ovlivňuje chování, které by potenciálně vedlo v krizi.
- *Poradce* nebo *terapeut* napomáhá klientům, aby získali náhled na vlastní způsoby jednání, pocity a postoje. Záměrem této role je podporování osobního růstu klienta.
- V organizaci sociální pracovník zastává neméně důležitou roli, a to *manažera pracovní náplně v zařízení*, kde hlídá veškerou kvalitu poskytovaných služeb. Zastává také roli *personálního manažera*, který přináší do instituce obohacení

⁶ srov. § 2 zákona č. 109/2002 Sb., Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. Ve znění platném k 17.3.2020, dostupné online na: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-109>.

ve smyslu supervizí, zajištění výcviku a výuky a dále konzultace a řízení pracovníků.

- Sociální pracovník též může být *činitelem sociálních změn*, tj. člověkem, který řeší problémy v širším rozsahu ve společnosti.⁷

1.3 Sociální práce a specifika práce sociálního pracovníka v dětském domově

Shrnutí nejzákladnějších úloh sociálního pracovníka v dětském domově jsem převzala od autorky Dagmar Tulisové, která toto shrnutí zpracovala již ve své bakalářské práci.

Základní činnosti, které má zaměstnanec jakožto sociální pracovník v dětském domově na starosti:

- *„Zpracovává veškerou sociální agendu a osobní spisy dětí.*
- *Připravuje měsíčně podklady k zaúčtování výše příspěvku na péči o děti umístěné v dětském domově a výživného.*
- *Osobně se zúčastňuje jednání soudů, komisí, jednání ve školách a dalších institucích dle potřeb organizace.*
- *Vypracovává podkladové zprávy pro soudy, sociální pracovníky OSPOD a další instituce. Zprávy konzultuje s vedoucím vychovatelem a ředitelem.*
- *Osobně jedná se sociálními pracovníky OSPOD a kurátory.*
- *Jedná s rodiči dětí, širší rodinou, případně dalšími osobami. Informuje osoby zodpovědné za výchovu o důležitých změnách a okamžicích v životě dítěte.*
- *Připravuje měsíčně podklady k zaúčtování výše příspěvku na péči o děti umístěné v dětském domově a výživného.*
- *Účastní se porad vychovatelů, případně dalších interních porad a jednání.*
- *Konzultuje s vychovateli sociální i výchovnou problematiku jednotlivých klientů.*

⁷ srov. ŘEZNIČEK, Ivo. *Metody sociální práce: Podklady ke stážím studentů a ke kazuistickým seminářům*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1994. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-85850-00-1, str. 57–58.

- *Zvláštní pozornost věnuje přípravě dětí na odchod z dětského domova a k tomu zpracovává celkovou koncepci (ukončení studia, vyhledávání pracovního místa, ubytování, znovu začlenění do původní rodiny atd.).*
- *Zpracovává agendu pobytu dětí u osob odpovědných za výchovu a dalších krátkodobých i dlouhodobých pobytů mimo zařízení. Seznamuje zainteresované osoby s pravidly upravujícími tyto možnosti.*
- *Zpracovává správní řízení ke stanovení výše příspěvku na péči o děti umístěné v dětském domově dle zákona 109/2002 Sb.*
- *Pracuje s biologickými rodinami umístěných dětí, s širší rodinou, případně dalšími osobami, které jsou ve vztahu s dětmi.*
- *Provádí poradenství v oblasti hostitelství a pěstounství, pokud se takové případy v souvislosti s dětmi umístěnými v dětském domově vyskytnou.*
- *Monitoruje odcházející děti a poskytuje jim poradenství v sociální oblasti.⁸*

Podle Ministerstva práce a sociálních věcí a jejich kvalitativního šetření v zařízeních poskytujících ústavní výchovu je činnost sociální práce následující:

Z pohledu zaměstnavatele:

Na základě výpovědi manažera dětského domova byla zaznamenána odpověď, že se dětský domov a jeho práce odvíjí primárně z Katalogu práce a jednotliví ředitelé různých dětských domovů mohou náplň práce sociálního pracovníka doplnit dalšími činnostmi.

Zjištěno bylo, že nejočekávanější úkol sociálního pracovníka je především **zajištění administrativní práce** a jejích náležitostí, které se skládají z několika dílčích činností:

- vedení osobních spisů klientů
- shánět veškeré kontakty na rodiče, potažmo na jiné zákonné zástupce dětí, v případě, že by bylo potřeba získat podpisy v různých záležitostech

⁸ TULISOVÁ, Dagmar. *Potřeby adolescentů v dětském domově rodinného typu z pohledu sociálního pracovníka* [online]. Praha, 2015 [cit. 2020-03-17]. Dostupné z: http://www.pvsps.cz/data/2016/12/09/13/tuliso-va_dagmar.pdf. Bakalářská práce. Pražská vysoká škola psychosociálních studií. Vedoucí práce Mgr. Lucie Vacková.

- komunikace s policií, OSPOD, soudy, pediatry apod.
- komunikace s úřady a institucemi k zajištění osobních dokladů klienta (občanský průkaz, cestovní pas, kartička zdravotní pojišťovny)
- sociální pracovník má též na starosti tzv. “dovolenky”, z toho důvodu je také v kontaktu s OSPOD či s rodiči dětí
- například také evidence pošty dětí
- sociální pracovník také koordinuje dobrovolníky
- sociální pracovník také může pomoci klientovi, který odchází ze zařízení, se zajištěním bydlení a s vyřízením potřebných náležitostí.⁹

⁹ srov. HAVLÍKOVÁ, Jana; HUBÍKOVÁ, Olga. *Výkon profese sociální práce v systémech sociální ochrany ČR: Analýza výkonu profese sociální práce v systémech sociální ochrany ČR podle formálního ukotvení a podle reálných potřeb v jednotlivých systémech sociální ochrany* [online]. Praha: VÚPSV, 2011, 2011 [cit. 2020-03-17]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/225517/analyza_vykonu_sp.pdf/ea8b6f-df-62fc-6ed9-cbac-173e0b5eb759, str. 275.

2 Příčiny umístování dětí do ústavní péče

V následující kapitole se soustředím na rodinné prostředí. Zohledňuji zde také sociálně-právní ochranu dětí, která obsahuje Úmluvu o právech dítěte, tudíž nás tato kapitola seznámí i s tím, jak je dítě právně chráněno. Za důležitý fakt jsem považovala popis poruch rodin a rodičovství. Dítě, jež se dostává do dětského domova, přichází z určitého rodinného prostředí, které toto dítě do chvíle než je umístěno do ústavní péče ovlivňovalo, a to má zásadní vliv na vývoj onoho dítěte.

„Rodina může člověku pomoci, ale taky ho může úplně zlikvidovat. Nejhorší je, že si nikdo nemůže vybrat, kam se narodí.”

(mladý muž, který vyrostl ve velmi problematické rodině)¹⁰

Rodina je nejdůležitější primární sociální skupina, kde se každý narozený člověk učí funkcím, které bude plnit v pozdějším životě. Rodina dítěti předává zkušenosti, poskytuje zázemí a uspokojuje jeho potřeby. Mezi členy rodiny se odehrává specifická komunikace a specifické jednání, které je v různých rodinách odlišné. Rodiny také zastávají různé hodnotové systémy, přičemž každá rodina tyto hodnoty naplňuje a rovněž pohlíží na jejich naplňování jinak. Pokud je ovšem rodina v některých směrech dysfunkční, dochází k narušení naplňování určitých hodnot a rodina se v tuto chvíli může stát spíše zátěží. Pokud se objeví dysfunkční rysy v rodině, jež působí výchovou na dítě, které se teprve rozvíjí, může to výrazně ovlivnit jeho vývoj. Ten pak může být deformován různými negativními vlivy, které se podepíší na dítěti samotném, především v sociálním chování.¹¹

¹⁰ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. rozš. vydání. ISBN 80-7178-801-3, str. 589.

¹¹ srov. VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. rozš. vydání. ISBN 80-7178-801-3, str. 589.

2.1 Sociálně-právní ochrana dětí

Dítě, tedy každá lidská bytost mladší 18 let, ochraňuje Úmluva o právech dítěte – dokument, který zohledňuje základní lidská práva. Povinností společnosti je zabezpečit péči o dítě (občana mladšího 18 let). Úmluva zahrnuje 4 základní skupiny ochrany:

- právo na přežití a život
- právo na osobní rozvoj
- právo na ochranu proti všem krutostem, šikaně, apod.
- právo na svobodné vyjádření svých názorů

Právní předpis, který je ovšem klíčový pro sociálně-právní ochranu dětí, je zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. Tento v § 1 vymezuje ochranu dětí jako:

- „ochranu práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu,
- ochranu oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění a
- působení směřujících k obnovení narušených funkcí rodiny”¹²

Sociálně-právní ochrana dětí se poskytuje dětem, u kterých z nějakých důvodů selhává rodičovská zodpovědnost. Rodičovskou zodpovědnost definuje zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů v § 31 jako souhrn práv a povinností:

- „při péči o nezletilé dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj,
- při zastupování nezletilého dítěte,
- při správě jeho jmění.”¹³

¹² KRAUSOVÁ, Lucie; NOVOTNÁ, Věra. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Praha: ASPI, 2006. ISBN 80-7357-214-1, str. 16.

¹³ KRAUSOVÁ, Lucie; NOVOTNÁ, Věra. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Praha: ASPI, 2006. ISBN 80-7357-214-1, str. 23.

2.1.1 Ústavní výchova

Nařízení k ústavní výchově závisí na faktu, zdali je výchova dítěte vážně ohrožena nebo vážně narušena a výchovná opatření nevedou k nápravě dítěte. Dalším zohledněným faktem je abstinující péče rodičů, kteří se buď nemohou nebo nechtějí o dítě starat a rovněž jej nemohou nebo nechtějí zabezpečit.

Proto se v následujícím textu budeme zabývat podrobněji otázkami, které se zjišťováním narušenosti výchovy dítěte souvisejí.

2.2 Poruchy rodiny ve vztahu k dítěti

Nezbytnou součástí posouzení celkového stavu a vývoje dítěte a nadále řešení případné problematiky je nutnost znalosti rodiny dítěte, jejích vztahů vnitřních, ale i vnějších a také možné poruchy vzhledem k normám. Důležité je, aby dětský lékař a každý pracovník, který zajišťuje péči o dítě, dokázal zhodnotit, zdali rodina uspokojuje alespoň základní potřeby dítěte – a to v rozsahu samotné péče, ale i v kvalitě – samozřejmě s ohledem na věk dítěte, stupeň vývoje, popř. postižení, nemoc apod. Je tedy nutné, aby pracovník znal nejenom potřeby dítěte, ale i poruchy v jeho rodině a vzájemnou vazbu mezi nimi.

2.3 Definice poruch rodiny

V obecném pojetí můžeme poruchu rodiny také vyjádřit jako selhání některého člena nebo členů rodiny, jež se projevuje v nedostatečném plnění některých nebo všech základních rodinných funkcí.¹⁴

¹⁴ DUNOVSKÝ, Jiří. *Sociální pediatrie*. 1. vydání, Praha: Grada Publishing, spol., 1999, ISBN 80-7169-254-9, s. 101.

2.3.1 Členění rodinných poruch

Příčin poruch rodin je velké množství. Jsou vázány na jednu, na několik nebo na všechny základní funkce rodiny. Za nejvýznamnější z těchto poruch se považuje socializačně-výchovná funkce.¹⁵

Pokud chceme hovořit o základních funkcích a jejich poruchách, musíme zmínit, které základní funkce rodina má. Jsou to zejména:

- funkce biologicko-reprodukční
- funkce sociálně-ekonomická
- funkce ochranná
- funkce socializačně-výchovná
- funkce emocionální¹⁶

Příčiny poruch se v základu dělí na:

- **objektivní** (nejsou závislé na vůli rodičů)
 - Tyto příčiny se převážně vyznačují tím, že se rodiče o dítě **nemohou** starat. Důvody, proč tomu tak je, pak mohou spočívat v nepříznivých životních podmínkách a situacích, v narušení celého rodinného systému (myslí se tím např. úmrtí v rodině, invalidita či nemoc apod.).
- **subjektivní** (jsou závislé na vůli rodičů)
 - Subjektivní příčinu představují situace, kde se rodiče o děti vyloženě starat **nechtějí**. Dítěti není poskytována potřebná péče a rodiče své děti v mnoha případech dokonce opouštějí. Při této poruše dochází k nedostatečné, žádné až dítěti škodlivé péči, kterou lze označit za zanedbávání dítěte v oblasti jak psychické tak somatické.
- **smíšené**
 - Rodiče, kteří **nedokážou** zabezpečit alespoň základní potřeby dítěte a dítěti přiměřený vývoj z důvodu přílišné nezralosti, a nebo proto, že

¹⁵ DUNOVSKÝ, Jiří. *Sociální pediatrie*. 1. vydání, Praha: Grada Publishing, spol., 1999, ISBN 80-7169-254-9, s. 102.

¹⁶ srov. *RodinaDnes.cz: Funkce rodiny* [online]. FrontMedia.cz [cit. 2020-03-17]. Dostupné z: <https://rodina-dnes.cz/funkce-rodiny/>.

se např. nedokážou vyrovnat se situací narození handicapovaného dítěte¹⁷

2.3.2 Dotazník funkčnosti rodiny (DFR)

Dotazník byl vypracován především z důvodu hodnocení funkčnosti rodiny sledovaného dítěte. Hlavním zaměřením bylo zjistit, charakterizovat a kvantifikovat její případnou poruchu. Dotazník se opírá o hodnocení diagnostických kritérií, a to zejména těchto: složení rodiny, stabilita rodiny, její sociálně ekonomická situace (vycházející z věku, z rodinného stavu, vzdělání, zaměstnání rodičů, z příjmu a bydlení rodiny), dále osobnost rodičů (jejich zdravotní i psychický stav a úroveň jejich společenské adaptace), sourozenci vyšetřovaného dítěte a konečně zájem o dítě a péče o ně.¹⁸

Dotazník je ve výsledné formě schopen analyzovat zejména čtyři “druhy” rodin:

Jako první se představuje **funkční rodina**, takovýchto rodin je v populaci valná většina. Rodinné vztahy nejsou nijak zvlášť narušeny (tím je myšleno např. stav po rozvodu, ale vztahy zůstávají nadále v rodině stabilní a pozitivní).

Dále je **rodina problémová**, kde se vyskytují závažnější poruchy některých nebo všech funkcí, které ale vážněji neohrožují funkci rodinných systémů či vývoj dítěte. Vzniklé problémy je rodina schopna vyřešit vlastními silami, případně díky krátkodobé pomoci zvenčí.

Ve třetím typu rodiny se jedná o **rodinu dysfunkční**, kde se již objevují vážné poruchy některých nebo všech funkcí rodiny, které ohrožují funkčnost rodiny a zvláště pak vývoj dítěte. Tyto dysfunkce není rodina schopna vyřešit vlastními silami a vyžadují dlouhodobou pomoc pro jejich vyřešení. Jde o různá opatření, která jsou známá pod názvem sanace rodiny. V této patologii rodinného života se naskýtá velká

¹⁷ DUNOVSKÝ, Jiří. *Sociální pediatrie*. 1. vydání, Praha: Grada Publishing, spol., 1999, ISBN 80-7169-254-9, s. 103.

¹⁸ DUNOVSKÝ, Jiří. *Sociální pediatrie*. 1. vydání, Praha: Grada Publishing, spol., 1999, ISBN 80-7169-254-9, s. 106.

otázka, do jaké míry právě podporovat tuto rodinu, nebo kdy je potřebné zasáhnout a postavit se ve prospěch a zájmy dítěte (zde se myslí např. zbavení rodičovských práv).

Čtvrté pojmenování patologické rodiny je **rodina afunkční**, kde jsou dysfunkce tak vážného rázu, že rodina neplní absolutně základní povinnosti a dítěti to závažně škodí, ba dokonce i ohrožuje ho v samotné existenci. Jediné řešení v této rodině je ve prospěch samotného dítěte, dítě odebrat z této rodiny a umístit ho do náhradní výchovné péče nebo výchovného ústavu.¹⁹

2.4 Rodičovství a jeho poruchy

Pro někoho je rodičovství cíl a náplň života, absolutní, čistá, bezpodmínečná láska. Jsou tu však i lidé, pro které rodičovství zdaleka není takovou přirozeností, jak by se pro jiné zdálo. Na rodičovství mohou působit vnitřní i zevní faktory, které v důsledku vedou k tomu, co se označuje jako poruchy rodičovství. Poruchy rodičovství vznikají tím, že se rodiče, jak již bylo zmíněno: nemohou, neumějí nebo nechtějí o dítě starat a tím ovlivňují základní povinnosti rodičovské role a zdárný vývoj dítěte. Díky těmto schématům je nám umožněno lépe porozumět rodičům v konkrétních situacích a tím i nalézt řešení, které je nejvhodnější pro vyřešení vzniklého problému.²⁰

2.4.1 Nejčastější typy poruch rodičovství

Dítě je hned po svém narození odvrženo – Matka své dítě absolutně nepřijímá a dítě odmítá. Těhotenství může být utajované a porod za velmi dramatických podmínek, což ohrožuje i život dítěte. V takovýchto případech se matka svého dítěte vzdává a dává dítě do péče jiných osob.

¹⁹ DUNOVSKÝ, Jiří. *Sociální pediatrie*. 1. vydání, Praha: Grada Publishing, spol., 1999, ISBN 80-7169-254-9, s. 106–109.

²⁰ DUNOVSKÝ, Jiří. *Sociální pediatrie*. 1. vydání, Praha: Grada Publishing, spol., 1999, ISBN 80-7169-254-9, s. 112.

Dítě je považováno za překážku – Rodiče si své dítě ponechávají, ale nikdy ho plně nepřijmou, jelikož je dítě považováno za problém, který např. zhoršuje jejich momentální situaci. Může to být např. ztráta přístřeší, rodina mohla projít těžkou sociální krizí způsobenou například živelnou katastrofou. Dítě může být považováno za překážku, kterou rodiče odmítají překonávat, jelikož nemají dost psychických sil ke zvládnání již vzniklých problémů.

Rodiče jsou velmi mladí – Mladí rodiče jsou často emočně nezralí a vůči svému dítěti je matka schopna zaujímat až nepřátelský postoj. Matka dítě začne brát jako jakéhosi konkurenta na své cestě plnění ještě infantilních potřeb. Mladí rodiče nechtějí a často nedokáží vykonávat svou rodičovskou roli.²¹

Langmeier a Matějček ve své knize uvádí myšlenku Bowlbyho, který v některých případech dokonce až pokládá za výhodu umístění dítěte do ústavní péče. Příkladem jsou děti především starší 6 až 7 let, které potřebují jen krátkodobou náhradní péči z důvodu nemoci matky, kvůli rozvodovému řízení a podobných příčin, kde navazování nových citových vazeb v jiné rodině by dítěti pouze škodilo. V takovém případě je podle autorů neutrální prostředí ústavní péče lépe vyhovujícím prostředím.

Při odebrání dítěte z rodiny je zapotřebí zohlednit několik činitelů:

- a) *Věk dítěte.* Pro malé dítě je situace umístění do ústavní péče daleko náročnější než pro dítě školního věku. Pro adolescenty je např. daleko vhodnější internátní škola, těžce se přizpůsobí intimnímu prostředí v náhradní rodině.
- b) *Rodinná situace.* Děti, které jsou umístěny do ústavní péče, by samozřejmě měly být umístěny spolu se svými sourozenci. Potřeba je také zvážit, jak daleko by dítě mělo být umístěno od své rodiny. V mnoha případech je vzdálení nezbytné pro počátek převýchovy dítěte.
- c) *Předpokládané trvání ústavního pobytu.* Pokud se dítě vrací v brzké době zpět do původní rodiny, nemělo by navázat žádný hlubší citový vztah. V opačném případě, jde-li dítě do ústavního zařízení na delší dobu, je zapotřebí

²¹ DUNOVSKÝ, Jiří. *Sociální pediatrie*. 1. vydání, Praha: Grada Publishing, spol., 1999, ISBN 80-7169-254-9, s. 113–115.

zabezpečit všechny podmínky k výchovnému postupu, který bude dlouhodobý a úspěšný.²²

²² srov. LANGMEIER, Josef; MATĚJČEK, Zdeněk. *Psychická deprivace v dětství*. 2. vyd. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 1968, str. 345.

3 Smysl života

Jelikož teoretická část práce předchází část praktickou, v následujících řádcích se tedy věnuji otázkám po smyslu života a vůle ke smyslu na základě psychoterapie V. E. Frankla, která se nazývá logoterapie. Smysl života je v této kapitole obsažen zcela obecně, nikoliv směřován pouze na děti v dětských domovech. Otázky po smyslu života si ovšem pokládá úplně každý člověk na planetě Zemi. Autor ve své literatuře například zmiňuje, že smysl života je třeba hledat a s tím je spojeno např. přijetí utrpení, či přijetí odpovědnosti za svůj život.

3.1 Otázka po smyslu existence

Otázka po smyslu života je pro lidstvo samo velice specifická. Každý člověk v sobě si pokládá otázku po svém smyslu v životě, je to vlastně výraz, který je nejvlastnější v člověku.

Otázka po smyslu života může být závažná, a to především v životě adolescenta, který zraje duchovně a jeho život v momentálním vývoji znamená spousty změn především psychických. Krásný příklad uvádí Viktor Emil Frankl ve své knize *Lékařská péče o duši*, kdy při hodině přírodovědy jeden z učitelů popisoval člověka pouze jako tělo, jehož podstata spočívá v procesu oxidace a spalování. Na tuto myšlenku zareagoval jeden ze žáků, který se postavil a hlasitě zvolal: „*Ano, co však má potom celý život za smysl?*”²³ Frankl chlapce popisuje jako člověka, který správně pochopil, že život má i jinou formu bytí, že se nevyčerpává pouze ve způsobu bytí jako spalující se svíčka, která hoří postavená na stole.

Vývoj otázek po smyslu života nezačíná teprve v životním období dospívání. Děje se tomu často osudově, když se jedinci v životě přihodí nějaká traumatizující

²³ FRANKL, Viktor Emil. *Lékařská péče o duši: základy logoterapie a existenciální analýzy*. Přeložil Vladimír JOCHMANN. Brno: Cesta, c2006. ISBN 80-7295-085-1, str. 44.

zkušenost či zážitek. Člověk se tedy zabývá otázkou po smyslu života v jakékoliv fázi života, ať je to v dospívání nebo v situaci, ve které člověk pochybuje o smyslu života, jelikož jeho život ovlivňuje, pro něho osobně, bolestivá zkušenost. Žádné takové pochybování o smyslu života, jeho duchovní utrpení, či jakékoliv jiné pochybnosti, nejsou patologické. Zmiňované utrpení je způsobeno problematikou, která je naprosto lidská a tato lidská problematika se stala předmětem „*psychoterapie vycházející z duchovna*“.²⁴

Smysl po osudovosti a toho, co se nám v životě děje, může být pozitivně zodpovězeno i ve smyslu víry, jelikož na otázky po smyslu má náboženský člověk vysvětlení v transcendenčním pojetí.²⁵

V. E. Frankl ve své jiné knize *Vůle ke smyslu* popisuje smysl následovně: „*Smysl je totiž vždycky jen něco jedinečného a neopakovatelného...*“²⁶ Chce tím říci, že smysl života naplňuje každý člověk svým individuálním, jedinečným, neopakovatelným způsobem. Dále k “definici” smyslu použil větu: „*V životě však nejde o dávání smyslu, nýbrž o jeho hledání.*“²⁷ Člověk podle něho hledá smysl vždy, když se pokouší najít tu nejsmyslnější, nejlepší, nejmorálnější odpověď na výzvu, kterou před něho klade život.

Autor nadále popisuje vůli ke smyslu, kterou člověk může naplňovat třemi cestami. V první řadě je důležité, aby člověk viděl smysl v tom, co dělá a co tvoří. Dále je třeba vidět smysl v lásce k někomu, někoho milovat a také chtít něco prožít. Také v beznadějně situaci, ve které se může člověk nacházet bez pomoci, může vidět smysl za jistých okolností. Všechno, na čem záleží při vnímání a vidění smyslu, je především postoj a stanovisko vůči dané situaci. Aby člověk, ale i celkově lidstvo přežilo, vnímá autor důležitost mít pro co žít, mít smysl, který budu následovat a

²⁴ FRANKL, Viktor Emil. *Lékařská péče o duši: základy logoterapie a existenciální analýzy*. Přeložil Vladimír JOCHMANN. Brno: Cesta, c2006. ISBN 80-7295-085-1, str. 45.

²⁵ srov. FRANKL, Viktor Emil. *Lékařská péče o duši: základy logoterapie a existenciální analýzy*. Přeložil Vladimír JOCHMANN. Brno: Cesta, c2006. ISBN 80-7295-085-1, str. 44–45.

²⁶ FRANKL, Viktor Emil. *Vůle ke smyslu: vybrané přednášky o logoterapii*. Přeložil Vladimír JOCHMANN. Brno: Cesta, c2006. ISBN 80-7295-084-3, str. 16.

²⁷ FRANKL, Viktor Emil. *Vůle ke smyslu: vybrané přednášky o logoterapii*. Přeložil Vladimír JOCHMANN. Brno: Cesta, c2006. ISBN 80-7295-084-3, str. 16.

naplňovat ho. Jelikož člověk, který nemá pro co žít, je nešťastný a je stěží schopen života. Toto rčení pochází od Alberta Einsteina.

Pokud se člověk ve svém hledání smyslu stává úspěšným, pak se také stává šťastným. Ono samotné utrpení nemusí vést pouze k zoufalství a pochybnostem o smyslu života. Pouze utrpení, ve kterém člověk nevidí žádný smysl, se takovým zoufalstvím stává.

Pokus o odpověď po smyslu života autor spatřuje v tom, že paradoxně se sám život člověka ptá, jaký mu svým jednáním či postojem dá smysl. Dále popisuje, že na otázky, které nám jsou životem kladeny, můžeme odpovědět především tím, že přijmeme odpovědnost za svůj život. Smysl lidského bytí tedy spočívá v přijetí odpovědnosti za vlastní život.²⁸

Alfried Längle ve své knize *Smysluplně žít* popisuje člověka, který se ocitá ve vnitřním, ale i vnějším prostředí. Život člověka tedy ovlivňuje prostředí, ve kterém se člověk ocitá a žije, a také určité vlohy, kterými je vybaven. Život člověka pak záleží především na tom, jak daný člověk svůj život tvoří a jaký postoj zaujímá. Konec konců – člověk je tvůrcem svého života, člověk plánuje a rozhoduje mezi možnostmi, které se mu v životě nabízejí. Rozhoduje sám o sobě a o své budoucnosti, tím pádem záleží na tom, jak nabízené možnosti využije nebo naopak je ponechá nevyužité.²⁹

Smysl je možno najít i v utrpení, jak již bylo v textu zmíněno. V onom utrpení lze najít něco skrytého, co má svůj význam. To vede k tomu, že pokud chceme najít smysl v utrpení, musíme se ptát nejen otázkou „*proč?*“, ale důležitou otázkou je i „*pro co?*“, tedy pro co se to všechno děje. Spatřit smysl může být v takové situaci stěžejní, jelikož do teď nepochopené souvislosti mohou člověka vyzvat k zapojení se.³⁰

²⁸ srov. FRANKL, Viktor Emil. *Vůle ke smyslu: vybrané přednášky o logoterapii*. Přeložil Vladimír JOCHMANN. Brno: Cesta, c2006. ISBN 80-7295-084-3, str. 19–35.

²⁹ srov. LÄNGLE, Alfred; BALCAR, Karel. *Smysluplně žít: aplikovaná existenciální analýza*. Brno: Cesta, 2002. ISBN 80-7295-037-1, str. 13.

³⁰ srov. LÄNGLE, Alfred a BALCAR, Karel. *Smysluplně žít: aplikovaná existenciální analýza*. Brno: Cesta, 2002. ISBN 80-7295-037-1, str. 42–43.

4 Charakteristika pracovníků v přímé péči o dítě v dětském domově

Dítě, které je umístěno v dětském domově, je vychováváno pracovníky v dětském domově. Tím pádem na vývoj dítěte a na jeho učení se do budoucího života mají největší vliv vychovatelé/vychovatelky a pracovníci v daném domově, kde dítě žije. Výchova dítěte, které může přijít z absolutně nerodinného prostředí, může být náročná a složitá. “Převýchovu” dětí a pomoci ukázat směr, kterým děti mohou jít, dokáží pracovníci jak ze své lidské podstaty, tak také díky dosažené kvalifikaci. Popisují také sociálního pracovníka a jeho osobnostní kompetence, kvalifikaci a specifika práce v dětském domově.

4.1 Charakteristika vychovatele v dětském domově

V dětském domově podle zákona působí ve výchově a vzdělávání dětí vychovatelé jakožto pedagogičtí pracovníci. Jejich úkolem je vzdělávat a vychovávat děti v souladu s cíli výchovy a vzdělávání, které jsou stanoveny zákonem a právními předpisy.³¹ „**Pedagogickým pracovníkem** je ten, kdo koná přímou vyučovací, přímou výchovnou, přímou speciálně-pedagogickou nebo přímou pedagogicko-psychologickou činnost přímým působením na vzdělávaného, kterým uskutečňuje výchovu a vzdělávání na základě zvláštního právního předpisu.”³²

Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů, obsahuje základní předpoklady pedagogických pracovníků, kterými jsou

³¹ srov. § 18 zákona č. 109/2002 Sb., Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. Ve znění platném k 17.3.2020, dostupné online na: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-109>.

³² § 2 zákona č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů, ve znění zákona č. 197/201. Ve znění platném k 17.3.2020, dostupné online na: <http://www.msmt.cz/mladez/kvalifikace-pedagogickych-pracovniku-v-zajmovem-vzdelavani>.

bezúhonnost, odborná kvalifikace pro přímou pedagogickou činnost, zdravotní způsobilost a znalost českého jazyka. Vedle základních předpokladů je důležitá také psychická způsobilost.³³ **Psychická způsobilost** se zjišťuje psychologickým vyšetřením, které se zaměřuje zejména na anamnestické údaje, intelekt, pozornost, strukturu a dynamiku osobnosti, hodnotovou a zájmovou orientaci a postoj k výkonu profese a motivaci pro práci ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a ve školských zařízeních pro preventivně výchovnou péči.³⁴

4.1.1 Kvalifikace vychovatele v dětském domově

Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů, udává, že vychovatel získává odbornou kvalifikaci:

- a) **vysokoškolským vzděláním** získaným studiem v akreditovaném studijním programu v oblasti pedagogických věd, studiem pedagogiky, nebo vzděláváním v programu oblasti celoživotního vzdělávání v oblasti pedagogických věd uskutečňovaném vysokou školou
- b) **„vyšším odborným vzděláním** získaným ukončením akreditovaného vzdělávacího programu vyšší odborné školy v oboru vzdělání zaměřeném na vychovatelství nebo na pedagogiku volného času nebo na speciální pedagogiku nebo na sociální pedagogiku”³⁵
- c) **střední vzdělání s maturitní zkouškou** v oboru vzdělávání zaměřeném na přípravu vychovatelů a pedagogických pracovníků

³³ srov. § 18 zákona č. 109/2002 Sb., Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. Ve znění platném k 17.3.2020, dostupné online na: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-109>.

³⁴ srov. Vyhláška č.60/2006 Sb. Vyhláška o postupu při zjišťování psychické způsobilosti pedagogických pracovníků školských zařízení pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a školských zařízení pro preventivně výchovnou péči a o podrobnostech o školení osob žádajících o akreditaci k oprávnění zjišťovat psychickou způsobilost (vyhláška o psychické způsobilosti pedagogických pracovníků). Ve znění platném k 22.3.2020. Dostupné online na: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-60>.

³⁵ § 16 zákona č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů, ve znění zákona č. 197/201. Ve znění platném k 17.3.2020, dostupné online na: <http://www.msmt.cz/mladez/kvalifikace-pedagogickych-pracovniku-v-zajmovem-vzdelavani>.

- d) „vzděláním v programu celoživotního vzdělávání uskutečňovaném vysokou školou a zaměřeném na vychovatelství nebo sociální pedagogiku nebo pedagogiku volného času nebo na přípravu učitelů základní školy nebo střední školy”³⁶

4.1.2 Vykonávané pracovní činnosti vychovatele

Pracovní činnosti, které vykonává vychovatel v instituci popisuje zákon č. 563/2004 Sb., Zákon o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů, vyhláška č. 317/2005 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků (její příloha č. 4).

Podle Škoviery a jeho výzkumu, kterému bylo poskytnuto 90 výpovědí pracovníků v dětském domově, jsou činnosti vychovatele následující:

- Příprava na školu a vyučování – domácí úkoly, procvičování učiva. (Podíl na pracovní činnosti vychovatele – 16 %.)
- Sebeobslužné činnosti – udržování čistoty v domově a jeho prostředí, hygiena, praní. (Podíl na pracovní činnosti vychovatele – 12 %.)
- Tvořivé činnosti dětí – tanec, zpěv, tvořivé činnosti, výtvarné práce, ruční práce. (Podíl na pracovní činnosti vychovatele – 9 %.)
- Relaxační a zábavné činnosti – diskotéka, poslech hudby, sledování TV. (Podíl na pracovní činnosti vychovatele – 11 %.)
- Společensky prospěšná činnost – práce v areálu zařízení, na zahradě. (Podíl na pracovní činnosti vychovatele – 8 %.)
- Příprava stravy (Podíl na pracovní činnosti vychovatele – 15 %.)
- Dozor nad dětmi (Podíl na pracovní činnosti vychovatele – 10 %.)
- Jiné pomocné činnosti – doprovod k lékaři, nákupy. (Podíl na pracovní činnosti vychovatele – 7 %.)

³⁶ § 16 zákona č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů, ve znění zákona č. 197/201. Ve znění platném k 17.3.2020, dostupné online na: <http://www.msmt.cz/mladez/kvalifikace-pedagogickych-pracovniku-v-zajmovem-vzdelavani>.

- Administrativa (Podíl na pracovní činnosti vychovatele – 12 %.)³⁷

4.1.3 Osobnost a kompetence vychovatele

Požadavky na osobnost vychovatele v dětském domově jsou velice vysoké, jelikož je očekáváno, že vychovatel zároveň bude i nebude nahrazovat vlastní rodiče dítěte. Tyto požadavky vytváří až nereálný pohled na vychovatele a to z důvodu, že vytváří jakýsi model ideálního člověka, který bude mít pouze samé pozitivní vlastnosti. Vychovatel se o dítě stará, dá se říci, jako rodič, ale z druhé strany musí splňovat určité předpoklady, které mu určuje samotná instituce.

Autor Škoviera se ve své knize zabývá těmito otázkami: „*Jaký má tedy vychovatel být? Má být dítěti ideálním představitelem rodiče, reálným modelem, nebo by mu měl připomínat vlastní rodiče?*”³⁸ Pokud se instituce má podobat blíže rodině, základní předpoklad je změna v myšlení vychovatele a snaha přiblížit se rodině. V praxi by to znamenalo vytvoření životního prostředí, kde děti žijí. Dále by to také znamenalo, že by v instituci nefungovaly žádné jiné profese jako je například kuchařka, uklízečka, apod. To by nadále předpokládalo, že by se činnosti vykonávané těmito profesemi rozdělily mezi děti a vychovatele, samozřejmě v rámci jejich možností. Což by naprosto nebylo vhodné ani efektivní.

Autor se také v knize odkazuje na výzkum, který se zaměřuje na počet vykonávaných činností, jako jsou úklidové práce, vaření, domácí a drobné údržbářské práce. Pokud má veškeré tyto činnosti vykonávat vychovatel, leckdy mu nezbývají síly na problémy dítěte. Vystává otázka, jestli je důležité vysokoškolské vzdělání pro vychovatele, pokud má veškeré tyto práce zastávat, a zdali má imitovat rodiče. Výhody vzdělaného vychovatele jsou především v dobré orientaci v chování dítěte ve specifických situacích, tuto situaci dokáže analyzovat a reagovat na ni.

³⁷ srov. ŠKOVIERA, Albín. *Dilemata náhradní výchovy: [teorie a praxe výchovné péče o děti v rodině a v dětských domovech]*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-318-5, str. 106.

³⁸ ŠKOVIERA, Albín. *Dilemata náhradní výchovy: [teorie a praxe výchovné péče o děti v rodině a v dětských domovech]*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-318-5, str. 104.

Vzdělaný odborník dokáže vnímat, co se děje v dítěti či skupině, zvládne tomu porozumět a kompetentně dítě doprovázet.³⁹

4.2 Charakteristika sociálního pracovníka v dětském domově

Sociální pracovník se ve své práci v dětském domově řídí několika právními předpisy a považují za důležité je zde zmínit, jelikož tyto právní předpisy jsou charakteristické pro práci sociálního pracovníka v dětském domově a jeho práce by měla být v naprostém souladu s těmito zákony. Soupis předpisů přebírám již z vypracované bakalářské práce Pavla Macíčka.

- *„Listina základních práv a svobod,*
- *ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů,*
- *úmluva o právech dítěte,*
- *zákon č. 109/2002 Sb. v platném znění o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů,*
- *vyhláška č. 334/2003 Sb., kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních,*
- *vyhláška č. 438/2006 Sb., kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních,*
- *zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů,*
- *zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů,*
- *zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů,*
- *zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů,*

³⁹ srov. ŠKOVIERA, Albín. *Dilemata náhradní výchovy: [teorie a praxe výchovné péče o děti v rodině a v dětských domovech]*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-318-5, str. 108–109.

- *zákon č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů,*
- *zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů, ve znění pozdějších předpisů,*
- *zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů,*
- *zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů,*
- *zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů,*
- *vyhláška č. 64/2005 Sb., o evidenci úrazů dětí, žáků a studentů, ve znění pozdějších předpisů.”⁴⁰*

4.2.1 Obecná charakteristika sociálního pracovníka

Zákon č. 108/2006 Sb., zákon o sociálních službách, v platném znění uvádí v §110 předpoklady sociálního pracovníka pro vykonávání sociální práce – plnou svéprávnost, bezúhonnost, zdravotní způsobilost a odbornou způsobilost podle zákona 108/2006 Sb.

Sociální pracovník a jeho práce se nachází mezi povinnostmi právního systému, jeho zaměstnavatelem a také profesními standardy. Jelikož je sociální pracovník ten, který zasahuje do života klientů, je velice důležité mít tento institucionální rámec, aby jeho práce byla zcela legitimní.

Práva a povinnosti, které sociální pracovník musí zastávat, by se v ideální praxi měly doplňovat. Avšak často nastává situace, kdy jsou právě povinnosti a práva v rozporu, a to vede k rozdělení praxe na defenzivní a reflexivní.

- **Defenzivní praxe** je taková praxe, kde sociální pracovník plní veškeré povinnosti podle předpisů dané zákonem a zaměstnavatelem. Tím, že se sociální pracovník bude řídit pouze danými předpisy, bude vědět, jak pokaždé reagovat a nebude považovat nové situace za unikátní. Takový přístup vede k přetvoření klientů k instituci, nikoliv zaměření se na klienta individuálně.

⁴⁰ MACÍČEK, Pavel. *Role sociálního pracovníka v dětském domově* [online]. Olomouc, 2010 [cit. 2020-03-18]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/pvmtsv/84542-368738843.pdf>. Bakalářská práce. UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI Pedagogická fakulta Ústav pedagogiky a sociálních studií. Vedoucí práce PhDr. Helena Skarupská, Ph.D.

- **Reflexivní praxe** je charakteristická především tím, že sociální pracovník je schopen řešit etická dilemata. Sociální pracovník se v tomto případě stává autonomní bytostí, která si uvědomuje profesní i osobní hodnoty a dokáže nést morální odpovědnost za rozhodnutí, která udělá.⁴¹

4.2.2 Kvalifikace sociálního pracovníka

Odbornou způsobilost sociálního pracovníka k povolání dle zákona č. 108/2006 Sb., zákona o sociálních službách definují tyto podmínky:

- a) minimálně **vyšší odborné vzdělání**, které lze získat absolvováním vzdělávacího programu akreditovaného zvláštním právním předpisem, a to v oborech zaměřených na sociální práci a sociální pedagogiku, sociální a humanitární práci, sociálně-právní činnost a sociálně-charitativní činnost
- b) **vysokoškolské vzdělání** (bakalářské, magisterské či doktorské) v oblasti sociální práce, sociální politiky, sociální péče, sociální patologie, práva nebo speciální pedagogiky

Sociální pracovník se dále vzdělává, upevňuje a doplňuje kvalifikaci různými formami, např.:

- a) specializační vzdělávání, které zabezpečují vysoké a vyšší odborné školy – toto vzdělávání navazuje na získanou odbornou způsobilost pracovníka
- b) akreditované kurzy
- c) odborné stáže
- d) školící akce
- e) konference⁴²

⁴¹ srov. MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-548-2, str. 45.

⁴² srov. § 111 zákona č. 108/2006 Sb., Zákon o sociálních službách, ve znění platném k 17.3.2020, dostupné online na: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108#cast10>.

4.2.3 Osobnost a kompetence sociálního pracovníka

Oldřich Matoušek ve své knize zmiňuje, jak je nezbytné, aby sociální pracovník měl několik předpokladů a dovedností, jež budu nadále lehce charakterizovat na základě textu daného autora:

- **Zdatnost a inteligence**
 - Podle některých autorů je nejdůležitější fyzická zdatnost, jelikož je sociální práce velice vyčerpávající. Předpokládají, že sociální pracovník bude dbát o své tělo a řádně se o něj starat. Důležitá je též inteligence, přirozená touha po celoživotním vzdělávání a čtení odborné literatury. Za přirozenou složku osobnosti také považují emoční a sociální inteligenci.
- **Přitažlivost**
 - Nejen fyzická přitažlivost působí na vztah mezi pracovníkem a klientem pozitivně, velice důležité jsou i podobné názory či myšlenky. Přitažlivost se projevuje například i v případě podobných zážitků, kdy pracovník může pomoci na základě vlastních prožitků/zkušeností.
- **Důvěryhodnost**
 - K důvěryhodnosti pracovníka přispívají vlastnosti jako je diskrétnost – klient ví, že to, co řekne sociálnímu pracovníkovi, zůstane pouze u něj. Spolehlivost – klient bude mít naprostou důvěru v pracovníka. Využívání moci – důležité, aby se sociální pracovník věnoval svému klientovi. Porozumění – sociální pracovník se snaží svému klientovi porozumět. Důvěryhodnost ovlivňují podobné faktory jako u přitažlivosti (např. péče o vzhled a oblečení – těžce se věří nedbale oblečenému pracovníkovi).
- **Komunikační dovednosti**
 - Tyto dovednosti jsou pro pracovníka nezbytné, jelikož komunikace je základním prostředkem k navázání vztahu jak s klientem, tak se širším okolím. S dobrou komunikací se váže schopnost začít klientovy problémy řešit.

- K těmto základním čtyřem dovednostem je důležité zařadit i další předpoklady, které bude moci sociální pracovník splňovat. Jedná se například o fyzickou přítomnost, naslouchání a schopnost přijímat a rozumět veškerým klientovým signálům (verbálním, neverbálním), o empatii a schopnost porozumět klientovým pocitům.⁴³

Ivo Řezníček považuje za důležité předpoklady především *nadání, zkušenosti, osobní hodnoty a intuitivní tvořivost*. S těmito předpoklady sociální pracovník tvoří vztah s klientem. V humanisticky orientovaných profesích je také nezbytná *empatie, vřelost a opravdovost* ze strany pracovníka. Pro vztah, který je nápomocný klientovi, je nezbytnou schopností pracovníka porozumět klientově situaci. Další predispozicí je *tvořivost a flexibilní důraznost*. Tento předpoklad obsahuje schopnost adekvátního zvažování a hodnocení situace, ve které se klient nachází. Každá situace má více možností řešení a sociální pracovník často musí řešení hledat. Důležitou roli hrají i filozofické hodnoty pracovníka, jenž pak dokáže pochopit na základě osobního pojetí, co je “dobré” a co “špatné”.⁴⁴

⁴³ srov. MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-548-2, str. 52–53.

⁴⁴ srov. ŘEZNIČEK, Ivo. *Metody sociální práce: Podklady ke stážím studentů a ke kazuistickým seminářům*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1994. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-85850-00-1, str. 23.

5 Charakteristika dítěte a adolescenta v dětském domově

Na začátku kapitoly, které se nadále budu věnovat, je důležité charakterizovat obecně dítě v předškolním a školním věku a dále v adolescenci. Charakterizováním potřeb dětí a jejich vývoje nám dopomůže k lepšímu pochopení dětského chování v určitých situacích. Mimo charakterizování dětí v určitých vývojových fázích také zmiňuji psychické potřeby dětí a využiji i Maslowovu pyramidu potřeb. Na základě vymezení potřeb kapitola také obsahuje následnou deprivaci u dítěte, pokud tyto potřeby nejsou naplněny. Krátce zde též popisuji traumatizované dítě v důsledku ztráty blízké osoby a změny prostředí.

5.1 Předškolní věk

Období předškolního věku trvá přibližně od 3 do 6 let věku dítěte. Tento věk je charakterizován především iniciativou dítěte a za velice důležitý aspekt dětského chování je považována jeho aktivita a sebeprosazení se.⁴⁵

Předškolní věk je charakteristický tím, že dítě začíná odlišovat vztah ke světu. V poznání mu pomáhá představivost, fantazijní zpracovávání získaných informací a schopnost intuitivního uvažování, které se ale ještě neopírá o logiku. Myšlení dítěte v předškolním věku je egocentrické. Důležitým znakem je pro dítě hra, která dítěti pomáhá přijmout situaci, která může být problémová. Také se rozvíjí porozumění prostoru, času a počtu. Paměť a všechny její složky jsou též ve fázi zdokonalování a vyvíjení se. V oblasti emoční je důležitá emoční inteligence, díky které dítě porozumí emocím a citům jiných lidí.

Socializace probíhá především v rodině, ale dítě se musí učit i požadavkům ze širšího sociálního prostředí. Dětem jsou bližší základní normy chování, ale za důležité považují to, jak za jejich plnění budou oceňovány. Rodič je pro dítě vzorem

⁴⁵ srov. VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-317-2, str. 107.

a modelem různých rolí, se kterými se dítě ztotožňuje. Přes veškerou vazbu k rodině se dítě v předškolním věku charakterizuje také schopností navazovat kontakt mezi vrstevníky, kde také dochází k diferenciaci rolí a dítě je schopné ve společnosti vrstevníků spolupracovat. Dítě v tomto věku má stále uvažování především egocentrické s fantazijním sebepojetím. Důležité je i pojetí různých sociálních rolí, vztahy k lidem, k vlastnictví a také genderové role, kdy se dítě identifikuje k rodiči stejného pohlaví.⁴⁶

5.2 Školní věk

Školní věk se rozděluje do tří fází:

1. *Raný školní věk* – od nástupu do školy od 6–7 let do 8–9 let dítěte. Jsou zde charakteristické změny týkající se sociálního postavení a vývojové změny, které se projevují hlavně ve vztahu ke škole.
2. *Střední školní věk* – od 8–9 let do 11–12 let, kdy dítě přestupuje na druhý stupeň základního vzdělání. Změny odehrávající se v tomto věkovém rozmezí mají co dočinění s dobou dospívání.
3. *Starší školní věk* – přibližně do 15. roku dítěte. Jedná se o fázi dospívání, tj. pubescence.

U dětí na začátku školního věku dochází ke změně dětského poznávání a získávání informací – tvoření úsudku má zde již logický rámec, u dětí se mění i uvažování. Dítě přestává ulpívat na egocentrismu a připouští i jiný pohled, než jen pouze svůj. Dítě ve školním věku chápe proměnlivost v realitě a nenechá se tak snadno ovlivnit dílčími proměnami. Školák lépe chápe problémy i jejich řešení. Zvyšuje se také koncentrovanost a kapacita jeho paměti. Emoční stabilita se rovněž zvyšuje a dítě je schopno své pocity a emoce lépe ovládat, což znamená, že emoční inteligence se stále rozvíjí. Buduje se i schopnost sebekontroly. Ve školním věku se dostáváme do další fáze přípravy na život, kde škola hraje důležitou roli. Dítě získává totiž další sociální úlohu – roli žáka, s níž přichází i respektování určitých

⁴⁶ srov. VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I.: dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8, str. 114.

norem, jež musí ve škole dodržovat, a respektování i jiné autority, kterou je učitel. Mezi spolužáky a ve společnosti, ve které se pohybuje, je pro dítě důležité pozitivní hodnocení a jisté postavení ve skupině. Rodina stále hraje důležitou roli v životě školáka, v rodině má jistotu a sourozenci se mu stávají prostředkem socializace. Pokud se rodina dítěte rozpadne, mění se významně jeho vztah k rodičům a ztrácí možnost potřebných zkušeností. Postupem času se pro školáka stávají důležité vrstevnické skupiny, do kterých se socializuje. V tomto věku je to silně ovlivněno genderovým sebepojetím, jelikož děti v tomto věku tráví čas spíše s dětmi stejného pohlaví.⁴⁷

5.3 Adolescence

Období adolescence lze rozdělit na:

1. *Raná adolescence* – přibližně od 11 do 15 let.
2. *Pozdní adolescence* – od 15 do 20 let.

Během tohoto období dochází k proměně osobnosti, a to proměně komplexní. V tomto věku mladí dospělí považují za nejdůležitější především svůj vzhled, jelikož to je prostředek k získání určité sociální pozice. Uvažování se zde mění na stadium formálních logických operací. Adolescent je schopen uvažovat o své budoucnosti a je schopen uvažovat flexibilně. Přesněji odhaduje své schopnosti a dovednosti, paměť se též posunula na vyšší úroveň. Jelikož je adolescence podmiňována i hormonálními změnami, mohou se tyto změny projevat v náladách a v citovém prožívání celkově. Adolescent mění své názory na jiné lidi, ale i názor na sebe samu, tzv. sebepojetí. Rodina je stále významná, ale adolescent se více socializuje mezi své vrstevníky a od rodiny se odbourává. Tím ale nezaniká citová vazba k rodičům, i když se adolescent snaží nebýt jako svoji rodiče, chce se od nich odlišit. Odmítá jejich autoritu, a je k rodičům kritický. Významným charakteristickým znakem je fáze hledání sebe samého a vytváření své vlastní identity. Toto vytváření identity je značně ovlivňováno vrstevnickou skupinou i například profesní rolí, ke které

⁴⁷ srov. VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I.: dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8, str. 117.

adolescent směřuje. Mnohdy pouze hledá jakýsi model, který je pro vrstevnickou skupinu charakteristický a který by převzal. Od dospívajícího se také očekává chování příznačné pro již dospělého, což ne vždy je adolescentem respektováno, jelikož je tento druh chování spojený s povinnostmi a zodpovědností.⁴⁸

5.4 Psychické potřeby dětí

Matějček ve své knize přednesl představy docenta Langmaeiera, které se týkaly čtyř základních psychických potřeb dětí z dětských domovů a vytvořil tak “páteř teorie psychické deprivace”.⁴⁹

Pokud má být osobnost dítěte vyvíjena ve zdravou a zdatnou, je zapotřebí, aby byly uspokojovány potřeby psychické, které jsou velice důležité, a doplňují je potřeby biologické, kterými jsou teplo, potrava, ochrana před úrazem, apod.

Těmito základními čtyřmi psychickými potřebami jsou:

- **Potřeba vnějších podnětů**
 - Potřeba podnětů, které budou dostačující pro dítě, které dítě budou zabavovat, ale ne jej přetěžovat. Tyto podněty by měly být v určitém množství, kvalitě a proměnlivosti.
- **Potřeba stálosti vnějších podnětů**
 - Stálost, řád a smysl vnějších podnětů dodávají dítěti možnost, aby se z podnětů, které k němu přicházejí, stávaly zkušenosti pro něj důležité, také poznatky a různé pracovní strategie.
- **Potřeba prvotního vztahu**
 - Životní jistota, kterou dítě pocítí, když si vytvoří vztah s prvotní osobou, je podmínkou pro vnitřní uspořádání jeho osobnosti. Pro dítě

⁴⁸ srov. VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I.: dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8, str. 321.

⁴⁹ MATĚJČEK, Zdeněk. *Co děti nejvíc potřebují*. Vyd. 4. Praha: Portál, 2007. Pro rodiče a vychovatele [Portál]. ISBN 978-80-7367-272-0, str. 37.

je životně důležité vedle zajišťování biologických potřeb, zajištění a vytvoření vztahu, který mu dá pocit naprostého bezpečí.

- **Potřeba identity**

- Potřeba vědomí jeho vlastního já je velice důležitá pro pozdější uvědomění si svých cílů a nastavení si společenských rolí, které chce následovat.
- K těmto čtyřem základním potřebám autor přidává ještě pátou, a tou je **potřeba otevřené budoucnosti a životní perspektivy**.
 - Toto pojetí dává člověku naději mezi otevřeným a uzavřeným osudem, mezi nadějí a beznadějí, životním rozletem a zoufalstvím.⁵⁰

5.5 Úrovně potřeb podle Maslowa

Za obohacující teorii k potřebám dítěte považují pyramidu Abrahama Maslowa a jeho hierarchické vyhodnocení potřeb jak fyzických, tak psychických. Popisování jednotlivých potřeb postupuje od spodu, tudíž od základních fyziologických potřeb, směrem nahoru k vyšším potřebám.

51

⁵⁰ srov. MATĚJČEK, Zdeněk. *Co děti nejvíc potřebují*. Vyd. 4. Praha: Portál, 2007. Pro rodiče a vychovatele [Portál]. ISBN 978-80-7367-272-0, str. 38.

⁵¹ Raveninthefog. Maslowova pyramida potřeb. In: *Wikipedie*[online]. 2014, 4.10.2014 [cit. 2020-03-18]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:Maslowova_pyramida_potreb_-__cernob%C3%ADle.jpg.

1. Potřeby fyziologické

- Základní potřeby od počátku života – kyslík, výživa, atd. Je-li některá z dílčích fyziologických potřeb frustrována, jsou všechny schopnosti vedeny k uspokojení této potřeby.

2. Potřeby bezpečí

- Potřeba bezpečí se nejvíce projevuje v dětství, zvláště v raném věku. Pocit bezpečí představuje ochranu před strachem, zmatkem, úrazem.

3. Potřeba lásky

- Po uspokojení všech nižších potřeb touží jedinec po lásce, po přijmutí a citovém vztahu. Tato neuspokojená potřeba lásky a pocitu, že někam patří, může být těžká pro jedince, kteří vyrůstají a jsou začleněni do skupin.

4. Potřeba úcty

- Potřeba úcty je nejen potřebou uznání od druhých. Velice důležitá je také sebeúcta, jelikož ovlivňuje vlastní vnímání sebe a pomáhá zvládat životní nároky.

5. Potřeba seberealizace

- Maslow v této potřebě vidí největší rozdíly mezi jedinci, jelikož je tato potřeba zhmotňována především v seberealizaci. Člověk jednoduše má být tím, kým a čím být musí a chce.⁵²

5.6 Traumatizované dítě

„Situace jako odloučení a ztráta je pro dítě zdrojem traumatizace. Podle Levina a Klineové (2012) je náhlá ztráta a odloučení od milované osoby spojena s emocií, která se nazývá

⁵² DRAPELA, Victor J. *Přehled teorií osobnosti*. 6. vyd. Přeložil Karel BALCAR. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-262-0040-6, str. 140–141.

*zármutek.*⁵³ Tato ztráta je doprovázena a prožívána skrze emoce, která může být buďto krátkodobá, nebo trvalá. Pokud je ztráta a oddělení od milované osoby náhlá, způsobuje to dítěti nejen pocit smutku, ale samozřejmě s tím přichází i strach z cizího náhradního prostředí, do kterého bude dítě přesunuto. Je zde i taková situace, kdy ztráta důležité osoby vzniká v dlouhodobé nemoci a pomalém “odcházení”, pak pro dítě dané odloučení není tak nepochopitelné, neuvěřitelné a neskutečné jako při ztrátě náhlé.

Traumatizované děti se tedy musí vypořádat se dvěma těžkými skutečnostmi – ztrátou milovaných osob a přechodem do cizího prostředí. Je tedy důležité, aby dítě bylo doprovázeno tímto procesem dospělou a angažovanou osobou, protože pokud dítě nezvládne zpracovávat a vyrovnávat se se svojí situací, nemusí tuto traumatickou zkušenost náležitě zpracovat.

Velice důležité je, aby se u dětí, které prochází změnou prostředí a ztrátou blízkých osob, rozlišoval zármutek od traumatické zkušenosti. Pokud dítě prožívá zármutek, pak je běžným projevem smutek. Při této situaci dítěti pomůže, když o svém trápení mluví. Vnímání sebe samého není nijak zvlášť negativně ovlivňováno, dítě si především přeje, aby k vzniklé situaci nikdy nedošlo a aby se to nikdy nestalo. U traumatu je hlavní emocí intenzivní strach, který je doprovázený zármutkem. Pro dítě, které prožívá trauma, je těžké mluvit o svých pocitech a o své bolesti, které prožívá, protože bolest spouští pocit osamělosti, ztrátu pocitu bezpečí a stavy bezmoci. Často děti samy sebe obviňují ze vzniklé situace.⁵⁴

5.7 Deprivace

U dítěte, které se do dětského domova dostává, jsou zpravidla často nedostatečně naplněné základní potřeby. Toto dlouhodobé zanedbávání potřeb zahrnující i nedostatek smyslových a emocionálních podnětů, se označuje jako *deprivace*. Ta ovlivňuje a působí nepříznivě na vztahy dítěte k ostatním lidem v jeho blízkém, ale i

⁵³ MATOUŠEK, Oldřich. *Dítě traumatizované v blízkých vztazích*. Praha: Portál, 2017. ISBN 978-80-262-1242-3, str. 161.

⁵⁴ MATOUŠEK, Oldřich. *Dítě traumatizované v blízkých vztazích*. Praha: Portál, 2017. ISBN 978-80-262-1242-3, str. 160.

širším okolí. Pro dítě, které si již v raném věku prošlo ztrátou blízké osoby, či časté střídání jak prostředí, tak blízkého člověka, je typickým důsledkem i *porucha vazby*. Dítě, jež nemělo možnost vybudovat si stabilní vztah s jedním člověkem, bude touto skutečností ovlivňováno i nadále v životě, jelikož pro toto dítě neexistuje osoba, která by byla významnější a u které by cítilo, že mu může bezmezně důvěřovat a že ona osoba mu může nabídnout pocit bezpečí.⁵⁵

Deprivace je nejzávažnější zátěžný vliv nepříznivě působící jak na psychický stav jedince, tak i na jeho psychický vývoj. Větší následky strádání napáchá v raném věku, nežli v pozdějším. K nerovnoměrnému rozvoji složek osobnosti, ke vzniku specifických psychických odchylek a k narušení psychického vývoje může vést právě dlouhotrvající závažná deprivace.⁵⁶

Deprivace je stav, kdy některá z objektivně významných potřeb, biologických či psychických, není uspokojována v dostatečné míře, přiměřeným způsobem a po dostatečně dlouhou dobu.⁵⁷

Lze rozlišit i různé typy deprivace :

- **Deprivace v oblasti biologických potřeb** – znamená strádání především v nedostatku jídla, spánku, atd.
- **Podnětová deprivace** – strádání v oblasti stimulace. Příčinou je zpravidla zanedbávající rodina, ale i zdravotní postižení, které brání v získávání různých potřebných podnětů.
- **Kognitivní deprivace** – strádání je zde ve stránce výchovné a výukové
- **Citová deprivace** – neuspokojené potřeby spolehlivého a jistého vztahu s matkou, eventuelně s jinou osobou. Toto strádání ovlivňuje celkový rozvoj osobnosti dítěte při utváření vztahu k jiným lidem, ale i k sobě samému.
- **Sociální deprivace** – omezení přiměřených kontaktů s jinými lidmi.⁵⁸

⁵⁵ MATOUŠEK, Oldřich. *Dítě traumatizované v blízkých vztazích*. Praha: Portál, 2017. ISBN 978-80-262-1242-3, str. 160.

⁵⁶ srov. VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Rozšířené a přepracované vydání. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-802-3, str. 54.

⁵⁷ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Rozšířené a přepracované vydání. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-802-3, str. 53.

⁵⁸ srov. VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Rozšířené a přepracované vydání. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-802-3, str. 54.

5.8 Psychická deprivace

Matějček ve své knize rozděluje charakteristické rysy jednotlivých typů vykazujících známky psychické deprivace:

- **Typ relativně dobře přizpůsobený** – už z názvu, kterým autor pojmenoval tento typ dětí, je evidentní, že se bude hovořit o dětech dobře přizpůsobivých v ústavní výchově a v jejím prostředí. Tyto děti se neprojevovaly nijak nápadně a z podnětů, které jim byly poskytovány, těžily maximum. Často jsou označovány jako “miláčci”.
- **Typ útlumový** – zahrnuje děti, které na prostředí ústavní péče reagují snížením své vlastní aktivity a stávají se často až apatickými. Důležitou skutečností je prověření, zdali je dítě apatické vlivem prostředí, nebo jeho utlumení podmiňuje mentální retardace.
- **Typ náhradního uspokojení** – představuje děti, u kterých nejsou naplněné základní psychické potřeby a jejich absenci si děti kompenzují nepřiměřenými způsoby. U těchto dětí často pozorujeme agresí, přejídání, sadistické tendence, masturbaci apod.
- **Typ sociálně hyperaktivní** – označuje děti, které se zaměřují především na kontakt s lidmi a klesá u nich zájem např. o hru, o práci, o učení apod. Avšak vztahy, které s lidmi navazují, jsou pouze povrchní. Děti tohoto typu neznají pravé přátelství, věrnost a jsou velice přelétavé.
- **Typ sociální provokace** – děti tohoto typu si přímo násilně dopomáhají k vyžadování lásky provokacemi dospělých. Tyto děti vnímají ostatní děti kolem sebe jako nechtěnou konkurenci a cítí velkou potřebu vlastnit “své lidi” kolem sebe. Tento typ dětí se ve finále pouze snaží o dostatečný pocit toho, že jsou milovány.⁵⁹

⁵⁹ MATĚJČEK, Zdeněk. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-304-8, str. 84–85.

6 Shrnutí teoretické části

V teoretické části bakalářské práce jsem se věnovala v první řadě dětskému domovu obecně. Popsala jsem, co je to domov, následně jsem specifikovala dětský domov coby instituci, charakterizovala jej pomocí zákonů, kterými se dětský domov řídí. Z pohledu budoucího sociálního pracovníka jsem považovala za důležité popsat role sociálního pracovníka v instituci a vymezit specifika sociální práce.

V kapitole druhé jsou popsány příčiny, kvůli nimž jsou děti umíst'ovány do ústavní péče. Důležitým aspektem je rodina, která je zde popsána jako nejdůležitější primární sociální skupina. Nadále jsem se věnovala popisu poruch v rodině, definicím poruch a poruchám rodičovství. Obecně je v tomto oddíle obsažena i sociálně-právní ochrana dětí, jež popisuje, za jakých okolností dítě může být odebráno a jaká péče dítěti musí být poskytnuta.

Kapitola třetí vyovídá o smyslu života – toto téma je stěžejním textem praktické části mé práce. Informace o pojetí smyslu života jsem čerpala z knih Viktora E. Frankla, který je maximálně inspirující. O smyslu a vůli ke smyslu napsal mnoho knih, vyvinul však především psychoterapeutickou metodu s názvem logoterapie.

Čtvrtou kapitolu jsem využila k charakteristice pracovníků, kteří nejvíce ovlivňují výchovu dítěte. Charakterizovala jsem tedy vychovatele v dětských domovech, jejich kvalifikaci potřebnou k vykonávání práce, činnosti, které v dětském domově zastávají a v neposlední řadě zde popisují osobnost a kompetence vychovatele. Charakteristika sociálního pracovníka mi taktéž přišla důležitá, jelikož jsem chtěla na celou problematiku nahlížet i skrze sociální práci. Osobnost sociálního pracovníka jsem pojala pouze osobně, ne přímo z pohledu ústavní péče, jelikož si myslím, že osobnost by měla být stejná a pouze se rozvíjet v kontextu, kde sociální pracovník působí.

V kapitole páté jsou předmětem mého zájmu děti a adolescenti, kteří v dětském domově žijí, jelikož praktická část bude zaměřena na smysl jejich života. Snažila jsem se charakterizovat jejich vývoj, i když pouze obecně. Myslím si ale, že je to velice důležité pro pochopení určitých skutečností, které pojetí smyslu jejich života ovlivňují. Tato kapitola zahrnuje předškolní věk, školní věk a adolescenci. Dále zde zmiňuji potřeby dětí, a to zejména psychické, a použila jsem i Maslowovu pyramidu potřeb. Jelikož je dítě, které je umístěno do ústavní péče, traumatizované a situace, s níž se musí vypořádat, je pro něj velice složitá, popsala jsem tedy i pojem deprivace dítěte a to, s čím se traumatizované dítě musí vypořádat.

7 Praktická část

Tato část se bude věnovat kvalitativnímu výzkumnému šetření, které bylo realizováno v prostředí dětského domova. Na začátku popisuji důvod, proč jsem si vybrala právě tento domov a metodiku kvalitativního výzkumu. Dále rozvíjím výzkumnou otázku a snažím se dobrat cíli zvolené otázky. V této části je taktéž důležité specifikovat metodologii a jak jsem si vybírala aktéry, se kterými jsem v daném dětském domově rozhovory realizovala. Následně uvádím strukturovaný rozhovor s otevřenými otázkami se všemi jeho náležitostmi včetně informací ohledně rozhovorů, které jsem uskutečnila. Nejdůležitější částí práce je vyhodnocení dat v podobě zpracovaných rozhovorů, které jsou rozděleny do hlavních tematických kategorií.

7.1 Úvod

K výzkumnému šetření jsem si vybrala jeden konkrétní dětský domov, jenž mi byl v dětství taktéž jakýmsi “druhým” domovem. Trávila jsem zde spoustu času s dětmi, které mi byly blízké. Vždy mi bylo velkou záhadou, čím jsou děti nejvíce motivované zařadit se úspěšně do společnosti a plnit si určité představy o svém životě. Jinými slovy se dá říci, že mě zajímal jejich smysl života, minimálně jejich představy o smyslu života. Tento domov jsem si vybrala tedy z osobních důvodů. I když předmětem mého výzkumu jsou představy dětí o jejich smyslu života, k šetření jsem nicméně použila pohled vychovatelek, které mohou tyto představy o smyslu života svých svěřenců usoudit z každodenního společného života.

7.2 Cíl a výzkumná otázka

7.2.1 Cíl

Cílem praktické části práce je hlouběji porozumět, jaké představy mají děti v dětských domovech o smyslu života. Jak jsem již zmiňovala, vždy mě fascinovalo, co děti nejvíce motivuje k tomu, aby sociálně fungovaly a naplnily si veškeré svoje představy o životě – tedy pokud nějaké mají. Představy o smyslu života dětí budu získávat prostřednictvím rozhovoru s vybranými vychovatelkami, které v konkrétním domově působí už několik let a tím pádem “odchovaly” větší počet dětí. Ptát se budu nejen po smyslu života dětí, ale i po jejich motivaci a po tom, jaké další faktory v této oblasti nejvíce děti ovlivňují. **Cílem je tedy zmapovat představy dětí od předškolního věku do věku adolescentního a poukázat na to, jak se tyto představy vyvíjí.**

7.2.2 Výzkumná otázka

Hlavní výzkumnou otázku jsem položila tak, abych co nejefektivněji zmapovala můj předmět zájmu – tedy, co považují děti v dětském domově za smysl života?

HLAVNÍ VÝZKUMNÁ OTÁZKA:

Jak vnímají vychovatelky v dětském domově představy dětí o smyslu života?

7.3 Metodologie a technika sběru dat

V této kapitole se zaměřím na popis kvalitativního výzkumu a techniky sběru dat, které jsem využívala pro realizaci praktické části mé bakalářské práce.

7.3.1 Kvalitativní výzkum

V práci jsem využila kvalitativní výzkumnou strategii, kterou jsem realizovala pomocí strukturovaných rozhovorů s otevřenými otázkami.

V kvalitativním výzkumu si autor, který využívá tuto metodu, na začátku určí výzkumné téma a výzkumné otázky. V kvalitativním způsobu získávání dat je možné, aby si ten, co se táže, modifikoval a doplňoval otázky v průběhu rozhovoru. Při sbírání a analýze dat výzkumník vyhledává jakékoliv informace, které objasňují a přispívají k osvětlení výzkumných otázek. Výzkumník během sběru dat rovnou analyzuje získaná data a rozhoduje se, která data potřebuje. Zároveň se výzkum opírá o tazatelovy domněnky a závěry, které během sběru dat přezkoumává. Na konci svého šetření výzkumník na základě získaných informací utváří závěry, které posuzuje subjektivně, podle vlastního uvážení. Kvalitativní výzkum zahrnuje rozsáhlé citace ze získaných rozhovorů.⁶⁰

7.3.2 Technika sběru dat

Jako techniku sběru dat jsem zvolila strukturovaný rozhovor s otevřenými otázkami. Tento nástroj pro získávání dat jsem zvolila především z důvodu, že rozhovor s aktéry budu dělat pouze jednou. Takovýto typ rozhovoru je specifický předem zvolenými a jasně formulovanými otázkami, které výzkumník aktérům pokládá a ti na ně následně odpovídají. Tento způsob sběru dat také minimalizuje pravděpodobnost, že se budou odpovědi jednotlivých aktérů vzdalovat od tématu.⁶¹

Na základě hlavní výzkumné otázky jsem dále sestavila několik dílčích otázek, díky nimž aktéři mohli téma rozvinout z mnoha hledisek. Otázky byly stejné pro všechny aktéry, ale v průběhu rozhovoru jsem se doptávala na další informace, které

⁶⁰ srov. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2. S. 49–51.

⁶¹ srov. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2, str. 173.

vyplývaly z kontextu. Doba rozhovorů se pohybovala okolo hodiny až hodiny a půl a rozhovor jsem vedla se čtyřmi vychovatelkami z vybraného dětského domova. Akteři mi na otázky odpovídali různými příběhy a odpovědi se hodně prolínaly, jelikož všechny otázky na sebe navzájem navazovaly. Seznam otázek uvádím v následující subkapitole.

7.3.3 Osnova rozhovorů

Jelikož otázku po smyslu života dětí z dětského domova jsem rozdělila na tři věkové kategorie, i otázky pro aktéry jsou přizpůsobeny tomuto dělení. Zvolené otázky byly pokládány a rozděleny následovně:

- Jak vnímají představy o životě děti v předškolním věku?
 - Co/kdo nejvíce ovlivňuje tyto děti?
 - Všímate si u takto malých dětí nějakých představ? Hovoříte o tom s nimi?
 - Co/kdo je pro ně největší motivací?
- Jak vnímají představy o životě děti ve školním věku?
 - Jak vnímají budoucnost, ale i svou současnost?
 - Co/kdo nejvíce ovlivňuje tyto děti?
 - Hraje v představách o životě roli rodina dítěte?
- Jak vnímají představy o životě adolescenti?
 - V čem vidí svůj smysl?
 - Jak přemýšlí tyto děti o životě, o své budoucnosti?
 - Co/kdo nejvíce ovlivňuje tyto děti?

7.3.4. Charakteristika zařízení a aktérů

Zařízením, ve kterém jsem uskutečnila výzkum, je dětský domov v malém městě na Vysočině. V tomto domově jsou prostory rozděleny do tří rodinných skupinek, v nichž žije zpravidla maximálně 7 dětí ve věku od 3 do 18 let. Domov nabízí dobrovolný pobyt po skončení ústavní výchovy, který umožňuje dětem dostudovat a připravit se na budoucí povolání.

Výběru aktérů předcházela rozhovor s ředitelem dětského domova, který mi dal naprosto volnou ruku. Jak jsem již zmiňovala, prostředí tohoto dětského domova znám z doby mého dětství a tamní vychovatelky mi byly blízkými osobami. To také zásadně ovlivnilo můj výběr aktérů. Zvolila jsem čtyři vychovatelky, které si pamatuji z minulosti. Zároveň jsem se snažila, aby vychovatelky nebyly pouze z jedné rodinné skupiny – tři jsou tedy každá z jiné skupiny a jedna vychovatelka slouží podle potřeby ve skupince, kde je zrovna potřeba. Pro lepší přehlednost budu vybrané aktéry označovat pod zkratkami Os1, Os2, Os3, a Os4. Aktér Os1 je hlavní vychovatelkou v dětském domově a v praxi působí již přes 30 let. Ostatní aktéři působí v dětském domově minimálně okolo 20 let. Své otázky budu označovat pod zkratkou BP.

7.4 Vyhodnocení dat

V této kapitole jsou obsaženy veškeré informace, které jsem získala a následně analyzovala. U každé kategorie, kterou budu nadále rozepisovat, uvedu tabulku, jež obsahuje hlavní tematickou kategorii popisovanou v konkrétním věku, a to ve věku předškolním, školním a v adolescenci. V tabulkách také bude uvedena četnost nalezených kódů.

7.4.1. Kódování

Jednotlivé kódy byly vytvořeny na základě výpovědí aktérů a kontextu jejich výpovědí, které jsem vyhledávala v přepsaných rozhovorech. Ukázka procesu kódování se nachází v příloze V.

7.4.2 Kategorizování kódů

Vzešlé kódy jsem rozdělila do kategorií. V textu jsou veškeré výpovědi aktérů označeny kurzívou a rozhovory jsou přepsané doslovně.

KATEGORIE č.I:

Představy o životě v předškolním věku

Tab. 1: Přehled četností jednotlivých kódů ve vybrané tematické kategorii s názvem představy o životě v předškolním věku

Kategorie	Kódy	Četnost
Představy o životě v předškolním věku	Snové představy	13
	Vzor v sourozenci	9
	Získávání představ díky vychovatelkám	24

Při zahájení rozhovoru byla mou první otázkou *Jak vnímají představy o životě dětí v předškolním věku?* Aktéři na tuto otázku odpovídali vždy v podobném vyjádření a otázky, jež jsem podávala, vedly k odpovědím, které jsem nadále zmapovala do tří kódů. Jsou to snové představy, vzor v sourozenci a získávání představ díky vychovatelkám.

Kód: Snové představy

Pokud jsme se chtěli bavit o představách o životě u dětí v předškolním věku, nejčastější odpovědí bylo, že tyto děti žijí nějaké své sny a veškerá budoucnost je spíše vysněná. Například aktér Osi uvádí: *„...jsou to spíš takový vysněný představy, které*

*jsou ovlivněný, já nevím, tím, co slyší, co vidí v televizi, jakého mají oblíbeného brdinu.” Ak-
tér Os3 uvádí: „Jsou to takový snový představy, dětské představy o tom, co by jednou chtěli
být.” Os4 popisuje dětské představy téměř stejně, a to konkrétně takto: „...nemají
vlastně ještě ten pojem o žádných věcech, který s tím životem souvisí, tak spíš ty vysněný před-
stavy.” Tyto odpovědi také ovlivňovala skutečnost, že v domově mají umístěného
chlapce, který byl do domova umístěn v jeho 9 měsících. S touto informací souvisí i
výrok aktéra Os2: „Kreslil mi domeček, tak jsem mu řekla, ať mi nakreslí domeček, ve kte-
rém bude bydlet, až bude velkej, a že za ním potom dojedu na návštěvu. Tak si nakreslil dome-
ček, který měl schodiště a koupelnu a fakt to měl vymakaný.” Tento výrok podložil aktér
Os2 ještě všeobecnější informací o představách o životě v tomto věku, a to: „Ty děti
v tom předškolním věku sny určitě mají, určitě už nějaký představy mají. Určitě si představu-
je, čím by jednou chtěl být, nebo tak.”*

Kód: Vzor v sourozenci

Dětské představy o životě může také dítě přebírat či vidět u svých starších sou-
rozců, se kterými často v dětském domově žije. Po prostudování přeepsaných roz-
hovorů jsem na tuto odpověď narazila poměrně často. Odpovědi aktérů nás vedou
také k vytvoření kódu, podle kterého děti představy přebírají i od svých sourozenců.
Os4 uvádí: „...Hodně je ovlivňují i sourozenci, když v domově nějaké má. Vidí v nich vzor a
chtějí být třeba jako starší brácha...” Os3 to popisuje zase slovy: „...ale hodně se vidí v sou-
rozcích. Když je starší sourozenec fakt dobrý fotbalista, tím pádem mi to dítě je schopný bás-
nit o tom, jak dobrý fotbalista jednou bude.” Za důležitý výrok jsem považovala i slova
Os2, kterými potvrzuje fakt, že se děti v sourozencích či starších dětech vidí, a pro-
to zmiňuje, jak je důležité tyto starší děti vést k dobrému chování, jelikož to mladší
sourozenci či děti okolo vidí a snaží se je napodobovat.

Kód: Získávání představ díky vychovatelkám

Tak jako sourozenci hrají důležitou roli v životě dětí v předškolním věku, tak i
vychovatelky zastupují důležité místo v jejich životě. Ostatně tyto děti často nikoho
jiného nemají. Děti v předškolním věku získávají představy na základě otevírání rů-
zných témat, poskytování všeobecných informací ohledně zaměstnání a podobně. S
tím souvisí výpověď Os4: „...bavíme se s těmi dětmi o různých povoláních, vysvětlujeme
jim, co dělá taková kadeřnice, dělník, doktor, učitel a podobně. To je důležité, aby to dítě dosta-

lo nějakou všestrannost, co se týče informací, a pak díky tomu, že poznává sám sebe, si může vybírat.” Os3: „...Když se jedná o takhle malé dítě, samozřejmě ho nejvíce ovlivníme my jako vychovatelk (...) Dřív jsme vedli takový rozhovory (...) kdy jsme si posedali a začali si povídat a každéj mohl říct svoje pocity a řešili se různý témata o životě a nasmáli jsme se a prokecali hodiny.” Z výpovědi, kterou uvádí Os2 je evidentní, jak důležité je, aby dítě mohlo mít někoho, v kom může mít vzor: „...tak jako má děčko vzor v rodině, tak oni mají u nás i v nás vychovatelkách. Určitě si z nás berou hodně.” Os2 také uvádí, že je důležité seznámení dětí s určitými věcmi a situacemi, kterým ještě nerozumí: „...povídání je hodně spontánní, není to tak, že bych si s ním cíleně sedla, ale je to spíš takový, když se třeba začne vyptávat na některý věci, který třeba viděl v televizi, nebo nějaký věci, na který třeba narazíme.”

Představy o životě ve školním věku

Tab. 2: Přehled četností jednotlivých kódů ve vybrané tematické kategorii s názvem představy o životě ve školním věku

Kategorie	Kódy	Četnost
Představy o životě ve školním věku	Rozvinutější představy	16
	Nebýt jako rodiče	30
	Budoucí povolání	21

V této kategorii je jasně viditelný posun a rozdíl v představách o životě. Formulují se viditelnější představy o životě a budoucnosti dětí. Na základě výpovědí jsem opět vybrala tři kódy, které vypovídají o představách dětí ve školním věku.

Kód: Rozvinutější představy

Os2 přesně uvádí, že: „...v tomhle věku už jsou ty představy rozvinutější (...) myslím si, že tyhle děti už mají ten smysl rozvinutější, už ty plány mají propracovanější a čím jsou starší, čím více se blíží k opuštění té základky, tím více mají větší představy o tom, co by chtěly dělat, jak by to chtěly dělat.” Představy mladších dětí ve školním věku už jsou mnohem konkrétnější, ale jak uvádí Os4, ještě nejsou úplně reálné. Os4: „...z těch mladších dětí mají

ty představy o tom, že budou mít svůj byt, svoje všechno, ale ještě nemají reálnou představu, kolik např. stojí nájem.” Nicméně se všichni aktéři shodli na tom, že představy už jsou mnohem rozvinutější a že mají jasnější představu o tom, co by jednou tyto děti chtěly mít. Z výpovědi můžeme také vyčíst, že tyto děti se soustředí na školu, jak tomu uvádí Os3: *„...v tomhle věku se soustředíme hlavně na školu, protože si vybírají určitý obor, který pak prakticky budou dělat celý život a celý život je to bude ovlivňovat, takže se nejvíce soustředí na školu a výběr oboru.”*

Kód: Nebýt jako rodiče

Pro mnohé děti je také důležitou představou především to, nebýt jako jejich rodiče. Děti ve školním věku si začínají již uvědomovat, že jejich rodina nefunguje tak, jak by fungovat měla. Vnímám tuto představu za dost důležitou, jelikož si myslím, že tato představa je stěžejní pro to, aby dítě mohlo snít a jít si za plnohodnotným životem. Všichni čtyři aktéři se na tomto shodují a tyto představy připisují většině dětí. Například Os2 říká: *„Protože ty děcka už z tobo mají rozum, už začínají chápat a už pochopily třeba na tom prvním stupni, proč ta rodina selhala. V té první třídě už to děcko ví, že to chce mít jinak, než jeho rodiče. Dokáže si říct, takhle já to nechci a určitě to nebude takhle.”* Vychovatelky vnímají smysl dětí tedy především v tom, že nechtějí být jako jejich rodiče. Os3 o tom povídá takto: *„Jinak jsou tu ve většině spokojený a vděčný za to, že jsou vlastně v domově, protože už si začínají uvědomovat, že jejich rodina nefunguje.”*

Kód: Budoucí povolání

Pokud se chceme bavit o představách o životě ve školním věku, bude důležitým faktorem samozřejmě škola a vzdělání. Tak tomu nasvědčují – opět shodující se – výpovědi aktérů především o tom, že se děti soustředí na výběr povolání jakožto středního vzdělání. Os2 o tomto hovoří: *„...soustředí se hodně na to, že se chtějí vyučit a mít prostě nějakou školu a od tobo se odvíjí mít dobrou práci a tak.”* Obdobně to popisuje i Os3: *„...motivujeme je, ať je to právě výběrem školy, nebo aby se hodně učili...”*

Představy o životě v adolescentním věku

Tab. 3: Přehled četností jednotlivých kódů ve vybrané tematické kategorii s názvem představy o životě v adolescentním věku

Kategorie	Kódy	Četnost
Představy o životě v adolescentním věku	Jasná vidina budoucnosti	16
	Partnerské vztahy	7
	Strach z odchodu z DD	20

Jelikož jsou adolescenti již mladí dospělí, odvíjí se od toho i veškeré jejich vnímání představ o životě. Prolínají se zde jasné vidiny budoucnosti, na jejichž základě jsem pojmenovala i jeden z kódů. V tomto věku můžeme také očekávat partnerské vztahy a vidinu toho, že založí rodinu, o kterou se budou chtít postarat. Také je to věk, ve kterém se blíží k odchodu z dětského domova (dále budu používat zkratku DD), což také ovlivňuje značně jejich představy.

Kód: Jasná vidina budoucnosti

Osi popisuje dětské představy následovně: „...*děti měly hlavní metu jako mít práci, mít rodinu a dokonce tam byla slečna, která tam připsala, být prostě šťastná. Většina z nich to má nastavený dobře, že opravdu mají takový ty smysluplný body, kdy se chtějí třeba vdát nebo oženit, mít rodinu. Což je bezký. Chtějí mít děti a chtějí mít dobrou práci, aby mohli tu rodinu zabezpečit. Což si myslím, že jako dítě v 17 letech tohle vědět, pro dítě, který přišlo z prostředí, kde to vůbec nefungovalo...*” Jak se můžeme dozvědět z odpovědi od aktéra se zkratkou Os3, je pro tyto děti velice důležitá vidina toho, že nebudou jako rodiče: „...*mysl vidí především v tom, že by se chtěli mít dobře a rozhodně líp jak jejich rodiče, že nechtějí být jako oni...*”

Kód: Partnerské vztahy

Partnerské vztahy souvisejí i s představami této skupiny o rodině, kterou by si chtěli založit. Partnerské vztahy také silně ovlivňují adolescenty, a to v tom smyslu, že se bojí odchodu z DD, o čem se dozvíme hned v následujícím kódu. Tím, že se bojí odchodu a toho, že zůstanou úplně sami, hrozí, že se upnou hned na svůj první vztah. Tuto vidinu mají především děvčata. Osi: „*Nejsou zvyklí být sami. A tam je to úskalí, že pro to, aby nebyli sami, tak se úplně nesmyslně upnou na prvního kluka. Oni mají tu představu, že chtějí mít děti, mít rodinu a chtějí se o ní starat, ale neumí si potom často toho partnera dobře najít...*” Tuto výpověď předchází také informace o tom, že děti jsou

zvyklé žít v houfu a když pak mají odejít z DD, je to pro ně těžké. Os2 popisuje především dívčí vidinu: „...toho tam vidí všechny, že potkají toho svého prince, kterej je bude zašitřovat a bude na ně hodnej a starat se o ně.”

Kód: Strach z odchodu z DD

O představách souvisejících se strachem z odchodu poskytla vhodnou výpověď Os2: „...většina dětí se bojí, jestli to samy zvládnou (...) Ale mají právě ten smysl, co jsem ti říkala, že nechtějí dopadnout jako ty jejich rodiče, ale mají strach, že to tak bude.” Os3 popsala děti, kterých se týká odchod z DD jako nervózní, s různými výbuchy vzteku a podobně. Os3: „...třeba čtvrt roku před odchodem. Bojí se, jsou nervózní, výbuchy vzteku a podobný projevy. Potom to ale sami přiznají, že se prostě bojí.” Takže i přes veškeré představy, které ty děti o životě mají, mají strach, jestli je naplní. Pocit samoty a strachu z toho, jestli to zvládnou, je silný a děti drží především to, že nechtějí být jako jejich rodiče a velkou váhu nese i to, jak moc to dítě chce fungovat. Os2: „...ty představy tady jsou a ta realita je potom jiná a ta se odvíjí zase od toho, jak to dítě moc chce nebo nechce.”

KATEGORIE Č.II:

Ovlivňující faktory v představách o životě v předškolním věku

Tab. 4: Přehled četností jednotlivých kódů ve vybrané tematické kategorii s názvem ovlivňující faktory v představách o životě v předškolním věku

Kategorie	Kódy	Četnost
Ovlivňující faktory v představách o životě v předškolním věku	Sourozenci	10
	Chybějící model rodiny	23
	Výchova	16

Ovlivňující faktory v představách o životě v předškolním věku jsou především sourozenci a dále také chybějící model rodiny – jelikož se jedná o malé děti od 3 do 6 let, znamená to, že tyto děti nezažily téměř žádný model rodiny. Dalším kódem

vyplývající z výpovědí respondentů je jako ovlivňující faktor výchova především ze strany vychovatelů, která na děti působí.

Kód: Sourozenci

Již v předešlé kategorii sehráli sourozenci důležitou roli v představách o životě v předškolním věku. Nebude tomu jinak ani v této kategorii týkající se ovlivňujících faktorů. Sourozenci jsou velice důležitou součástí života malých dětí, jednak z pocitu, že nejsou samy a jednak z pocitu, že nepřišly o rodinu úplně. Je tedy důležité vést starší sourozence, ale i starší děti vůbec, jelikož tyto mladší děti k nim často vzhlíží. Os3: „...ten model prostě vidí od těch svých sourozenců.” Ovlivňující faktor může být v tomto věku i to, co vidí dítě v televizi, protože se mu to maximálně líbilo a též by chtěl být třeba zpěvákem. Os1: „Někdy to může být i starší sourozenec, kterej je třeba šikovnej a chová se k němu bezky a ten vztah spolu mají pěkej...” Os4: „Hodně je ovlivňují i sourozenci, když v domově nějaké má. Vidí v nich vzor a chtějí být třeba jako starší brácha.”

Kód: Chybějící model rodiny

Kód chybějící model rodiny je založen především na výpovědích, které stojí na skutečnosti, že v daném dětském domově mají umístěného chlapce od 9 měsíců a dnes má již 5 let. Většina poznatků se zakládá právě na jeho příběhu. Os2: „Co je tady hodně špatně, je to, že si nedokáže vysnit tu správnou rodinu. On třeba ten jeden náš klouček, kterej je tady od 9 měsíců, si vlastně ani nemůže představit tu roli tý matky a roli otce (...) on je o to ochuzenej a v partnerství bude mít problémy asi velký, protože on vlastně neví funkci rodiny.” Os2 o tomto problému mluví ještě následovně: „O rodině mluvíme, samozřejmě. Ale pro něj to bude hodně těžký, když si rodinu nezažil. Je to hodně o tom, že s takto malými dětmi o tý rodině a jejich funkcích se snažíme bavit. Hlavně i při hraní. Dobrý je, když to malý dítě zatáhnou do hry starší holky třeba, když si hrajou na rodinu.” Os3 chybějící model rodiny zmiňuje slovy: „On svoje rodiče prakticky neznal a když ti rodiče přišli na návštěvu, tak byl odtazitý (...) tobo jsme ovlivnili vážně nejvíc my (...) on to potom hodně kopíroval od svých sourozenců, že vlastně o rodičích mluví jako o mámě a tátovi a když jedou domů, tak i sám říká: „Jo, jedu domů.”

Kód: Výchova

Chtěla bych začít základním poznatkem od Os3: „My se je snažíme vychovat, ale geny nevymlátíš! To je prostě síla, kterou neovládneš. Ono jim možná něco zůstane v hlavě, ale

geny jsou silný.” Všichni respondenti se opět shodli na společném – a tím je výchova. Vychovatelky v dětském domově zastupují roli dospělého člověka a děti k nim chodí téměř se vším. Výchovu popsali aktéři mnoha způsoby. Os1: „...snažíme se, aby se teda učili. Říkáme jim neděláš to pro nás, ale děláš to pro sebe!” Os3: „Hlavně je učíme i základním návykům, který mnozí děti nemají. Umývat si ruce po WC, sprchovat se každý den. Učíme je uklízet a starat se o domácnost a sebe. Chovat se k sobě hezky a navzájem se respektovat.”

Ovlivňující faktory v představách o životě ve školním věku

Tab. 5: Přehled četností jednotlivých kódů v tematické kategorii s názvem ovlivňující faktory v představách o životě ve školním věku

Kategorie	Kódy	Četnost
Ovlivňující faktory v představách o životě ve školním věku	Domov jako příprava a zázemí	21
	Věk příchodu do DD	24
	Kamarádi z rodin	18
	Pocit viny	22

Zásadním ovlivňujícím faktorem, který na děti a jejich představy a na pozdější fungování působí, je věk, ve kterém přišly do DD. Řekla bych, že na základě toho se odvíjí podstatná část pozdějších představ o tom, jak by děti chtěly žít a také smysl jejich žití. Dalšími faktory v tomto věku jsou kamarádi, kteří jsou z funkčních rodin. Jelikož zkoumáme věkovou kategorii, která začíná mít za vzor především své kamarády, je zásadní zahrnout i tento kód. To, jak dítě bude vnímat samo sebe, se odráží od sebelásky a od přijetí toho, že rodina nezastávala funkci, kterou by měla. Důležité je, aby dítě toto pochopilo a nemělo pocit viny, které často děti mají. Dětský domov jakožto druhý domov dětí, je jejich zázemím a také prostorem, kde se připravují na budoucí samostatný život.

Kód: Domov jako příprava a zázemí

Dětský domov je v určitých případech dětem jediným domovem. Os2 popisuje některé názory dětí: „...vnímají to tady i jako doma, ne třeba jako svůj hlavní domov,... ale jako svůj druhý domov. Vždycky říkají, máme to tu jako doma.” Aby se zde děti cítily jako doma, je zapotřebí zajistit jim soukromí, klid a pocit zázemí. Os2: „Snažíme se jim hlavně zabezpečit i soukromí, no, aby se tady ty děti cítily dobře, aby věděly, že tady mají to zázemí a to bezpečí a že tady v klidu můžou dostudovat.” Domov je pro děti také místo, kde se učí různým návykům. Os4: „No a taky je samozřejmě ovlivňujeme my, učíme je k domácím pracím, o víkendech si vaříme, máme služby na úklid a tak. To dítě vidí, že si okolo sebe musí uklízet, starat se o sebe, o svůj pokoj a svoje zázemí, kde bydlí, no.”

Kód: Věk příchodu do DD

Všichni aktéři považovali za nejdůležitější a stěžejní věk dítěte při nástupu do DD. Od věku příchodu se dále odvíjí veškeré již zmíněné představy a smysl života dětí. Os2 zmiňuje: „Řekla bych taky, že čím starší dítě sem přijde, tím je to jakoby narušenější, to jeho chování a jeho vnímání světa, protože oni vlastně potom, když už žijou pomalu na té ulici, nebo ti rodiče, jak se nezajímají a ty děti si dělají, co chtějí, a pak se dostanou sem, tak najednou to cejtí jako brozný omezení svobody, jo. A vlastně to mají za zlý, tady být.” Os1 o tom hovoří takto: „Potom ty, co přichází déle, ty to berou jako za trest a chtějí co nejdříve odejít.” V tomto případě vidí aktéři problém a to především v tom, že čím starší dítě přijde do DD, tím méně se adaptuje na prostředí dětského domova. Popisuje to Os2: „Už mluví jen o tom, jak se těší až vypadnou, až bude zase ta svoboda a budou si moct dělat co chtějí.” Vysvětluje to i názor Os4: „Taky záleží na tom, kdy sem to dítě přijde a jak moc je ovlivněný tou patologií v rodině, ze který přichází.” V případě, že dítě přijde do DD “zavčas”, vidí práci s dítětem aktéři následovně. Os2: „A když sem přijde už menší dítě, tak samozřejmě si každé řekne, no dobře, ale rodina, to je přeci základ. Čím déle je dítě v rodině, tím lepší je to pro to děcko. Vždyť to je úplně zcestný, ne? Pokud ta rodina není funkční, pokud jsou ty rodiče alkoholici a promiskuitní a já nevím co ještě všechno, tak to přeci nemůže dát dítěti dobrou základ. Tak si myslím, že dětské domov je určitě lepší, než tableta nefunkční rodina. Když potom přijde to malé děcko, tak ho naučíme tomu sociálnímu chování a odchází od nás s lepší výbavou, než kdyby šlo z té rodiny. Když jsou malé děti, tak v nich můžeš vypěstovat i trochu ten pocit zodpovědnosti vůči sobě.”

Kód: Kamarádi z rodin

Aktéři se také shodli, že ve školním věku začínají děti mít vzor především ve svých kamarádech. Velké plus všichni aktéři viděli v tom, že děti mají volný pohyb a tím pádem se mohou skamarádit i s dětmi z funkčních rodin, které je mohou výrazně pozitivně ovlivnit. Os1: „Potom zase mají kamarády, za kterými chodí, protože naše děti, jak nejsme dětský domov se školou, tak naše děti mají ten pohyb takovej volnější. Takže naše děti, ony chodí samy do zájmových kroužků, chodí samy do školy a mají tam spoustu kamarádů, za kterými chodí třeba i domů na návštěvu, a nebo ti kamarádi chodí sem za nima. To znamená, že zase sledujou jak to tam v té rodině může ovlivnit něco takovýhlebo.“ Os3: „...a tady taky začíná věk, kdy dávají na kamarády. Tráví s nima většinu času. Navštěvují je doma, nebo ti kamarádi tady. Dobrý je, že ty děcka můžou fakt ven mezi děti a začlenit se tady bezproblémově do společnosti. Hlavně u těch rodin mají šanci vidět, jak to tam funguje, a pokud si najdou nějaký dobrý kamarády, tak je to jen velký plus, protože se vlastně učí od sebe navzájem.“

Kód: Pocit viny

U většiny dětí, které přijdou do DD, se často objevuje pocit viny. Objevují se často výčitky vůči sobě samému a pocit viny za to, že byly umístěny do dětského domova. Os2: „Většina těch dětí si dává za vinu to, že jsou tady. Oni to málokdy dávají za vinu těm rodičům a vyrůstají v tom, že za to můžou oni.“ Os3: „Hlavně nejdůležitější je, aby si ty děti přestaly myslet, že za to můžou ony, za to, že jsou v děcáku. Spousta dětí si myslí, že je to právě jejich vina a ti rodiče jim to i dost často říkají...“ Za důležité považují aktéři těmto dětem vysvětlit, že za to nemohou a že to v žádném případě není jejich vina. Pocity viny mohou děti zásadně ovlivnit. Os2: „Ty děti to berou jako svoje selhání, přestanou se mít rády, tudíž i v tom životě potom neřešej, jestli se bude dít něco špatně.“

Ovlivňující faktory v představách o životě u adolescentů

Tab. 6: Přehled četností jednotlivých kódů v tematické kategorii s názvem ovlivňující faktory v představách o životě u adolescentů

Kategorie	Kódy	Četnost
Ovlivňující faktory v představách o životě u adolescentů	Věk příchodu do DD	19
	Strach, že dopadnou jako rodiče	16
	Návrat do rodiny	18
	Vzor z rodiny	25

Věk příchodu do dětského domova se dotýká i adolescentů, jelikož od toho se odvíjí převážně veškeré návyky a vzory do budoucna. Adolescentů se týká také odchod z dětského domova, kterým jsou silně ovlivněny. Odchod z domova podmiňují dva naproti sobě stojící výroky, ať už je to strach z toho, že dopadnou jako rodiče nebo naopak návrat do rodiny, ze které byly odebrány. S věkem, kdy dítě přišlo do DD, je také spojen vzor z rodiny, ze které dítě pochází. Veškeré tyto faktory, které dítě různými způsoby ovlivňují, mají silný dopad na jejich představy o životě. Jak by jednou chtěli žít, nebo naopak, jak by nikdy žít nechtěli, a za čím si tyto děti jdou.

Kód: Věk příchodu do DD

Důležitost věku příchodu do DD v adolescentním věku lze popsat téměř stejně jako věk příchodu, který jsem rozebírala ve věku školním. Os1: „*Když sem to dítě přijde v 16 letech, tak je to jenom o tom, že mě sem dali a koukám, jak bych tady odtud zdrbmul, protože tady je to trapný (...) Jednak to nese taky ten věk, protože těch 15–16 let je, kdy všechno je trapný pro ně, ale to dítě už si tady nezvykne. Prostě pro to dítě je to trest, ono je tady za trest a ono tady musí vydržet, než mu bude 18.*“ Porovnání se situací, když se do dětského domova dostane dítě brzy, ukazuje odpověď Os1: „*Protože, když sem to dítě přijde včas a přijde ve věku kolem toho desátého roku života, tak si tady má ještě jakoby šanci zvyknout. Přijme i ty dospělý jako svoje dospělý, jako někoho, kdo mu chce pomoci.*“

Kód: Strach, že dopadnou jako rodiče

Aktéři u dospívajících dětí také často zmiňovali, že pozitivní motivací je pro děti vidina nebýt jako rodiče a strach z toho, že dopadnou jako jejich rodiče, je poměrně silně motivuje k tomu, aby např. dokončili školu, našli si práci a celkově měli vidinu své budoucnosti pozitivní. Os4: „*...smysl je především v tom, že mají představu tý dobrý budoucnosti. Tu vidinu, že nebudou jako jejich rodiče. Že chtějí mít dobrý život.*“ Os3

vidí tuto skutečnost stejně: „*Smysl vidí především v tom, že by se chtěli mít dobře a rozhodně líp jak jejich rodiče, že nechtějí být jako oni.*” K motivaci, že nechtějí být jako rodiče, se vyjádřila Osi takto: „*Jsou děti, který jsou hnány tím, že nechtějí být jako rodiče.*”

Kód: Návrat do rodiny

Oproti motivaci k tomu, že nechtějí být jako rodiče, zde máme také situaci, kdy ty děti vyloženě za rodiči zpátky chtějí. Jak jsem již zmiňovala, je to především ovlivněno věkem příchodu do DD. Os2: „*Pár jich takových je, že to mají nastavený tak, že jak jim padne 18, tak odejdou. Jsou to ale většinou ty děcka, který už chtěou tu svobodu a který trochu věděj, že se vrátí do tý rodiny...*“ Osi popisuje úskalí, kdy takové dítě jde opravdu zpátky do rodiny: „*Když se to dítě potom přestěhuje zpátky do svého bydliště, kde bydleli před tím, to je špatný. Pak si říkám, k čemu ta naše třeba pětiletá práce byla, když se pak stejně vrátí do prostředí, ze kterého vyšel. Tak v ten moment jak kdyby se za tímto, co bylo tady, udělala tlustá čára a on zase pojedou těma kolejkama těch svých rodičů, tak jak je to v tamté rodině nastavený. Prostě tak, aby zapadl.*“ Aktéři také popisovali situaci, kdy rodina bere dítě jako prostředek k penězům, použiji slova Os4: „*...když se to dítě vrátí do původní rodiny, a ta rodina nebyla funkční a dobrá před tím, než šlo sem, tak se to nezměnilo. V takových případech ta rodina často dítě využívá jako zdroj peněz, které dostanou při odchodu z domova například, nebo jen čekají, až si to dítě na sebe vezme půjčku...*”

Kód: Vzor z rodiny

Os2: „*Záleží to taky na tý rodině, ze který pochází. Jsou takový děti, který pochází třeba z rodiny, které žila jenom z dávek, tím pádem oni neměli jinej vzor než to, že se můžou mít dobře, i když nebudou nic dělat. Pak jsou děti, který pochází sice ze sociálně slabý rodiny, ale rodiče aspoň do nějaký práce chodili. To pak ty děti viděly aspoň to, že ti rodiče docházeli do nějakého zaměstnání a mají aspoň nějaký vzor.*“ Vzor z rodiny aktéři popisovali především na základě pracovních návyků, jelikož se to odvíjelo od kontextu rozhovoru. Osi: „*Ono to dítě, který vyrůstá v rodině, kde se žije z dávek, pak má opravdu pocit, že všechno v životě se dá získat bezpracně, zdarma, za nic. Takže přesvědčit je potom, aby vynaložili nějaký úsilí, to je těžký. Protože najednou ta představa, že by je to stálo nějaké to úsilí, tak to je pro ně nepředstavitelný, že by to měli překonat, tu svoji lenost, tak oni radši sleví z toho, že nebudou mít mobil, že nebudou mít nic, ale budou se mít dobře, protože budou žít na dávkách.*“ Os3:

„Když jdou z rodiny, kde se žilo na dávkách, tak i ty děti nemají sebemenší motivaci pro něco se snažit, když ví, že tohle všechno můžou mít i bez hnutí prstu.“

KATEGORIE Č.III:

Smysl života v předškolním věku

Tab. 7: Přehled četností jednotlivých kódů v tematické kategorii s názvem smysl života v předškolním věku

Kategorie	Kódy	Četnost
Smysl života v předškolním věku	Vysněný život	14

Smysl života u předškolního věku aktéři popisovali na základě dětských snů a představ.

Kód: Vysněný život

Os1: *„Představy o životě už ten předškoláček přece jen trochu má. To je takový to momentální, co to dítě ovlivní, i když od té reality je to vlastně vzdálený třeba na hony, že jo. Tam prostě ten rozum není nastavený ještě tak, aby rozumově byl schopný si říct, já asi těžko budu někdy kosmonautem, protože by to pro mě bylo strašně těžký...“* Smysl života může být vnímán různě, aktéři ho ve většině vnímali takto. Os4: *„...má třeba takový ty představy – já jednou budu mít auto, já jednou budu mít dům (...) že jednou bude mít všechno.“* Aktéři také považují za důležité tyto představy, jelikož to znamená, že to dítě si za tímto vysněným životem bude chtít jít.

Smysl života ve školním věku

Tab. 8: Přehled četností jednotlivých kódů ve vybrané tematické kategorii s názvem smysl života ve školním věku

Kategorie	Kódy	Četnost
Smysl života ve školním věku	Vůle chtít	11
	Být lepším	12
	Záliby	4

Ve školním věku mají děti znatelně více představ o svém životě. Děti v tomto věku motivuje především chtít být lepším – a to “být lepším než jejich rodiče”. Důležitý faktor je jejich vůle chtít, chtít žít normální, spořádaný život. Také záliby jsou faktorem, který spouští děti “drží”, motivuje a začleňuje do širší společnosti.

Kód: Vůle chtít

Chtít se začlenit a mít představy o životě takové, že se budou mít tyto děti dobře, podmiňuje i jejich vůle chtít. Usuzuji tak z výpovědí aktérů. Os:1 „*To dítě v sobě musí mít určitě takovej nějaký smysl pro zodpovědnost a smysl pro to, že to chce zvládnout.*” Aktér Os4 popisuje příběh jednoho chlapce, kterého v dětském domově mají: „*Máme tu jednoho kluka, kterýho přivezli ze strašných podmínek. Skříň měl někde na dvoře, postel měl jen matraci někde na zemi, na který spalo více lidí. Přivezli ho nám sem jako malou smradlavou kuličku a dneska o sebe tak dbá, tak se o sebe stará, aby vypadal dobře. Jeho smyslem je především to, ukázat tý rodině, že se zvládl doučit a že on to všechno zvládnul. Největší jeho motivací je přivést ukázat výučák a pak se na patě obrátit a jít pryč. Chce jim hlavně ukázat, že se to dá, že on to zvládnul...*” Jejich vůli je ale potřeba podporovat i ve vzdělání. Os3: „*Když se pak má ale učit, tak na to kašle, takže je zase motivujeme my, že takhle se policajtkou nestane, že to dělá pro sebe a že by se měla učit.*”

Kód: Být lepším

Aktér Os1 popisuje příběh dítěte, které chce být určitě lepším než jeho rodina. Os1: „*My tady teď máme jednoho kluka, kterej sem přišel, bylo mu asi 11 let. Je z romský rodiny a přišel dost zbídačenej, protože v tý rodině se k němu opravdu nechovali moc bezky. Přišel sem a jako zvyknul si tady a řekla bych, že jako docela na tu rodinu zanevřel. Ten to v sobě právě má, že řekne, já takovej nikdy nebudu jako oni.*” Ona samotná vůle chtít být lepším doprovází děti v kterémkoliv věku. Podle aktérů je především dětský smysl života v

tomto: nebýt jako rodiče! Os2: „*Ten smysl všechny ty děti mají hlavně v tom, nebejt jako jejich rodiče.*“

Kód: Záliby

Záliby, které děti mají, jsou významné z mnoha důvodů. Mají pro co žít, mají něco, co je baví. Os3: „*Hlavní, co je táhne, jsou taky jejich záliby, to dítě musí vědět, kam jde, kam směřuje, a zrovna tohle je taky věk, kdy to dítě začíná poznávat samo sebe. (...)* Hlavně, že mají něco, co je baví a naplňuje.“

Smysl života v adolescentním věku

Tab. 9: Přehled četností jednotlivých kódů ve vybrané tematické kategorii s názvem smysl života v adolescentním věku

Kategorie	Kódy	Četnost
Smysl života v adolescentním věku	Individuální pojetí smyslu	19

Smysl života vnímají děti v dětském domově různě. Pro někoho je důležité být šťastným, pro někoho je důležité hlavně nebýt jako jejich rodiče. Toto pojetí je zcela individuální, avšak založené na společných ovlivňujících faktorech, a ve finále jejich pojetí ústí ve společné – mít se dobře.

Kód: Individuální pojetí smyslu

Os1: „*...mají takový smysluplný body, kdy se chtějí třeba vdát nebo oženit, mít rodinu, což je hezký. Chtějí mít děti a chtějí mít dobrou práci, aby mohli tu rodinu zabezpečit. Což si myslím, že jako dobrý v 17 letech tohle vědět, pro dítě který přišlo z prostředí, kde to vůbec nefungovalo...*“ Děti přemýšlí o svém, dovolte mi říct, utrpení i tak, že ho přijímají. Os4: „*Zrovna ten jeden kluk, kterýho nám dovezli jako malou smradlavou kuličku, o tom minule mluvil. Že je neskutečně rád za to, že se sem do domova dostal. Prý nebýt domova, tak ví, že se takhle dobře mít nebude. Mluví o tom pozitivně a je vděčný. To stejné jako i ty slečny sestry, které už tady mají příslibenou práci, mluví o domově jako o drubé šanci pro jejich život. To vše se odráží na jejich přemýšlení i životě a na tom, jakým směrem směřují.*“ Smysl také ak-

tér popsal tak, že jediné, na co se děti zaměřují, je škola. Os2: „*Jejich hlavní smysl je dokončit taky tu školu, ten učňák nebo tu střední. To je jejich hlavní sen.*” Os2: „*To, že si řekne tak – a já dostuduju a já si tu práci najdu a já si prostě budu žít jiným životem, pak ta naděje tam je, že se to dítě chytne.*”

7.5 Shrnutí praktické části

Ve výzkumném šetření jsem se snažila nahlédnout na různé vnímání představ či smyslu života dětí žijících v dětském domově, a to prostřednictvím odpovědí aktérů, jimiž byly vychovatelky působící v daném dětském domově již mnoho let.

Hlavní výzkumnou otázkou bylo, “Jak vnímají vychovatelky v dětském domově představy dětí o smyslu života?”. Odpovědi aktérů jsem zpracovala do tří hlavních tematických kategorií, jejichž obsah byl ještě rozdělen podle věku dětí. Jednalo se o věkové skupiny předškolní věk, školní věk a adolescenty. Prostřednictvím zpracovaných odpovědí a mnou komentovaných citovaných výroků aktérů, jsem čtenáři poskytla pohled vychovatelek na představy dětí o životě, hlavní ovlivňující faktory a smysl života dětí v různých věkových kategoriích.

Kvalitativního šetření se zúčastnili 4 aktéři z jednoho konkrétního dětského domova. Tím pádem se nemohou výpovědi těchto aktérů považovat za zcela objektivní a nemohou být přisuzovány všem dětem z jakéhokoliv dětského domova.

Aktéři však popisovali představy, ovlivňující faktory a smysl života u jednotlivých věkových skupin dětí téměř stejně, minimálně výrazně podobně. Dle mého názoru velice záleží na prostředí dětského domova, především na poloze umístění dětského domova, a také na osobnosti vychovatelů, kteří na děti po celý jejich život v dětském domově působí.

Zpracované odpovědi aktérů čtenáři také poskytnou příležitost utvořit si alespoň základní obraz o tom, jak děti svůj život v dětském domově vnímají a na co se nejvíce zaměřují a také, jaké základní představy o životě mohou mít.

Odpovědi na hlavní výzkumnou otázku a cíl praktické části neformují jednoznačný a jednoduchý závěr. Odpovědi je několik a jsou specifické právě u věkových kategorií dětí. Zatímco u dětí v předškolním věku jsou to představy většinou snové, tedy pouze to, co si dítě dokáže vysnit na základě toho, co vidí a slyší např. v televizi nebo u sourozenců, kteří značně ovlivňují mladší sourozence, jsou-li spolu umístěni v DD, u dětí ve školním věku je patrný posun v těchto představách, a to především v tom, že tyto děti mají jasnější představy a mají jasnější vidinu toho, co chtějí mít a jak chtějí žít. Jejich představy se odráží i při výběru středního vzdělání, které se jich v tomto věku týká. Velice důležitou a motivační představou je nebýt jako jejich rodiče, jelikož od toho se odvíjí jejich veškerá motivace pro to, aby dokončili školu a našli si práci, bydlení apod. Když přejdeme k adolescentům, tam už můžeme vidět ty představy jasně formulované. Např. mít práci, mít rodinu, mít se dobře, hlavně nebýt jako rodiče.

K těmto představám náleží i ovlivňující faktory, které tyto jejich představy právě pomáhají utvářet nebo naopak bořit. Ovlivňující faktory jsou rozdílné vzhledem k věkové kategorii, ale i přes veškerou rozdílnost se prolínají a navazují na sebe. Za největší ovlivňující faktory vychovatelky považují u předškolního věku sourozence, ve kterých se menší děti vidí. Dále je to chybějící model rodiny, jelikož dítě umístěné v ústavní péči už od útlého věku nemá šanci zažít rodinu a její funkce. A samozřejmě tyto děti ovlivní výchova, která je v dětském domově poskytována. Ve školním věku je ovlivňujícím faktorem především věk, kdy dítě přišlo do dětského domova. Rovněž je ovlivňují i kamarádi, se kterými se stýkají mimo dětský domov. Pocity viny u dětí též hraje velkou roli v tom, jak pojmu svůj život a vyhlídky do budoucna – zdali jim bude jedno, jak moc budou trpět, nebo jestli si uvědomí, že se chtějí mít dobře. Za důležité v tomto případě považují vychovatelky naučit děti zdravé sebelásce a odstranit pocity viny. U adolescentů máme stejný ovlivňující faktor a tím je věk, kdy přijde dítě do DD. S dospívajícím věkem je spojen i brzký odchod z dětského domova, tudíž zde považují vychovatelky za úskalí návrat dítěte do rodiny, z níž bylo vzato. Jak dítě bude pokračovat v samostatném životě, záleží také na vzoru z rodiny, který dítě mohlo pozorovat.

Závěr

Cílem bakalářské práce bylo hlouběji porozumět dětským představám o životě. Zmapovat tyto dětské představy a ovlivňující faktory, které působí na utváření těchto představ. Veškeré informace jsem získávala od vychovatelek ve výzkumném šetření, které mi odpovídaly na otázky. Představy dětí jsou tedy zmapovány z pohledu vychovatelek.

V teoretické části se ve třetí kapitole zabývám smyslem života, která je zpracována na základě myšlenek V. E. Frankla. V odpovědích respondentů lze vidět velkou souvislost s výroky tohoto významného spisovatele, aniž bych účelně respondenty k těmto odpovědím vedla. Vychovatelky často zmiňovaly, že děti mají především takové představy jako je mít rodinu, mít partnera, mít práci, něco dělat, něco tvořit, za něčím směřovat. Pokud porovnáme s V. E. Franklem, jsou to téměř shodující se předpoklady pro to, aby člověk byl ve svém životě šťastný, jelikož lidské štěstí spočívá zejména v tom, že má pro co žít, že ve svém životě má smysl, který následuje a naplňuje ho.

Děti v dětských domovech jsou často také traumatizované, jelikož si prošly určitým traumatem, které se na dítěti podepíše. Otázka je, zdali pozitivně nebo naopak. Zde je důležitý přístup samotného dítěte, jak také zmiňovaly vychovatelky, buď se dítě samo rozhodne, že to chce zvládnout, nebo nikoliv. Sám autor V. E. Frankl popisuje, že v životě je důležitý především postoj k situacím, ve kterých se nacházíme. Dítě tato zkušenost může poznamenat v pozitivním slova smyslu a to tak, že bude celý život motivováno, aby mělo krásný, šťastný, spořádaný život a i podle výpovědí respondentů může cítit vděčnost za to, že bylo odebráno od rodiny a umístěno do dětského domova.

Dětské představy o životě jsou v práci rozděleny především na předškolní věk, školní věk a adolescenty. V práci bylo mou snahou poukázat také na vývoj těchto

představ měnících se s věkem. Představy v předškolním věku jsou tedy především snové, nikoliv opírající se o logiku, jak je také zmíněno v kapitole charakteristika dětí, konkrétně charakteristika předškolního věku. Samotná teoretická kapitola popisuje období předškolního věku v kontextu vývojové psychologie. Ve školním věku jsou představy již značně rozvinutější a začíná se rozvíjet tvoření vlastního úsudku, který má již logický rámeček. Lze to popsat i na základě odpovědí vychovatelek, které představy dětí ve školním věku popisovaly více konkrétně s jasnější vidinou budoucnosti a toho, co by chtěly dělat. Adolescenti, nebo také mladí dospělí, mají již jasnou vidinu budoucnosti. Jejich jasná vidina budoucnosti je značně ovlivněna tím, kdy se dítě dostalo do dětského domova. Pokud dítě žilo dlouho v patologické rodině, z výpovědí vyplývá, že dítě má téměř nulovou motivaci a předpoklady k tomu, aby nadále sociálně fungovalo. Pokud se dítě dostane do dětského domova v nízkém věku, je větší pravděpodobnost, že jejich vůle ke smyslu bude poněkud vyšší.

Téma dětských domovů mě zajímá z pohledu sociálního pracovníka, ačkoliv není přítomen v každém dětském domově. V teoretické části se kapitola o charakteristice pracovníků v dětském domově zmiňuje o tom, že pokud je sociální pracovník v dětském domově přítomen, jeho práce sestává především z administrativy. Z mého pohledu by budoucího sociálního pracovníka, bych chtěla tuto skutečnost zkusit změnit. Fakulta mi poskytla díky vyučovaným předmětům takové vzdělání, které bych ráda využila v přímé práci s dětmi, protože si myslím, že by to bylo daleko více efektivnější a smysluplnější. Díky této práci jsem mohla skutečně poznat, jak děti v dětských domovech smýšlí, na co se zaměřují a jak chápou svoji cestu životem. Zpracováním rozhovorů a následným zmapováním představ o životě dětí a také ovlivňujících faktorů, které na děti působí, považuji daný cíl za splněný. Práce může sloužit pedagogickým, ale i nepedagogickým pracovníkům nebo jiným odborníkům, kteří chtějí hlouběji porozumět dětem v dětském domově a jejich vnímání vlastního života.

Seznam literatury

DRAPELA, Victor J. *Přehled teorií osobnosti*. 6. vyd. Přeložil Karel BALCAR. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-262-0040-6.

DUNOVSKÝ, Jiří. *Sociální pediatrie*. 1. vydání, Praha: Grada Publishing, 1999. ISBN 80-7169-254-9.

FRANKL, Viktor Emil. *Lékařská péče o duši: základy logoterapie a existenciální analýzy*. Přeložil Vladimír JOCHMANN. Brno: Cesta, 2006. ISBN 80-7295-085-1.

FRANKL, Viktor Emil. *Vůle ke smyslu: vybrané přednášky o logoterapii*. Přeložil Vladimír JOCHMANN. Brno: Cesta, 2006. ISBN 80-7295-084-3.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.

KRAUSOVÁ, Lucie; NOVOTNÁ, Věra. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Praha: ASPI, 2006. ISBN 80-7357-214-1.

LÄNGLE, Alfried; BALCAR, Karel. *Smysluplně žít: aplikovaná existenciální analýza*. Brno: Cesta, 2002. ISBN 80-7295-037-1.

LANGMEIER, Josef; MATĚJČEK, Zdeněk. *Psychická deprivace v dětství*. 2. vyd. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 1968.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Co děti nejvíc potřebují*. Vyd. 4. Praha: Portál, 2007. Pro rodiče a vychovatele [Portál]. ISBN 978-80-7367-272-0.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-304-8.

MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-548-2.

MATOUŠEK, Oldřich. *Dítě traumatizované v blízkých vztazích*. Praha: Portál, 2017. ISBN 978-80-262-1242-3.

ŘEZNÍČEK, Ivo. *Metody sociální práce: Podklady ke stážím studentů a ke kazuistickým seminářům*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1994. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-85850-00-1.

ŠKOVIERA, Albín. *Dilemata náhradní výchovy: [teorie a praxe výchovné péče o děti v rodině a v dětských domovech]*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-318-5.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 3., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-802-3.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-317-2.

Internetové zdroje

§ 12 zákona č. 109/2002 Sb., Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. Ve znění platném k 17. 3. 2020, dostupné online na: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-109>.

§ 16 zákona č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů, ve znění zákona č. 197/201. Ve znění platném k 17. 3. 2020, dostupné online na: <http://www.msmt.cz/mladez/kvalifikace-pedagogickych-pracovniku-v-zajmovem-vzdelavani>.

§ 18 zákona č. 109/2002 Sb., Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. Ve znění platném k 17. 3. 2020, dostupné online na: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-109>.

§ 18 zákona č. 109/2002 Sb., Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. Ve znění platném k 17. 3. 2020, dostupné online na: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-109>.

§ 2 zákona č. 109/2002 Sb., Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. Ve znění platném k 17. 3. 2020, dostupné online na: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-109>.

§ 2 zákona č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů, ve znění zákona č. 197/201. Ve znění platném k 17. 3. 2020, dostupné online na: <http://www.msmt.cz/mladez/kvalifikace-pedagogickych-pracovniku-v-zajmovem-vzdelavani>.

§ 4 zákona č. 109/2002 Sb., Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. Ve znění platném k 17. 3. 2020, dostupné online na: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-109>.

HAVLÍKOVÁ, Jana; HUBÍKOVÁ, Olga. *Výkon profese sociální práce v systémech sociální ochrany ČR: Analýza výkonu profese sociální práce v systémech sociální ochrany ČR podle formálního ukotvení a podle reálných potřeb v jednotlivých systémech sociální ochrany* [online]. Praha: VÚPSV, 2011, 2011 [cit. 2020-03-17]. Dostupné z: https://www.mp-sv.cz/documents/20142/225517/analyza_vykonu_sp.pdf/ea8b6fdf-62fc-6ed9-cbac-173e0b5eb759str.275.

MACÍČEK, Pavel. *Role sociálního pracovníka v dětském domově* [online]. Olomouc, 2010 [cit. 2020-03-18]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/pvmtsv/84542-368738843.pdf>. Bakalářská práce. UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI Pedagogická fakulta Ústav pedagogiky a sociálních studií. Vedoucí práce PhDr. Helena Skarupská, Ph.D.

Raveninthefog. Maslowova pyramida potřeb. In: *Wikipedie* [online]. 2014, 4. 10. 2014 [cit. 2020-03-18]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:Maslowova_pyramida_potreb_-_cernob%C3%ADle.jpg.

RodinaDnes.cz: Funkce rodiny [online]. FrontMedia.cz [cit. 2020-03-17]. Dostupné z: <https://rodinadnes.cz/funkce-rodiny/>.

TROJANOVÁ, Jiřina. *Krásné citáty* [online]. [cit. 2020-03-17]. Dostupné z: <https://citaty.net/citaty/283003-jirina-trojanova-dokud-ma-clovek-domov-a-tatu-s-mamou-zustava-pora>.

TULISOVÁ, Dagmar. *Potřeby adolescentů v dětském domově rodinného typu z pohledu sociálního pracovníka* [online]. Praha, 2015 [cit. 2020-03-17]. Dostupné z: http://www.pvpsps.cz/data/2016/12/09/13/tulisova_dagmar.pdf. Bakalářská práce. Pražská vysoká škola psychosociálních studií. Vedoucí práce Mgr. Lucie Vacková.

Zákon č. 89/2012 Sb., Zákon občanský zákoník, 4. díl o ústavní výchově. Ve znění platném k 17. 2. 2020, dostupné online na: <https://www.mesec.cz/zakony/obcansky-zakonik-2014/f4582031/>.

Seznam tabulek

Tab. 1: Přehled četností jednotlivých kódů ve vybrané tematické kategorii s názvem představy o životě v předškolním věku

Tab. 2: Přehled četností jednotlivých kódů ve vybrané tematické kategorii s názvem představy o životě ve školním věku

Tab. 3: Přehled četností jednotlivých kódů ve vybrané tematické kategorii s názvem představy o životě v adolescentním věku

Tab. 4: Přehled četností jednotlivých kódů ve vybrané tematické kategorii s názvem ovlivňující faktory v představách o životě v předškolním věku

Tab. 5: Přehled četností jednotlivých kódů v tematické kategorii s názvem ovlivňující faktory v představách o životě ve školním věku

Tab. 6: Přehled četností jednotlivých kódů v tematické kategorii s názvem ovlivňující faktory v představách o životě u adolescentů

Tab. 7: Přehled četností jednotlivých kódů v tematické kategorii s názvem smysl života v předškolním věku

Tab. 8: Přehled četností jednotlivých kódů ve vybrané tematické kategorii s názvem smysl života ve školním věku

Tab. 9: Přehled četností jednotlivých kódů ve vybrané tematické kategorii s názvem smysl života v adolescentním věku

Seznam příloh

Příloha I – Přepis rozhovoru Os1

Příloha II – Přepis rozhovoru Os2

Příloha III – Přepis rozhovoru Os3

Příloha IV – Přepis rozhovoru Os4

Příloha V – Ukázka kódování

Přílohy

Příloha I – Přepis rozhovoru Os1

BP: Jaké mají představy o životě děti v předškolním věku? (3–6 let)

OS1: *Představy o životě už ten předškoláček přece jen trochu má. I když jsou to spíš takový snový představy, které jsou ovlivněny, já nevím, tím co slyší, co vidí v televizi, jakého mají oblíbeného hrdinu. V 6 letech může chtít být člověk kosmonautem, zrovna tak jako popelářem. To je takový to momentální, co to dítě ovlivní, i když od té reality je to vlastně vzdálený třeba na hony, že jo. Tam prostě ten rozum není nastavený ještě tak, aby rozumově byl schopný si říct, já asi těžko někdy budu kosmonautem, protože to by pro mě bylo strašně těžký, nevím, jak mi to půjde ve škole. Tohle ty děti nebudou. Ono klidně řekne – já budu prezidentem. Protože zrovna viděl třeba pana prezidenta v televizi a třeba se mu to zrovna nějakým způsobem líbilo, to vystoupení, takže u těch předškoláků tam bych řekla, že je to ještě hodně takový dětský a hodně to podlívá takovému nějakému momentálnímu naladění toho dítěte. Takže děti v tomhle věku nejvíce ovlivňují ti jejich hrdinové, ty pohádky a filmy. Někdy to může být i starší sourozenec, kterej je třeba šikovnej a chová se k němu hezky, a ten vztah spolu mají pěkný, tak i ten to může být, jako ten, který ho motivuje jo. Jakože řekne třeba: „Já jednou budu jako Rost’a!“ Protože to je jeho starší brácha a strašně dobře hraje fotbal, tak jednou chce být jako on. Hodně důležitý je to, že sem chodí se sourozenci. Je jako hodně špatný, když se to dítě musí vytrhnout z té rodiny, kde vyrůstá odmala, ale když se ještě musí odtrhnout od těch sourozenců, je těžký, aby se potom to dítě smířilo s tím, co je. To dítě to potom bere tak, že ono je to špatný. Pak si říká, co je na mě tak špatnýho, co jsem tak špatnýho provedl, já jsem z té rodiny musel, ale ti dva tam mohli zůstat. Je spousta dětí, co sem přijdou a mají pocit, že za to můžou oni, že jo, že z té rodiny museli. A že mluví třeba i o tom, že já už budu hodnej, já už bych nezlobil, já už bych pomáhal. Pak je to o tom, vysvětlit těm dětem, že to je kvůli tomu, že rodiče nezvládali plnit rodičovské povinnosti, že to není kvůli těm dětem, že by oni byli špatní.*

BP: Všímáte si u takto malých dětí nějakých představ? Hovoříte o tom s nimi?

OS1: *No jasně. To se bere pořád dokola. To se musí, to je vlastně to nejdůležitější, to směřování toho dítěte někam. To dítě musí vědět kam směřuje, kam jde. A musí mít nějaký cíl a představu. A když já dneska vím, že jejich představa je mít tu rodinu a tu práci, tak už člověk se snaží je i motivovat. Dokud jsou na tý základce a byli by tady u nás, tak se snažíme, i když tam ten předpoklad není, aby to dítě bylo premiantem, protože tam to třeba není ani inteligenčně možný, protože přijdou z prostředí, kde si geneticky nesou určitý věci. Ale snažíme se, aby se teda učili. Říkáme jim, neděláš to pro nás, ale děláš to pro sebe. Snaž se, to, co tady promrháš, už ti ten čas nikdy nikdo nevrátí.*

BP: Jak motivujete třeba tyhle menší děti v tom předškolním věku?

OS1: *Tak ty nemusíte ještě přesně nějak motivovat v tomhleto směru, čím by chtěly být. Jsou to prostě děti, tam člověk vidí, jak ten vývoj se ubírá. Tak spíš se snažíte rozvíjet to dítě tak, aby to dítě vědělo o spoustě věcí, o spoustě povolání, a o spoustě činností, a prostě si s nimi o tom povídáte, vezmete obrázkovou knížku, a řekneme tady je paní prodavačka, co myslíš, že dělá paní prodavačka? A teď si o tom povídáme, co dělá paní prodavačka, co dělá paní doktorka, komíník a takhle. Aby prostě to dítě mělo představu o druhých povoláních a ptát se ho – a co tobě by se líbilo, co by jsi chtěl dělat? Tyhle sny, třeba já budu zpěvačkou, to je ještě tak ten první stupeň základní školy. Ale pak opravdu, když už začne ta škola, tak oni se vyselektujou v podstatě během tý školní docházky, ony už potom samy ty děti nejsou hloupý a vidí, že mně to opravdu v tý škole nejde, takže jako já určitě nebudu studovat a nebudu zas taková hvězda. Ale zas my, aby nebylo takový zklamání z toho, že jim to nejde ve škole, tak vždycky se snažíme u toho dítěte najít něco, co jde. Nebledáme to, co nejde, to vidíme, ale snažíme se najít vždycky to, co jde. Třeba: „No tak co, tak ti nejde matika, ale takovou rajskou, jakou umíš uvařit ty, tady neumí uvařit žádná holka, a počkej, až se vyučíš kuchařkou, jak tě budou všichni milovat!“ Musíte vždycky to dítě povzbudit prostě tak, aby chtělo, no. Tak jako doma, člověk to taky dělá se svými dětmi. Přeci mu nebudu říkat, vždyť ty jsi úplný dřevo, ty se to nikdy nenaučíš, ale tak zase umí jiný věci.*

BP: Jaké představy o životě mají děti ve školním věku? (6–15)

BP: Jak vnímají současnost ale i představy o budoucnosti?

OSI: Některý to vnímají v té první fázi, v té adaptaci to berou jako zklamání, berou to jako zátěžovou situaci. Postupem doby, pokud přijdou malý a nějakým způsobem se to vyvíjí, tak zjistí, že to opravdu bylo špatně, protože vidí, jak funguje normální běžná rodina, nebo my tady jako domov, jako velká rodina. Takže oni si v některých případech uvědomí, že ta rodina nefungovala, a že ta máma o ně nemá zájem, a že ten táta chlastá a něco podobného. V některých případech ani ty děti nechtějí jezdit domů, pokud si tohle všechno uvědomí. Takže ty se s tím smíří, že ta rodina opravdu nefunguje. Potom ty, co přichází děle, ty to berou jako za trest a chtějí co nejdříve odejít.

Představy o životě a budoucnosti závisí na tom, jak kdo a jak jsou inteligentní a zase, kdy přišli. Když přijde brzo, tak s námi tady nějaký čas je, vidí ten systém a je na ten život připravován postupně.

BP: Kdo/co nejvíce tyto děti ovlivňuje?

OSI: Záleží na věku a inteligenci dítěte. Když by jsme domů poslali naši holčičku, která chodí na praktickou školu a je hloupá, tak se vrátí a řekne – tam já už v životě nechci, tam to nefunguje a za celý týden jsme nedostali ani najest, tam se mi to nelíbí. Když to bude dítě školního věku a přijde do rodiny, která nefunguje, a přijede zpátky k nám na domov a my se ho zeptáme – tak co, jak ses měl? Tak odpoví – joo dobrý, ale trvá to delší dobu, než to dítě se vlastně otevře a v podstatě se z toho vypovídá, že to až tak dobrý nebylo a jestli na otázku, jestli tam chce příště zase jet, odpoví, no, když mně je po tý mámě smutno. V tom případě navrhneme řešení, že tam příště může jet jenom na víkend, a ne na celý týden. A může tam jet takhle dvakrát na víkend, aby tu mámu viděl.

No a ty starší, pokud ta rodina nefunguje, no tak záleží na tom, jaký to dítě je. Pokud má to dítě v hlavě to, že chce být jiný než ta jeho rodina, tak o ten kontakt ani nestojí a vyhýbá se tomu a říká, že nemá kam jet, a kam bych jel, vždyť matka o to ani nestojí. A nebo jsou tu ty druzí děti, kteří chtějí odejít z dětského domova z důvodu – žádná pravidla, svoboda a volnost, jo. A to jsou právě ty děti, kterým tohle vyhovuje, protože ty děti jsou tam úplně bezpri-

zorní a tam můžou to, co tady nesmí. Proto oni tam rádi jedou a budou vesele vykládat, jak to tam bylo báječný, ale nepřiznají, že máma pije vesele dál a že nebylo co do huby a že se týden nejedlo, protože nebylo co, ale hlavně, že byla volnost. Ale je to opravdu dítě od dítěte. Každé dítě je jiné. Naše děti mají určitý problém, když se třeba mají do té společnosti zařadit, protože vlastně ta rodina to do nich nevložíla, nějakou tu zodpovědnost nebo smysl pro zodpovědnost a otázka je, jak dlouho žije v tom dětském domově. A druhá věc je to, že si s sebou můžou nést taky nějaké trauma. To týráni a ta nedůvěra v lidi se může u těchto dětí objevovat. To dítě v sobě musí mít určitě takovej nějakej smysl pro zodpovědnost a smysl pro to, že to chci zvládnout. No a v tom školním věku, to zase o tom, co vidí hlavně, to bych řekla já, u těch kamarádů, co slyší u těch kamarádů. Děti motivovaný doma jsou hlavně od rodičů, kde vidí, že ty rodiče chodí třeba do práce a mnohdy je to taky ovlivní. Tatínek je třeba technik, tak je to dítě vedený třeba tím směrem a jednou si to dítě třeba taky vybere nějaký ten technický obor, ale nemusí to být daný, může být taky třeba po mamince a bude z něj třeba učitel hudební výchovy. I když tatínek je technik. Ale u nás ty děti většinou ten vzor v rodičích mít nemůžou jo, protože tam to prostě v té rodině nefunguje. Takže ty děti se snaží tak nějak přiblížit tomu, co slyší tady od nás jako od dospělých. Zeptají se třeba tety – teto, ty máš dva syny, a co ti dva tvoji synové dělají? A takovýmble způsobem. A takhle oni vyzkouší každého dospělého, takže tím si taky tak trochu dělají obrázek. Potom zase mají kamarády, za kterými chodí, protože naše děti, jak nejsme dětský domov se školou, tak naše děti mají ten pohyb takový volnější, takže naše děti, ony chodí samy do zájmových kroužků, chodí samy do školy a mají tam spoustu kamarádů, za kterými třeba i chodí domů na návštěvu nebo ti kamarádi sem za nima. To znamená, zase sledujou, jak to tam v té rodině může ovlivnit, něco takovýbleho.

BP: Jaké mají představy o životě adolescenti? (11–20)

OS1: Ti adolescenti, tam už je to potom daný tím, že bych řekla, že už jsou tak trochu pod tím tlakem, jednak jak jim to jde v té škole. Vždycky to hodně u našich dětí ovlivňuje to, jak brzy se sem dostaly. Protože, když sem přijde dítě ve 14 letech a má osm čtyřek na vysvědčení, tak jaký si může vybírat učební obor, a jak si může malovat, že bude vypadat ten jeho život? To dítě musí už přijmout to, co v podstatě je reálný k těm školním výsledkům. To znamená, že my zase potom volíme učební obory, který jsou tady někde v okolí. Teď jsme měli třeba broznej

problém, protože jsme tu měli kluka a ten se chtěl jít učit na zednický obor a tady široko daleko není takový obor. Nejbliž v Jihlavě jsou zednický obory, pro to dítě to znamená vstávat v 5 hodin ráno, aby už po té šesté hodině byl na praxi v Jihlavě a přijede domů zase až kdoví jak dlouho večer. Nemluvě o tom, když je to třeba zrovna dítě, který tady není delší dobu, aby už jsme věděli, ano, na něj je spoleh, on to zvládne. Ale když je to takový dítě, který sem přijde s nějakým výchovným problémem, tak my ani nechceme, aby to dítě jezdilo třeba takhle dál, protože pak nad ním jakoby ztrácíme určitou kontrolu. Takže oni si musí vybrat z takových oborů, který jsou v nabídce, když potom je to vysvědčení takový, jaký je, no a z toho už potom zase vyplývá to, záleží na tom, někdy se to dítě jde učit třeba zabradníkem nebo kadeřníkem a v prvním ročníku zjistí, že to není zas tak špatný obor a najde se v tom a pak si ten učební obor úspěšně dokončí a najde si i nějakou práci a jde tím životem dál jako dobře. No a někdy se stane i to, že prostě to dítě řekne, že tohle nikdy dělat nechtěl, tohle já v životě dělat nebudu, třeba i ten učební obor dokončí, ale pak už ho to dál nemotivuje, aby si v tom oboru hledal práci. No a jakmile jde hledat práci mimo obor, a vlastně je vyučený něčím jiným, a někdy není třeba ani doučený, tak samozřejmě i ty finanční možnosti jsou zase jiné. Potom je to o tom, že skončí na těch dávkách, protože jednak těžko shání práci a jednak málokdy v té práci vydrží. Naše děti mají ten problém, že oni nemají tu výdrž, oni nemají prostě ten motor, který by je hnál. Těch dětí, který to v sobě mají a řeknou, já nebudu takovej jako jsou moji rodiče, já takovej být nechci, tak těch je strašně málo. My tady teď máme jednoho kluka, kterej sem přišel, bylo mu 11 a přišel, je z romský rodiny a přišel dost zbídačenej, protože v té rodině se k němu opravdu nechovali bezky. Je zajímavý, že on má asi 2 sourozence a ti v rodině zůstali, ale on jedinej musel sem. Přišel sem a jako zvyknul si tady, a řekla bych, že jako docela na tu rodinu zanevřel, a ten právě to v sobě má, že řekne právě, já takovej nikdy nebudu jako oni. S takovým dítětem je samozřejmě lehčí pracovat, když přesně ví, že takový být nechce. Protože jde cíleně za tím, aby teda ukázal, že v něm něco dobrýho je, že on nebude špatnej. Když sem to dítě přijde v 16 letech, tak je to jenom o tom, že mě sem dali, a koukám, jak bych tady odtud zdrhnul, tady je to trapný, tady po mně vychovatelka chce, abych uklízel, abych si ustlal postel, a to je přece trapný, to já dělat nebudu. Tak jednak to nese taky ten věk, těch 15–16, kdy všechno je trapný pro ně, ale to dítě už si tady nezvykne. Prostě pro to dítě je to trest, ono je tady za trest a ono tady musí vydržet, než mu bude 18. Měli jsme tu dotazník, který děti vyplňovali, a byla tam třeba otázka, čeho bych chtěl v životě dosáhnout? A jsou děti, který dokázali, tak jako hlavní metu si dali, žít v zahraničí. Což jsem se musela usmát, protože i Slovensko je dneska zahraničí. A bylo

ještě spousta odpovědí, kdy děti měly hlavní metu jako mít práci, mít rodinu a dokonce tam byla slečna, která tam připsala, být prostě šťastná. Což je takový, jako, ... zní to úplně obyčejně, ale když se člověk zamyslí nad tím, jak ten život jde, tak je to vlastně jako docela velké zákus. Ono chtít být šťastný je sice hezký, ale být skutečně šťastný a umět žít tak, abych byl šťastnej a spokojenej s tím, co žiju, to jako není jen tak jednoduchý, no. Když jsem to četla, tak jsem si v duchu říkala, jak je to ovlivněný tím, jak dlouho to dítě tady roste. Určitě je to nejdůležitější, kdy to dítě přijde. Protože když to dítě přijde včas a přijde ve věku kolem toho desátého roku života, tak si tady má ještě šanci jakoby zvyknout. Přijme i ty dospělý jako svoje dospělý, jako někoho, kdo mu chce pomoci. Když už potom přijde pozdě, tak jako bobužel. Dneska se spíš ten trend nese v tom duchu, aby ty děti v těch dětských domovech byly nejkratší dobu, ale ono to není úplně to nejsprávnější. Protože čím dýl to dítě v té patologický rodině je, tím víc bych řekla, že ty patologie do sebe natáhne a potom v té pubertě zkuste mu vysvětlit, že teda to takhle je špatně, když u nich doma to takhle vždycky fungovalo a vždycky všichni žili dobře, že jo, a v pohodě. Spousta dětí odpovědělo v tom dotazníku, že se těší třeba až odejdou, ale připsali, že jsou tady odmala, a že se těší na změnu. Což je pochopitelný, protože když tady rostete 10 let, tak třeba v těch 17 letech už se opravdu těšíte na to, že tady z toho rituálu, kterej tady je, že se z toho nějakým způsobem vymaníte a že taky třeba jednou přijдете domů, a nebude to o tom, že vás bude vychovatelka tepat mezi dveřma, jak to, že sis neustlal postel. Byly tam i děti, že se bojí toho odchodu, že se bojí, jestli to samo zvládne. Každý dítě má v sobě to, co si prožilo, záleží na tom, jakou tu zkušenost z té rodiny má. Takže jakej je ten jejich smysl, v čem ten smysl vidí, podle toho dotazníku třeba, co já sem četla, tak jako si myslím, že většina z nich to má nastavený dobře, že opravdu mají takový ty smysluplný body, kdy se chtějí třeba vdát nebo oženit, mít rodinu, což je hezký. Chtějí mít děti a chtějí mít dobrou práci, aby mohli tu rodinu zabezpečit. Což si myslím, že jako v 17 letech tohle vědět, pro dítě který přišlo z prostředí, kde to vůbec nefungovalo, si jako myslím, že je to dobrá meta. To že si nesní takový ty sny, že bude modelka, že bude hvězda a tak.

BP: V čem vidí svůj smysl? Jak vidí budoucnost?

OS1: Hodně těžký je pro ně to, že jsou zvyklí žít v houfu, a když pak bydlí sami, tak je pro ně těžký to, že jsou sami. Žádný hlasy, žádný lidi. Nejsou zvyklí být sami. A tam je to úskalí, že proto, aby nebyli sami, tak se úplně nesmyslně upnou na prvního kluka, a i když je to úplnej

blbeček, když to tak řeknu jejich slovníkem, kterej je otlouká, tak oni s ním žijou, a mají s ním najednou děti a pak už z toho není cesta ven. Ale je to jenom proto, aby nebyl sám. Oni mají tu představu, že chtějí mít děti, mít rodinu a chtějí se o ní starat, ale neumí si potom často toho partnera dobře najít, protože najít si partnera, to není o tom vyspat se s prvním klukem, kterého potkám, ale je to opravdu o tom i toho člověka poznat a umět si říct, tak to teda ne, to bych teda nechtěl nebo nechtěla.

Když se to dítě potom přestěhuje zpátky do svého bydliště, kde bydleli předtím, to je špatný. Pak si říkám, k čemu ta naše, třeba pětiletá, práce byla, když se pak stejně vrátí do toho prostředí, ze kterého vyšel, tak v ten moment jak kdyby se za tímto, co bylo tady, udělala tlustá čára a on zase jede téma kolejem těch svých rodičů, tak jak je to tam v té rodině nastavený, prostě tak, aby zapadl. A to, že tady jsme měli nějaké předsevzetí, že se tady nebude pít, nebudeme se flákat, nebudeme brát automaty, ale budeme chodit do práce a budeme se snažit o něco, v ten moment jakoby to nebylo. Je to taky pocit falešný svobody, kdy si řeknou tak, a teď jsem dospělej, teď už mi nikdo nemůže nic říct, jak mám dělat. Jinak největší smysl je asi v tom, že chtějí založit svoje rodiny a mít se líp než jejich rodiny, ze kterých pochází.

BP: Hraje roli v představách o smyslu, o té jejich motivaci rodina dítěte?

OS1: Ono dítě, které vyrůstá z rodiny, kde žijou rodiče na dávkách, pak opravdu to dítě má pocit, že všechno v životě se dá vlastně získat bezpracně, zadarmo, za nic. Takže přesvědčit je potom, aby vynaložili nějaké úsilí, je to zvláštní, ale jako i když člověk se jim snaží vysvětlit – tak jako dobře, budeš žít na dávkách, ale zapomeň na auto, protože z dávek na něj neušetříš, nebudeš mít třeba drahej mobil, značkové oblečení, to v žádném případě, protože na to v životě z těch dávek mít nebudeš. Tak oni řeknou – to nevádí, to já nemusím mít. Protože najednou ta představa, že by je to stálo nějaké to úsilí, tak je to pro ně tak nepředstavitelný, že by to měli překonat, tu svoji lenost, tak oni radši sleví z toho, že nebudou mít mobil, že nebudou nic mít, ale budou se mít dobře, protože budou žít na dávkách. Ta rodina to ovlivňuje opravdu moc.

BP: Jak přemýšlí tyto děti o životě?

OS1: Každý přemýšlí tak, jak je mu v hlavě dáno. Je to individuální. Některé dítě v 16 letech je rozumově třeba na 12. Takže opravdu ty představy bývají naivní jako v těch 12 letech. To

dítě si myslí, že odtud odejde a bude se mít dobře. Vždycky říkám, všichni ti to přejeme, aby ses měl dobře, ale ty pro to budeš muset něco udělat. Budeš muset se něčím vyučit, budeš muset chodit do práce. Jsou děti, který jsou hnaný tím, že nechtějí být jako rodiče. A ty děti potom, když odejdou, pak klidně přijdou a řeknou, a my jsme letos s rodinou byli na horách nebo na dovolený tam a tam. Ví, že je to běh na dlouhou trať. Dítě, které pochází z rodiny, která žila na dávkách, tak pro ně končí někdy až nadstandardní materiální vybavení. Jim chybí ta motivace. Oni sice ví, že na děcáku se měli dobře, a jsou schopný klidně přijít a říct, tady jsem se měl nejlíp, jak jsem se kdy v životě měl. Je to hodně individuální.

BP: Jaký vliv má vychovatel na děti?

OS1: Tak my se stáváme téměř vším pro to dítě, pro nás je povinnost starat se o to dítě po všech stránkách, ať je to škola, ať jsou to doktoři, ať je to nákup čehokoliv a když to to dítě vidí, že my tohle všechno automaticky zabezpečujeme, tak potom i s těma svejma otázkama a představama a tím vším, co vlastně prožívají a co by chtěly a nechtěly, tak s tím potom zase automaticky za tím dospělým chodí. Vždyť oni v podstatě ani nikoho jiného nemají než nás. To jako opravdu, ta komunikace u nás je to nejdůležitější. Na rodince je 8 dětí a nedělá se nic jiného, než se jen mluví a mluví a mluví a pořád se mluví.

Příloha II – Přepis rozhovoru Os2

BP: Jak vnímají představy o životě děti v předškolním věku? (3–6)

OS2: Já si myslím, že jako každý děcko, i v rodině. Prostě to malý dítě má svoje sny, určitě. Má svoje představy, určitě. Všechno, co ho ovlivňuje, ovlivňuje i ty jeho představy a sny, že jo. Co je tady hodně špatně je to, že si tady nedokáže vysnit tu správnou rodinu. On třeba ten jeden náš klouček, kterej je tady od 9 měsíců, si vlastně ani nemůže představit tu roli tý matky a roli otce, byť tam jezdí na prázdniny, ale to je třeba jen na týden. Za ten týden nemůže pochytit, jak to v takový normální rodině chodí. Čili představa rodiny pro něj bude těžká, hodně těžká. On vnímá, že děti do školy vodí maminky a tak měl jednu tendenci mi pořád říkat mami. Vysvětlovala jsem mu samozřejmě, že maminku má jenom jednu a že já su jeho teta. Ale ta potřeba někomu říkat mami tam byla. On o to je ochuzenej, a v partnerství bude mít problémy asi velký, protože on vlastně neví funkci rodiny. Takže pro ty děcka tady je to brozně těžký, no. Ty děti v tom předškolním věku ale určitě sny mají, určitě už nějaký představy mají. Určitě si představuje, čím by jednou chtěl být, nebo tak.

BP: Co/kdo nejvíce ovlivňuje tyto děti?

OS2: Určitě jsou ovlivněný i těma dětma staršíma. Proto se snažíme ty starší děti vést tak, aby to dělaly, co nejlíp. Protože v nich se ty mladý vidí a napodobují je. A taky tak, jak má to děcko vzor v rodině, tak ony mají u nás i v nás vychovatelkách. Určitě si z nás ty děti berou hodně, tak jako ty doma si bereš z mamky, tak ty děti tady z nás. Kopírujou i ty starší děti a nás. Když budou chtít, tak si to k srdci vezmou. Tam to ani nijak jinak nejde. Taky hodně kamarádi ty děti ovlivňují. Pro někoho jsou kámoši fakt to jediný a nejvíc. Takže to, co řekne kamarád, je svatý. Takže samozřejmě ti kamarádi hodně ovlivňují ty děti.

BP: Všimáte si u takto malých dětí nějakých představ? Hovoříte o tom s nimi?

OS2: Nějaké ty představy určitě mají. To povídání je hodně spontánní, není to tak, že bych si s ním cíleně sedla, ale je to spíš takový, když se začne třeba vyptávat na některý věci, který třeba

viděl v televizi, nebo nějaký věci, na který třeba narazíme. Kreslil mi domeček, tak jsem mu řekla, at' mi nakreslí domeček, ve kterém bude bydlet, až bude velkej, a že za ním potom dojedou na návštěvu. Tak si nakreslil domeček, který měl schodiště a koupelnu a fakt to měl vymakaný. A hned si sám nakreslil svoje auto a svojí zabradu a popisoval to, jak to jednou bude mít. Takže určitě ty představy mají. Určitě si sní o tom, co jednou bude. O rodině mluvíme, samozřejmě. Ale pro něj to bude hodně těžký, když si rodinu nezažil. To můžeš mluvit a mluvit a říkat, ale pokud to nevidí a neprožije si to, tak to nemůže to dítě skoro nikdy pobrat, že jo. Je to hodně o tom, že s takto malými dětmi o tý rodině a jejich funkcích se snažíme bavit. Hlavně i při hraní. Dobrý je, když to malý dítě zatáhnou do hry starší holky třeba, který si hrajou na rodinu.

BP: Jak vnímají představy o životě děti ve školním věku? (6–15)

OS2: Tak jasně, v tomhle věku už jsou ty představy rozvinutější. Protože ty děcka už z toho mají rozum, už začínají chápat a už pochopily třeba na tom prvním stupni, proč ta rodina se lhala. Protože jsme se taky o tom bavili s dětmi. Ty mladší děti se ptaly často, jak to, že tady musí bejt a kde je máma a táta? Tak jsem jim to samozřejmě musela všechno vysvětlovat. V tý první třídě už to děcko ví, že to chce mít jinak než jeho rodiče. Dokáže si říct – takhle já to nechci a určitě to nebude takhle. A zase si povídáme o těch funkcích v rodině, jak to má fungovat, že když třeba se na nějaký dítě zlobím, tak vysvětluju, že doma by to bylo stejný. Snažím se jim vysvětlit, že to není tím děcákem, ale takhle domlouvají i rodiče doma svým dětem. Prostě se jim snažím ukázat, že to není tím, že jsou v děcáku, a že děcák je nějaký ústav, kterej má svůj řád. Hodně jim dávám příklady ze své rodiny, že tam to takhle prostě taky funguje. Takže jo, myslím si, že tyhle děti už mají ten smysl rozvinutější, už ty plány mají propracovanější a čím jsou starší, čím více se blíží k opuštění té základky, tím více mají větší představy o tom, co by chtěly dělat, jak by to chtěly dělat. Na tom prvním stupni jsou ještě takový sny, ta touha mít maminku a tatínka, a nebo potom taky to, že sami budou mít svoji rodinu. Je to takový ještě to bezký snění, že jednou budou maminky a tatínkové, ale čím jsou ty děti starší, tím jakoby mají větší hrůzu z toho. Samozřejmě to jde vidět i v těch vztazích, když začnou chodit s holkama nebo klukama, tak už se tady ukazují ty problémy. Oni ty vztahy naváží strašně rychle, ale strašně rychle taky ty vztahy končí. Málokdy vydrží, protože to, co viděli v tom raným dětství doma, to nebylo většinou dobře, ale tak jakoby to v sobě mají, a jak se chovat v tom vztahu

neví, jsou v tom brozně zmatený, no. Takže i ty představy jsou tímble hodně ovlivněný, že oni mají z toho strach, aby to zvládli. Oni mají furt ten pocit, že oni selhávají, a to je špatně. Prostě se je snažíme vést k tomu, že oni jsou dobrý, že nejsou zlí, nejsou špatní, ale že musí být prostě jenom trošku víc důslední a musí být i na sebe trošku víc přísnější, ale že nejsou v tom jádru špatnej nikdo. Takže jo, ty představy děti už mají. A ten smysl všechny ty děti vidí v tom, nebejt jako jejich rodiče. Většina z těch dětí to maj zasutý v hlavě. V tý osmý, devátý třídě se taky soustředí hodně na to, že se chtějí vyučit a mít prostě nějakou školu a od toho se odvíjí mít dobrou práci a tak.

BP: Jak vnímají děti ve školním věku svojí současnost i budoucnost?

OS2: No, když budu mluvit o mých dětech, na mý rodince, tak to vnímají celkem pozitivně všechny děti. Oni cítí, že jim ten domov dává zázemí, dává jim klid, dává jim kupodivu i soukromí. My se snažíme, aby ty děti na celým domově to svoje soukromí měly. Je to těžký, protože při tom množství dětí... ale i vychovatelky mohou kdykoliv na pokoj, že jo. Ale samozřejmě se snažíme klepat, hlavně u těch větších dětí, a taky k tomu vedeme děti, že nesmí bez povolení do cizího pokoje. Snažíme se jim hlavně zabezpečit i to soukromí no, aby se tady cítily ty děti dobře, aby věděly, že tady mají to zázemí a to bezpečí a že tady v klidu můžou dostudovat. Jako jsou děti, který to samozřejmě necejtí dobře, jo, protože my vychny je furt buzerujeme, že jo, ale to jsou děti většinou kolem tý puberty. Ale děti na domově, který to vnímaj jako vězení, je tu minimum. Většinou jsou tu děti, který to tu vnímaj pozitivně a mají to tu rádi. Vnímají to tady i jako doma, ne třeba jako svůj hlavní domov, protože to většinou popisujou, že u mámy je doma, ale vnímají to tady jako svůj druhý domov. Vždycky říkají, máme to tu jako doma. I když jsou třeba potom u rodičů a přijedou, tak mi kolikrát ty děti říkají, že se sem zase strašně těšily. Takže si nemyslím, že by to tu bylo brozný. Fakt to většina dětí vnímá, to že jsou tady, jako posun k lepšímu ve svým životě. Protože spousta z nich zažilo hodně špatnýho v tom raným dětství, a samozřejmě se to zase časem stírá. Pak najednou jsou to zase ty úžasný maminky, a že to ty maminky nezvládly, tak za to nemůžou. Tak to taky tam je, že ty děti zapomenou na to špatný. Občas jim to ale připomenu, protože si myslím, když ty děti to ví, že je to ze strany tý matky nebo otce, že proto tady jsou. Kdyby si zase idealizovaly ty rodiče, tak by zase cítily vinu v sobě, a to je špatně. Ony musí vědět, že to není jejich chyba, ale chyba rodičů. Protože tady jsou většinou děti opravdu ze sociálních důvodů, ne proto, že by kradly nebo tak.

BP: Kdo/co nejvíce děti ovlivňuje?

OS2: *Je to hlavně o tom, jak to má v hlavě srovnaný, jaký má IQ, o té dědičný zátěži. Protože ty děti, třeba ty cikánský děti, můžou být úplně zlatý, ale přijde třeba puberta a zlomí se to a začnou být darebáci, zloději a tak. Hrozně moc faktorů ovlivňuje to dítě, jestli bude potom fungovat, nebo ne. Samozřejmě i ta vůle, chtít se z toho vybrabat. Myslím si, že to je právě smysl všech dětí, vybrabat se z toho a nebejt tam, kde jsou rodiče. Oni chtějí mít rodiny, mít děti, chtějí se o ně postarat. Nikdy by nechtěli svoje děti strčit do domova, jo, jenže ten život s nima potom taky zamotá všelijak. Řekla bych taky, že čím starší dítě sem přijde, tím je to jakoby narušenější, to jeho chování a jeho vnímání světa, protože oni vlastně potom, když už žijou pomalu na té ulici nebo ti rodiče, jak se nezajímají, a ty děti si dělají, co chtějí, a ty děti se dostanou sem, tak najednou to cejtí jako brozný omezení svobody, jo. A vlastně to mají za zlý tady bejt. I když třeba nevyvádějí, snaží se tady tak nějak fungovat a přežít to tu, ale mají to jakoby jako vězení. Už mluví jen o tom, jak se těší až vypadnou, až bude zase ta svoboda a budou si moct dělat, co chtějí. A když sem přijde už menší dítě, tak samozřejmě si každéj řekne, no dobře, ale ta rodina, to je přeci základ. Čím déle je dítě v rodině, tím je to lepší pro to děcko. Vždyť to je ale úplně zcestný, ne? Pokud ta rodina není funkční, pokud jsou ty rodiče alkoholičci a promiskuitní a já nevím, co ještě všechno, tak to přeci nemůže dát dítěti dobrej základ. Tak si myslím, že dětskej domov je určitě lepší než tableta nefunkční rodina.*

Když potom přijde malý děcko, tak ho naučíte tomu sociálnímu chování a odchází od nás s lepší výbavou, než kdyby šlo z té rodiny. Když jsou malý děti, tak v nich můžeš vypěstovat i trochu ten pocit zodpovědnosti, i vůči sobě. Naučí se mít rádi sami sebe. Většina těch dětí si dává za vinu to, že jsou tady. Oni to málokdy daj za vinu těm rodičům, vyrůstají v tom, že za to můžou oni. Ty děti to berou jako svoje vlastní selhání, přestanou se mít rády, tudíž i v tom životě potom jako to neřešej, jestli se bude dít něco špatně. Prostě chtějí najednou si jenom užítvat a nechtějí ani nic slyšet, ani vidět, ale nekončí to dobře. Když to dítě přijde zrovna, můžeš s tím dítětem na tom pracovat, aby se mělo rádo a že to není jejich vina.

Když ti přijde děcko ve 14 letech, tak to je hotovej člověk. Když takhle přišla jedna slečna, už asi v 11 letech, je tu 6 let, a my jí nebyly schopny naučit umývat si ruce po záchodě, prostě nemá tyhle návyky. No, ale jinak na tom prvním stupni u těch dětí jsme teda největším vzorem my a i ten strejda, kterej má třeba bezký auto, a tak si děcka řeknou – já, takový bych taky jednou chtěl, takový si taky pořídím! Takže tam ony to taky vidí jo, že třeba strejda jezdí na do-

volenou, na hory, tak o tom taky mluví, jak budou jezdit. No, takže v nás dospělých vidí ty vzory taky. Na tom druhým stupni už děti dávají na ty kamarády. Učitelé tam hrají taky určitou roli, ale řekla bych, že největší roli hrajeme my jako vychovatelé a potom ti kamarádi. Rodina je až někde v pozadí, protože tím, že ta rodina selhala, tak už ju tolik nevyhledávají. Každopádně si myslím, že ty děti už to vnímají, že takhle teda ne.

BP: Hraje v představách o životě roli rodina dítěte?

OS2: V každém případě to ovlivňuje ta rodina. Když vidí tu dysfunkční rodinu, tak si řeknou – takhle ne! Čili to je ovlivňuje pozitivně taky, protože až od nás odejdou, tak chtějí začít jinak a chtěou to prostě tak, aby takhle neskončili. Někteří samozřejmě bobužel končí jak jejich rodiče, protože to prostě nezvládají, nebo nedokáží být jiní. V tom počátku si ale přejí, aby to bylo všechno jinak než v těch rodinách, ze kterých přišly. Důležitý je, aby prostě pochopili, že ta rodina nefunguje a že je to špatně, a od toho se odráží i jejich budoucnost. Jak si budou plánovat svůj život, jaký smysl budou naplňovat.

BP: Jak vnímají představy o životě adolescenti? (11–20)

OS2: Tam jsou ty představy takový, bych řekla, že chtěou mít dobrou práci za hodně peněz, ale aby se moc nenadřeli. Chcou mít aspoň svůj byt, když ne barák, a hned auták samozřejmě, jo. No, tak to si myslím, že spíš ti kluci. Holky to mají spíš tak, že ne, že by se bály práce, kde se namakají, ty se tý práce zas tak nebojí. Ty přemejšlí spíš o tom, aby vůbec nějakou měly. Ten bytčěk, to je jejich nejvíc vysněný, a samozřejmě toho prince na bílém koni. Toho tam vidí všechny, že potkají toho svého prince, kterej je bude zaštitovat a bude na ně hodnej a starat se o ně. Vidí taky to, že upřednostňujou ten vztah, že jim třeba ten kluk pomůže, když nebudou moct najít práci a tak. Ti kluci spíš vidí ten auták než tu babu, ti to vidí až pak. Jejich hlavní smysl je dokončit taky tu školu, ten učňák nebo tu střední. To je jejich hlavní sen. Potom tu další budoucnost zatím tolik neřeší, teď se soustřeďujou hlavně na to teď se doučit, zvládnout tu školu. Někteří to mají tak, že zase zvládnout to tady, přežít to tady. Pár jich takových je, že to mají nastavený tak, že jak jim padne 18, tak odejdou. Jsou to ale většinou ty děcka, který už chtěou tu svobodu a který trošku věděj, že se vrátí do té rodiny, nebo že je ta rodina může nějakým způsobem zajistit, i když to říct úplně nemůžu, protože většina těch rodin nejsou schopný

je zajistit. Ale vnímají to tak, že konečně vypadnou. Ale těch dětí tady není tolik. Většina dětí jsou spokojení, chtějí tu školu dodělat a některý tu školu schválně natabujou, protože se bojí odejít, bojí se té samoty a toho vstupu do samostatného života. To je taky důvod, proč se ty holky hned na někoho upnou, protože pak nemají pocit, že jsou na to úplně samy.

BP: V čem vidí svůj smysl?

OS2: Záleží to taky na té rodině, ze které pochází. Jsou takový děti, který pochází třeba z rodiny, která žila jenom z dávek, tím pádem oni neměli jinej vzor než to, že se můžou mít dobře, i když nebudou nic dělat. Pak jsou děti, který pochází sice ze sociálně slabý rodiny, ale rodiče aspoň do nějaký práce docházeli. To pak ty děti viděly aspoň to, že ti rodiče docházeli do nějakého zaměstnání a mají aspoň nějaký vzor. Takže to záleží taky na tom, no. Hodně dětí je tím ovlivněno, že svoji budoucnost vidí tak, že taky budou na dávkách. Teď taky je průšvih, že ty děti, který mají nějakou lebkou mentální retardaci nebo dysfunkci, přišly na to, že když budou hodně šikovný, tak vlastně zažádají o invalidní důchod. Takže oni budou mít důchod a budou pobírat nějaký ty peníze a nebudou muset pracovat.

BP: Jak přemýšlí tyto děti o budoucnosti?

OS2: Je to zase o tom, že ty děti si představují, že budou mít funkční rodiny, že budou mít práci a aspoň nějaký slušný bydlení. Ty představy tady jsou, a ta realita je potom jiná, a ta se odvíjí zase od toho, jak to dítě moc chce, nebo nechce. Nebo taky je to o možnostech a o štěstí, na koho narazí. Takže jako, jdou děti od nás, a když se nepodaří to bydlení sehnat, tak jdou třeba do domu na půl cesty. Ale to je zase, zase tam bydlí s někým cizím v tom bytě, zas je tu dodržování nějakých pravidel. Furt to ještě není to osamostatnění se.

BP: Kdo/co tyhle děti nejvíce ovlivňuje?

OS2: Hodně ty rodiny, když ví, že to dítě má vyjít z domova, toho využívají kvůli vidině peněz. Takže začnou tabat to dítě zpátky do rodiny. Hodně je taky ovlivňuje strach z odchodu z domova. Každý to dítě, který má odejít, má obavy. Každý to děcko se bojí. Některý to děcko se z toho odchodu těší, ale to jsou ty děti, který to tu vnímají za trest, a jsou tady jenom chvíli a vadí jim, že tady musí dodržovat určitý ty pravidla a nějaký režim. Ale většina dětí se bojí,

jestli to samy zvládnou. Bojí se toho, že zůstanou úplně samy a taky ví, že už to nebude o tom, že přijdou tady k okýnku a dostanou teplý oběd, ale ví, že budou muset všechno samy. Ale to by mělo každý dítě strach z toho, jestli to zvládne. Ty děti se prostě bojí, protože ten život se s nikým nemazlí a ty děti to ví. Ale mají právě ten smysl, co jsem ti říkala, že nechtějí dopadnout jako ti jejich rodiče, ale mají strach, že to tak bude. Bojí se, že to nezvládnou a že spadnou do toho, kde jsou jejich rodiče a z toho mají největší hrůzu. Nejhorší je, když se to dítě nenávidí, to jsou pak schopný samy sobě ubližovat, jo. Tím, že se nenávidí za to, že jsou v děcáku, to je šílený. Takže tam, když se nám podaří tohle otočit, aby to to dítě vidělo tak, jak to je, že za to opravdu nemůže, a pak jako to dítě, když si začne věřit a začne věřit, že je vlastně v pohodě, pak má šanci něco dokázat. Pak má právě šanci si ty své sny a ten svůj smysl nějak naplnit, uskutečnit. To, že si řekne – tak, a já dostuduju, a já si tu práci najdu a já si budu žít prostě jiným životem, pak ta naděje tam je, že to dítě se chytne. Ale musíme ho přesvědčit, že ono je v pohodě. Ale je to těžký, protože někdo to má v sobě hluboko zakořeněný. Proto je nejhorší, když k nám to dítě přijde pozdě. Ty ho můžeš naučit říkat dobrý den, děkuju, prosím a umývat si ruce po záchodě, ale to, že to dítě dosud vidělo, že se dá žít z dávek, to tam prostě je a to se pak těžko láme.

Příloha III – Přepis rozhovoru Os3

BP: Jaké mají představy o životě děti v předškolním věku? (3–6)

OS3: *Oni ty představy vlastně ještě moc nemají, ale hodně se vidí ve starších dětech nebo v sourozencích. Když je starší sourozenec fakt dobrej fotbalista, tím pádem mi to dítě je schopný básnit o tom, jak dobrej fotbalista jednou bude. Jsou to takový snový představy, dětské představy o tom, co by jednou chtěli být.*

BP: Kdo/co nejvíce ovlivňuje tyto děti?

OS3: *Když se jedná o takhle malé dítě, samozřejmě ho nejvíce ovlivníme my jako vychovatelky, protože to znamená, že to dítě je tady fakt od malička. Takže největší vliv na něj máme my. Máme tu dítě od 9 měsíců a toho jsme ovlivnili vážně nejvíce my, ale i děti okolo a hlavně sourozenci. On svoje rodiče prakticky neznal, a když ti rodiče přišli na návštěvu, tak byl odtažitý. No takže my jsme museli postupně dělat kroky takový, že jsme postupně ho seznamovali s těmi rodiči, aby aspoň trochu měl k nim nějakou vazbu. On to potom hodně kopíroval od svých sourozenců, že vlastně o rodičích mluví jako o mámě a tátovi, a když jedou domů, tak i sám říká – jo, jedu domů. I když vlastně rodiče si absolutně nemůže pamatovat, protože jsme ho vážně od kojence vychovávali my. Ale sourozenci třeba říkali – hele, táta přijede, máma přijede! – tím pádem on je pojmenovává jako máma a táta. Ten model prostě vidí od těch svých sourozenců a hlavně od nás, no.*

Nejvíce je tedy ovlivňují sourozenci, to stoprocentně, a my teda hlavně. A že se s nimi bavíme.

BP: Všímate si u takto malých dětí nějakých představ o životě? Hovoříte o tom s nimi?

OS3: *Dřív jsme vedli takový rozhovory. Děcka měly strašně rády, když jsme si tady posedali a začali jsme si povídat a každéj mohl říct svoje pocity a různý témata se řešily – o životě – a nasmáli jsme se a prokecali hodiny. Vlastně celá ta naše rodinka, takže děti různého věku*

BP: Jaké představy o životě mají děti školního věku? (6–15)

OS3: *Ony ty děti, si myslím, že tady žijou tak jako bezprostředně. Já myslím, že je to jak v rodinách. Jako tady ty děti, většinou když se jich ptáme – tak čím bys chtěla být? – nebo tak něco, no tak říknou třeba policajtkou, protože má třeba vzor v tom bráchovi. Když se pak má ale učit, tak na to kašle, takže je zase motivujeme my, že takhle se policajtkou nestane, že to dělá pro sebe a že by se měla učit. Hlavně je motivujeme k té škole, to je to nejdůležitější. Je to prostě jako doma, ty děcka, ony pořádně ani neví, co je jejich smysl. Pak je směřujeme hlavně my, samozřejmě se jich ptáme, co by chtěly dělat, co by je bavilo, povídáme si o tom s nimi, jaký třeba ze školy bude mít uplatnění a tak. O všem si s nimi samozřejmě povídáme a v tomhle věku se soustředíme hlavně na školu, protože si vybírají určitý obor, který pak prakticky budou dělat celý život a celý život je to bude ovlivňovat, takže se nejvíce soustředí na školu a výběr oboru. S těmi dětmi se prostě bavíme, říkáme jim možnosti uplatnění a jak budou pracovat.*

BP: Jak vnímají současnost?

OS3: *Já vidím u těch některých dětí, jak jsou uvnitř sebe strašně nešťastný. Jsou kolikrát léčený psychiatricky, psychologem a podobně, a i přes ty jejich výbuchy vzteku a tak si myslím, že jsou uvnitř nešťastný a to je jen jejich způsob vyjádření té bolesti, která se v nich bromadí. Smysl si najdou hlavně ve vztahu, a to hlavně holky. Ve vztahu a že vytvoří rodinu. Mají takový představy, že až si založí rodinu, bude všechno jinak, že ony se o tu svojí rodinu postarají. Některý mladý holky o tom už mluví třeba v 15 letech, že se těší, až budou mít rodinu a kluka, kterýho budou mít rády. Taky se tyhle děti cítí nepochopený, hlavně když je to jediný dítě vzatý z rodiny, a ostatní sourozenci třeba v rodině zůstali. To je potom boj uvnitř toho dítěte samotnýho. Jinak jsou tu ve většině spokojený a vděčný za to, že jsou vlastně v domově, protože už si začínají uvědomovat, že jejich rodina nefunguje. Hlavní, co je táhne, jsou taky jejich záliby, to dítě musí vědět, kam jde, kam směřuje, a zrovna tohle je ten věk, kdy dítě začíná poznávat samo sebe. Začíná poznávat, co ho baví, a co opravdu nikdy dělat nechce. A to si myslím, že je důležitý, že to dítě ví, co chce dělat, a my ho v tom maximálně podporujeme. Ať už je to sport nebo zpěv nebo cokoli. Hlavně, že mají něco, co je baví a naplňuje.*

BP: Kdo/co nejvíce ovlivňuje tyto děti?

OS3: *Tak nejvíce je zase ovlivňujeme my. Hovoříme s nimi o všem, tak jako rodiče. Je důležité, aby si každý to dítě našlo nějakou sdílenou dušičku, ke které přilne a věří jí. Motivujeme je, ať je to právě výběrem školy, nebo aby se hodně učili, v jejich zájmech, v čem jsou šikovný. Hlavně je učíme i základním návykům, který mnozí děti nemají. Umývat si ruce po WC, sprchovat se každý den, učíme je uklízet a starat se o domácnost a sebe. Chovat se k sobě bezky a navzájem se respektovat. Pak je samozřejmě hodně ovlivňují ti sourozenci a tady začíná věk, kdy dávají hodně na kamarády. Tráví s nimi většinu času, navštěvují je i doma nebo ti kamarádi tady. Dobrý je, že naše děcka můžou fakt ven mezi děti a začlenit se tady bezproblémově do společnosti. Hlavně u těch rodin mají šanci vidět, jak to tam funguje a pokud si najdou nějaký dobrý kamarády, tak je to jen velký plus, protože se vlastně učí od sebe navzájem.*

BP: Hraje v představách o životě roli rodina?

OS3: *Já si myslím, že ta rodina je tady až tak na třetím, čtvrtém místě. Ty děti si samozřejmě plně neuvědomují, že jejich rodina je dysfunkční a podobně, ale už si začínají právě tyhle problémy připouštět a přemýšlet nad tím. Že jim doma na prázdninách není třeba tak dobře jak tady v děcáku. Pak je důležitý o tom s nimi zase mluvit. Vysvětlovat jim, proč nemůžou být v rodině a proč ta rodina nefunguje. Hlavně nejdůležitější je, aby si ty děti přestaly myslet, že za to můžou ony, za to, že jsou v děcáku. Spousta dětí si myslí, že je to právě jejich vina, a ti rodiče jim to i dost často říkají, protože jim máma těžko řekne, že jsou v děcáku proto, že furt chlastá. Takže oni sice tu svoji mámu, a popřípadě rodinu, milují. Tak jasně, furt je to máma a pocit tý rodiny, to oni potřebují. Ale na druhou stranu si začínají uvědomovat, že takhle by žít nechtěli a že něco není úplně v pohodě.*

BP: Jaké představy o životě mají adolescenti?

OS3: *Myslím si, že největší vnitřní přání těch dětí je hlavně nedopadnout jako jejich rodiče. Ale bobužel, některý k tomu stejně pak směřují. Nevím, jestli se budu dobře vyjadřovat o tom systému. Nevím, jak jinde, ale u nás děti se mají vážně materiálně dobře, až nadstandard. Průměrná rodina tohle třeba ani nemá, no a samozřejmě, když pak tady žijou nějakou dobu, tak oni si lehce na to zvyknou, no a když se pak odstěhují, tak zjistí, že ona ta realita je úplně*

jiná. Ne, že by to oni nevěděli, oni to ví, když odejdou, že tohle skončí a bude to na nich. Proto my je třeba vedeme i k různým brigádám, aby ráno vstali a šli si vydělat, aby zjistili, co to obnáší. Je to jediné dobře, že ty děti mají zájem o brigády. Už tím se učí zase i jiným povinnostem a nějakým pracovním návykům. Některý ty děti to všechno berou jako samozřejmost, že mají všechno, ono to taky záleží, z jaký rodiny jdou. Když jdou z rodiny, kde se žilo na dávkách, tak i ty děti nemají sebemenší motivaci pro něco se snažit, když ví, že tohle všechno můžou mít i bez hnutí prstu.

BP: V čem vidí svůj smysl?

OS3: Smysl vidí především v tom, že by se chtěli mít dobře a rozhodně líp jak jejich rodiče, že nechtějí být jako oni. Ale některým to stejně nevyjde a sklouznou ke způsobu života, jaký žijou jejich rodiče. Protože tady je nastavená nějaká latka, no a oni, když odejdou z domova, tak najednou vidí a cítí tu svobodu. Ale některý se udrží, některý to vážně motivuje, že tak špatně dopadnout nechtějí. Taky strašně moc záleží na tom, kdy to dítě sem přijde, samozřejmě hodně záleží na jejich inteligenci a na tom, jak si to srovnají v hlavě. Těch faktorů je tam moc a moc a myslím si, že i jako to, jak je vedeme, jak si s nimi povídáme, to, jak to přijímají a vnímají a hlavně na těch dětech jak jsou vybavený i tou empatií a podobně. Myslím, že tyhle děti už si uvědomují tu pravdu o svých rodičích a nejvíce je ovlivňuje rodina, ale v tom smyslu, že je to pro ně odstrašující případ.

BP: Kdo/co nejvíce ovlivňuje tyto děti?

OS3: Mají určité obavy z toho, že budou odcházet z domova. Už jsou v takovém vlastně věku, kdy je čeká odchod z domova a to je ovlivňuje asi nejvíce. Třeba tak čtvrt roku před odchodem. Bojí se, jsou nervózní, výbuchy vzteku a podobný projevy. Potom to ale sami přiznají, že se prostě bojí. Když odchází, tak si uvědomují, že to bude všechno na nich a bojí se hlavně toho vlastního zklamání, no.

Důležitý je zvládnutí té puberty. Kdy ten puberták potřebuje vést, ukazovat nějaké hranice a směr. Ale určitě s ním nesmíte zápasit, určitě proti nepůjde jako beran, já ho můžu vést, můžu ho pochopit a to je asi to hlavní.

Geny jsou silnější jak výchova! To jsem opravdu poznala, tady jsou různé poruchy chování, nefunkční rodina, různé faktory, co to dítě ovlivní. My se je snažíme vychovat, ale geny fakt nevymlátíš! To je prostě síla, kterou neovládneš. Ono jim možná něco zůstane v hlavě, ale geny jsou prostě silný.

Příloha IV – Přepis rozhovoru Os4

BP: Jak vnímají představy o životě děti v předškolním věku? (3–6)

OS4: *Já bych řekla, že mají ty představy, protože nemají vlastně ještě ten pojem o žádných věcech, který s tím životem souvisí, tak spíš ty vysněné představy. Máme tu kloučka, který je tu od 9 měsíců a ten je tu nejmladší, a ten má třeba takový ty představy – já jednou budu mít auto, já jednou budu mít dům. Přitom jeho rodiče teprve před nedávnem dostali sociální byt. Spíš má takovou představu, že nebude jako mamka s tatškou, ale že jednou bude mít všechno. To spíš je takový vysněný no, že to ještě není takový úplně reálný, i když se o tom bavíme, tak mu vždycky říkám – to se nejdříve musíš hodně učit, aby jsi měl dobrou práci, protože bez učení nebudeš mít dobrou práci. Tohle všechno mi je schopný odkývat, protože je zatím ještě ve školce, a má zatím takovou představu, že se mu bude všechno lehce plnit.*

BP: Kdo/co nejvíce ovlivňuje tyto děti?

OS4: *Nejvíce ho ovlivňuje to, že je tady v dětském domově. Je pozdě, když ty děti přijdou ve 13 ve 14, tam už je to hodně ovlivněný rodinou, výchovou, a geny dělají samozřejmě taky hodně. Ale už třeba ví, jak ty děti od těch svých kamarádů a příbuzných fungují, ale vlastně ten náš malej klouček, který tady žije od 8 měsíců, nebude mít žádný model rodiny, tak, jak má rodina vypadat, jak má fungovat.*

To dítě tady především cítí zázemí, to si myslím, že je důležité, že to dítě tady cítí, že tady má svoje zázemí a kdyby se mu cokoli dělo, tak že vlastně vždycky jsme tady pro ně.

Hodně je ovlivňují i sourozenci, když v domově nějaké má. Vidí v nich vzor a chtějí být třeba jako starší brácha. Když si dítě vysní nějaké povolání, něco, čím by chtělo být, tak mu vysvětlujeme co to povolání obnáší.

BP: Všímate si u takto malých dětí nějakých představ? Hovoříte o tom s nimi?

OS4: *Dobré je, že ty děti se přátelí i s jinými dětmi z rodin. To je veliké plus, protože mohou nahlédnout do té fungující rodiny. Navštěvují se navzájem, kamarádi chodí za našimi dětmi*

sem na domov a naše děti zase navštěvují své kamarády u nich doma. Vidí, že ti rodiče musí chodit do práce, aby svému dítěti mohli koupit hračky. Bavili jsme se takhle s těmi menšími dětmi o těch hračkách, protože nám ten jeden klouček povídal o tom, jak jeho kamarád dostal nové věci, co mu tatínek všechno koupil, a co už má, a tak. Pak je na nás, abychom mu vysvětlili, že ty hračky mu může tatínek koupit, protože chodí do práce a vydělává peníze na to, aby to mohl koupit. Taky se bavíme s těmi dětmi o různých povoláních, vysvětlujeme jim, co dělá taková kadeřnice, dělník, doktor, učitel a podobně. To je důležité, aby to dítě dostalo nějakou všestrannost, co se týče informací, a pak díky tomu, že poznává sám sebe, si může vybírat. Tyhle menší děti tomu všemu spíš ještě naslouchají.

Když si dítě vysní nějaké povolání, něco, čím by chtělo být, tak mu vysvětlujeme, co to povolání obnáší, že se jednou musí dobře učit, motivujeme ho k tomu a hlavně vedeme.

BP: Jaké mají představy o životě děti ve školním věku? (6–15)

OS4: Chtěly by mít jednou svůj byt, svůj dům, třeba si vysní i farmu. Ale furt mi to přijde, že jsou to takový vysněný představy, který v nich samozřejmě podporujeme, ale vysvětlujeme jim všechny skutečnosti okolo. Co pro to budou muset udělat, že se budou muset dobře učit a tak podobně. Chtějí se mít prostě dobře, představují si, že všechno půjde lehce. Ale je to dítě od dítěte, no, každý má ty představy samozřejmě jiný. Taky záleží na tom, kdy sem to dítě přijde a jak moc je ovlivněný tou patologií v rodině, ze který přichází.

BP: Jak vnímají budoucnost ale i současnost, ve které jsou?

OS4: Ty představy do budoucna mají ještě hodně zkreslené, že půjdou tady z domova a budou si vydělávat, budou mít vlastní byt, ale ještě nemají reálnou představu, kolik stojí nájem, kolik stojí jídlo a tak. Takže z těch mladších dětí mají ty představy o tom, že budou mít svůj byt, své všechno. V tomhle věku si myslím, že je pro ně především důležité vědět to, že tady mají to svoje zázemí, tu jistotu toho domova. Protože v rodině tohle neměli, a proto jsou tady – a tohle si oni už uvědomují. Spíš tady ta jistota, že už to tady berou jako doma. Ty dlouhodobější děti, které tady žijí, už to berou jako samozřejmost. Berou to tady jako tak, že je to domácí prostředí. I když je to už ta 7. , 8. třída, tak si uvědomují, že tady mají to bezpečí, protože si uvědomují, že doma ne.

BP: Kdo/co nejvíce ovlivňuje tyto děti?

OS4: *Nejvíce ho ovlivňují zase vychovatelé a kamarádi. U kamarádů je to zase o tom, že ho mohou navštěvovat v tý jeho rodině, že má šanci vidět, jak to v rodině funguje. Nebo to od těch kamarádů slyší. A já bych to řekla i tak, že to dítě, když vychovatelka něco řekne a ono třeba si myslí svoje, nebo nějak odsekne a tak, tak pak i to dítě pozoruju, jak si moje slova pamatuje, nebo jak se snaží třeba i ovlivnit zase jiné dítě v tom domově. Když je někdo třeba moc sprostěj nebo drzej, tak přijde jiné dítě a řekne třeba, hele, takhle před tetou nemluv. Takže ony ty děti se dost ovlivňují i mezi sebou. No a taky je samozřejmě ovlivňujeme my, učíme je k domácím pracím, o víkendech si vaříme, máme služby na úklid a tak. To dítě vidí, že si musí okolo sebe uklízet, starat se o sebe, o svůj pokoj a svoje zázemí, kde bydlí, no.*

BP: Hraje v představách o životě roli rodina dítěte?

OS4: *Tady v tom věku bych řekla, že na ty prázdniny ještě stále chtějí, protože pořád je to pro ně ta máma a táta a ta rodina, ale vědí, a mají tu jistotu, že se sem zase vrátí, a když to tak řeknu, tak vědí, že tady bude zase ta teplá sprcha, teplé jídlo, čistá postel. Ale jinak bych řekla, že ta rodina u nich nehraje tak velkou roli. Ty děti ke svojí rodině táhnou, je jim smutno, idealizují si ji a milujou je, ale začínají si také uvědomovat, že ta rodina nefunguje tak, jak by měla. Máme tu jednoho kluka, kterého přivezli ze strašných podmínek. Skříň měl někde na dvoře, postel měl jen matraci někde na zemi, kde spali všichni. Přivezli ho nám sem jako malou smradlavou kuličku a dneska o sebe tak dbá, tak se o sebe stará, aby vypadal dobře. Nejvíc, na co se těší, je to, až se doučí a přiveze tý rodině ukázat výuční list a obrátí se na patě a půjde zase pryč. To je třeba pro něj největší motivací, chtít být jiný jak jeho rodina, ukázat jim, že on to zvládnul a že se to dá.*

BP: Jaké mají představy o životě adolescenti? (11–20)

OS4: *Ono je to fakt dítě od dítěte. Někteří už teď ví, že se vrátí domů. Máme tu kluka, který se teď ještě musí doučit, ale pak ví, že se vrátí k tátovi. S tátou je v kontaktu, táta ho podporuje ve škole, posílá mu peníze a podobně a na klukovi jde vidět, že normálně funguje. Chodí na brigády, rád se obléká a stará se o sebe. Je to dobré, když ty děti ví, že můžou jít do rodiny, pokud teda nějakým způsobem funguje. Pak mají takové představy, jako ten další náš kluk, který*

se těší na to, až tátovi ukáže ten svůj výučák a postaví se na vlastní nohy. Spousta dětí se odchodu bojí a přesně neví, co s nimi bude. Obavy má ale samozřejmě každý. Ty děti většinou chtějí zůstat okolo Telče třeba. Mají tu kamarády, pocit toho nějakýho zázemí a jsou tu i slečny, který si tu našly brigádu a mají přislíbenou práci. Což je pro ně také velikou motivací. Ony se doučí, a k té práci ještě dostanou byt. Což je super. Pak tady máme taky typy dětí, které ale absolutně žádné představy nemají. Přišly do domova třeba pozdě a to ovlivnění dysfunkční rodinou je silný.

BP: Jak si představují budoucnost?

OS4: Chtěli by si najít práci, byt, založit rodinu. To jsou pro ně takové nejdůležitější představy. Ten smysl je především v tom, že mají představu té dobrý budoucnosti. Tu vidinu, že nebudou jako rodiče. Že chtějí mít dobrý život.

BP: Jak vnímají tyhle děti „utrpení“?

OS4: Zrovna ten jeden kluk, kterýho nám dovezli jako malou smradlavou kuličku, o tom minule mluvil. Že je neskutečně rád za to, že se sem do domova dostal. Prý nebýt domova, tak ví, že se takhle dobře nikdy mít nebude. Mluví o tom pozitivně a je za to vděčný. To stejné i ty slečny sestry, které už mají přislíbenou tu práci, mluví o domově jako o druhé šanci pro jejich život. Též to vnímají s vděčností a taky se to odráží na jejich přemýšlení o životě a na tom, jakým směrem směřují.

BP: Hraje v představách o životě roli rodina dítěte? Ovlivňuje dítě jeho rodina?

OS4: Když se to dítě vrátí do původní rodiny, a ta rodina nebyla funkční a dobrá před tím, než šlo sem, tak se to nezměnilo. V takových případech ta rodina často dítě využívá jako zdroj peněz, které dostanou při odchodu z domova, například, nebo jen čekají, až si to dítě na sebe vezme půjčku, nebo čekají, až to dítě dostane výplatu a podobně. Ale většina těch dětí, který sem přijdou zvruba do těch 10 třeba, u těch je nejvyšší šance, že pochopí, že ta jejich rodina nefunguje a zpět se nikdy nevrátí. Pokud sem přijde dítě ve 14 nebo déle, pak to tu celé

bere jako trest a už jen čeká na ten den, kdy mu bude 18, aby se mohlo vrátit. Není tomu tak samozřejmě vždy! Ale většinou to chodí takhle.

Příloha V – Ukázka kódování

KATEGORIE č. I:

Představy o životě dětí v předškolním věku

Kód: Snové představy

OS1: *„...jsou to spíš takový snový představy, které jsou ovlivněný, já nevím, tím, co slyší, co vidí v televizi, jakého mají oblíbeného hrdinu.“*

OS2: *„Všechno, co ho ovlivňuje, ovlivňuje i ty jeho představy a sny, že jo.“*

„Ty děti v tom předškolním věku, ale určitě sny mají, určitě už nějaký představy mají. Určitě si představuje, čím by jednou chtěl být, nebo tak.“

„Kreslil mi domeček, tak jsem mu řekla, ať mi nakreslí domeček, ve kterém bude bydlet, až bude velkej, a že za ním potom dojedu na návštěvu. Tak si nakreslil domeček, který měl schodiště a koupelnu a fakt to měl vymakaný.“

OS3: *„Jsou to takový snový představy, dětské představy o tom, co by jednou chtěli být.“*

OS4: *„...nemají vlastně ještě ten pojem o žádných věcech, který s tím životem souvisí, tak spíš ty vysněný představy.“*

Představy o životě dětí ve školním věku

Kód: Rozvinutější představy

OS1: *„Takže ty děti se snaží tak nějak přiblížit tomu, co slyší tady od nás, jako od dospělých. Zeptají se třeba tety – teto, ty máš dva syny, a co ti dva tvoji synové dělají? – a takovýmble*

způsobem. A takhle oni vyzkouší každého dospělého, takže tím si taky tak trochu dělají obrázek.”

Os2: *„Tak jasně, v tomhle věku už jsou ty představy rozvinutější.”*

„...myslím si, že tyhle děti už mají ten smysl rozvinutější, už ty plány mají propracovanější a čím jsou starší, čím více se blíží k opuštění té základky, tím více mají větší představy o tom, co by chtěly dělat, jak by to chtěly dělat.”

Os3: *„...v tomhle věku se soustředíme hlavně na školu, protože si vybírají určitý obor, který pak prakticky budou dělat celý život a celý život je to bude ovlivňovat, takže se nejvíce soustředí na školu a výběr oboru.”*

„Mají takový představy, že až si založí rodinu, bude všechno jinak, že oni se o tu svoji rodinu postarají.”

Os4: *„Chtěly by mít jednou svůj byt, svůj dům, třeba si vysní i farmu.“*

„Takže z těch mladších dětí, mají ty představy o tom, že budou mít svůj byt, své všechno (...) ale ještě nemají reálnou představu, kolik stojí nájem...”

Představy o životě dětí v adolescentním věku

Kód: Jasná vidina budoucnosti

Os1: *„...děti měly hlavní metu jako mít práci, mít rodinu a dokonce tam byla slečna, která tam připsala, být prostě šťastná.”*

„...většina z nich to má nastavený dobře, že opravdu mají takový ty smysluplný body, kdy se chtějí třeba vdát nebo oženit, mít rodinu, což je hezký. Chtějí mít děti a chtějí mít dobrou práci, aby mohli tu rodinu zabezpečit. Což si myslím, že jako v 17 letech tohle vědět, pro

dítě, který přišlo z prostředí, kde to vůbec nefungovalo, si jako myslím, že je to dobrá meta. To, že si nesní takový ty sny, že bude modelka, že bude hvězda a tak.”

„Jinak největší smysl je asi v tom, že chtějí založit svoje rodiny a mít se líp, než jejich rodiny, ze kterých pochází.”

Os2: *„Tam jsou ty představy takový, bych řekla, že chtějí mít dobrou práci za hodně peněz, ale aby se moc nenadřeli. Chtějí mít aspoň svůj byt, když ne barák, a hned auták samozřejmě, jo.”*

„Je to zase o tom, že ty děti si představují, že budou mít funkční rodiny, že budou mít práci a aspoň nějaký slušný bydlení.”

Os3: *„Smysl vidí především v tom, že by se chtěli mít dobře a rozhodně líp jak jejich rodiče, že nechtějí být jako oni.”*

Os4: *„Chtěli by si najít dobrou práci, byt, založit rodinu. To jsou pro ně takové nejdůležitější představy.”*

KATEGORIE Č. II:

Ovlivňující faktory v představách o životě u dětí v předškolním věku

Kód: Chybějící model rodiny

Os1: *„Naše děti mají určitý problém, když se mají do té společnosti zařadit, protože vlastně ta rodina to do nich nevložíla, nějakou tu zodpovědnost nebo smysl pro zodpovědnost...”*

„Ale u nás ty děti většinou ten vzor v rodičích mít nemůžou, jo, protože tam to prostě v té rodině nefunguje.“

Os2: „Co je tady hodně špatně, je to, že si tady nedokáže vysnit tu správnou rodinu. On třeba ten jeden náš klouček, kterej je tady od 9 měsíců, si vlastně ani nemůže představit tu roli tý matky a roli otce...”

„Za ten týden nemůže pochytit, jak to v takový normální rodině chodí. Čili ta představa rodiny pro něj bude těžká, hodně těžká.”

„...on je o to ochuzenej a v partnerství bude mít problémy asi velký, protože on vlastně neví funkci rodiny.”

„O rodině mluvíme, samozřejmě. Ale pro něj to bude hodně těžký, když si rodinu nezažil.”

„Je to hodně o tom, že s takto malými dětmi o tý rodině a její funkci se snažíme bavit.”

Os3: „Máme tu dítě od 9 měsíců a toho jsme ovlivnili vážně nejvíce my...”

„On svoje rodiče prakticky neznal...”

„On to potom hodně kopíroval od svých sourozenců, že vlastně o rodičích mluví jako o mámě a tátovi a když jedou domů, tak i sám říká – jo, jedu domů.”

Os4: „...ale vlastně ten náš malej klouček, který tady žije od 8 měsíců, nebude mít žádný model rodiny, tak jak má vypadat, jak má fungovat.”

Ovlivňující faktory v představách o životě u dětí ve školním věku

Kód: Kamarádi z rodin

Os1: „Potom zase mají kamarády, za kterými chodí, protože naše děti, jak nejsme dětský domov se školou, tak naše děti mají ten pohyb volnější, takže naše děti ony chodí samy do zájmo-

vých kroužků, chodí samy do školy a mají tam spoustu kamarádů, za kterými třeba i chodí domů na návštěvu nebo ti kamarádi sem za nima. To znamená, zase sledujou, jak to tam v tý rodině může ovlivnit něco takovýhlelo.”

Os2: *„Na tom druhým stupni, už ty děti dávají na ty kamarády.”*

Os3: *„...a tady začíná věk, kdy dávají hodně na kamarády. Tráví s nimi většinu času, navštěvují je i doma nebo ti kamarádi tady. Dobrý je, že naše děcka můžou fakt ven mezi děti a začlenit se tady bezproblémově do společnosti. Hlavně u těch rodin mají šanci vidět, jak to tam funguje a pokud si najdou nějaký dobrý kamarády, tak je to velký plus, protože se vlastně učí od sebe navzájem.”*

Os4: *„Dobré je, že ty děti se přátelí i s jinými dětmi z rodin, To je veliké plus, protože mohou nablédnout do té fungující rodiny. Navštěvují se navzájem, kamarádi chodí za našimi dětmi sem na domov a naše děti zase navštěvují své kamarády u nich doma. Vidí, že rodiče musí chodit do práce...”*

„U kamarádů je to zase o tom, že ho mohou navštěvovat v tý jeho rodině, že má šanci vidět, jak to v rodině funguje. Nebo to od těch kamarádů slyší.”

Ovlivňující faktory v představách o životě u adolescentů

Kód: Věk příchodu do DD

Os1: *„...většina těch dětí, který sem přijdou zavčasu, zhruba do těch 10 třeba, u těch je nejvyšší šance, že pochopí, že ta jejich rodina nefunguje a zpět se nikdy nevrátí. Pokud sem přijde dítě ve 14 nebo déle, pak to tu celé bere jako trest a už jen čeká na ten den, kdy mu bude 18, aby se mohlo vrátit.”*

Os2: „Některý to děcko se z toho odchodu těší, ale to jsou ty děti, který to vnímají za trest, a jsou tady jenom chvílku a vadí jim, že tady musí dodržovat určitý pravidla a nějaký režim.“

Os3: „Taky strašně moc záleží na tom, kdy sem to dítě přijde...“

Os4: „Vždycky to hodně u našich dětí ovlivňuje to, jak brzy se sem dostaly.“

„Když sem to dítě přijde v 16 letech, tak je to o tom, že mě sem dali, a koukám, jak bych tady odtud zdrbnul...“

„...jednak to nese taky ten věk, těch 15–16, kdy všechno je trapný pro ně, ale to dítě už si tady nezvykne. Prostě pro to dítě je to trest, ono je tady za trest a ono tady musí vydržet, než mu bude 18.“

KATEGORIE Č.III:

Smysl života dětí v předškolním věku

Kód: Vysněný život

Os1: „To je takový to momentální, co to dítě ovlivní, i když od té reality je to vlastně vzdálený třeba na hony, že jo. Tam prostě ten rozum není nastavený ještě tak, aby rozumově byl schopný si říct, já asi těžko někdy budu kosmonautem, protože to by pro mě bylo strašně těžký...“

Os2: „Prostě to malý dítě má svoje sny, určitě. Má svoje představy, určitě.“

„Určitě sní o tom, co jednou bude.“

Os3: „Jsou to takový snový představy, dětské představy o tom, co by jednou chtěli být.“

Os4: „Máme tu kloučka, který je tu od 9 měsíců a ten je tu nejmladší, a ten má třeba takový ty představy – já jednou budu mít auto, já jednou budu mít dům, že jednou bude mít všechno.“

Smysl života dětí ve školním věku

Kód: Být lepším

Os1: „My tady teď máme jednoho kluka, kterej sem přišel, bylo mu 11 a přišel, je z romský rodiny a přišel dost zbídačenej, protože v tý rodině se k němu opravdu nechovali bezky. Je zajímavý, že on má asi 2 sourozence a ti v rodině zůstali, ale on jedinej musel sem. Přišel sem, a jako zvyknul si tady, a řekla bych, že jako docela na tu rodinu zanevřel a ten právě to v sobě má, že řekne právě, já takovej nikdy nebudu jako oni.“

Os2: „Takže jo, ty představy děti už mají. A ten smysl všichni ty děti vidí v tom nebejt jako jejich rodiče.“

Os3: „Tak jasně, furt je to máma a pocit tý rodině, to oni potřebujou. Ale na druhou stranu si začínají uvědomovat, že takhle by žít nechtěli a že něco není úplně v pohodě.“

Os4: „Nejvíc, na co se těší, je to, až se doučí a přiveze tý rodině ukázat výuční list a obrátí se na patě a půjde zase pryč. To je třeba pro něj největší motivací, chtít být jiný jak jeho rodina, ukázat jim, že on to zvládnul a že se to dá.“

Smysl života adolescentů

Kód: Individuální pojetí smyslu

Os1: „...mají takový ty smysluplný body, kdy se chtějí třeba vdát nebo oženit, mít rodinu (...) Chtějí mít děti a chtějí mít dobrou práci, aby mohli tu rodinu zabezpečit.“

„Oni mají tu představu, že chtějí mít děti, mít rodinu a chtějí se o ní starat...“

Os2: „*Jejich hlavní smysl je dokončit taky tu školu, ten učňák nebo tu střední. To je jejich hlavní sen.*”

„*To, že si řekne – tak, a já dostuduju, a já si tu práci najdu a já si budu žít prostě jiným životem, pak ta naděje tam je, že to dítě se chytne.*”

Os3: „*Smysl vidí především v tom, že by se chtěli mít dobře a rozhodně líp jak jejich rodiče, že nechtějí být jako oni.*”

Os4: „*Chtěli by si najít práci, byt, založit rodinu. To jsou pro ně takové nejdůležitější představy. Ten smysl je především v tom, že mají představu té dobrý budoucnosti.*”

Abstrakt

PETRŮ, B. *Smysl života dětí žijících v dětském domově*. České Budějovice 2020. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce doc. PhDr. Ludmila Muchová, PhD.

Klíčová slova:

dětský domov, sociální práce, ústavní výchova, rodina, smysl života, vychovatel, deprivace, úroveň potřeb, představy o životě

Práce se zabývá smyslem života dětí žijících v dětských domovech.

Teoretická část práce je zaměřena na dětský domov jako instituci a sociální práci v dětském domově. V práci jsou popsány příčiny umístění dětí do ústavní péče a sociálně-právní ochrana dětí. Dále je popsána rodina a s ní spojené poruchy rodičovství a rodin. Je zde zmíněn smysl života a otázky po smyslu existence z pohledu Viktora E. Frankla. Teoretická část je také zaměřena na charakteristiku pracovníků v přímé péči o klienty a na charakteristiku dětí tří věkových kategorií, a to zejména předškolní věk, školní věk a adolescence. V závěru teoretické části je popsána deprivace dítěte spojená s umístěním do dětského domova.

Praktická část je zaměřena na kvalitativní výzkum s cílem zmapovat představy dětí o smyslu života z pohledu vychovatelů. Pomocí strukturovaného rozhovoru s otevřenými otázkami jsou v práci zpracovány rozhovory se čtyřmi aktéry a představy dětí jsou následně rozděleny do věkových kategorií, kde je čtenáři navíc umožněno vidět, jak se představy věkem vyvíjejí.

Abstract

The meaning of life of children living in a children's home

Keywords:

children's Home, social work, constitutional care, family, meaning of life, caretaker, deprivation, levels of needs, ideas about life

This bachelor thesis contemplates the meaning of life of children living in children's homes.

Theoretical part focuses on children's Home as an institution and on social work in children's Home. It describes possible causes for placing children in constitutional care and socially-legal children protection. It also describes family and related disorders of parenthood and families. It's mentioned here the meaning of life and questions about the purpose of existence as viewed by Viktor E. Frankl. The theoretical part characterizes working in direct client care and children age categories, especially preschool age, school age and adolescence. The deprivation of child related to placement in children's home is also described at the end of theoretical part.

Practical part concentrates on qualitative research with the goal of mapping ideas of children about life from the view of caretakers. It processes structured interviews with open questions of four participants, then it separates the children ideas into age groups, where the reader can even see how the ideas have evolved with age.